

ÇAĞIMIZIN PANDEMİSİ: NEFRET SUÇLARI

The Pandemia of Our Age: Hate Crimes

Dr. Öğr. Üyesi Uğur ERSOY¹

Geliş Tarihi: 18.12.2017 Kabul Tarihi: 31.05.2018

ÖZET

Nefret suçlarının, çağımızın, başka bir deyişle modern toplumun pandemisi olarak nitelendirilmesinde hiçbir sakınca bulunmamaktadır. Gerçekten de nefret suçları gerek ülkemizde gerek dünyanın çeşitli coğrafyalarında güncel ve sosyal bir sorun olarak varlığını artırarak sürdürmektedir. Bu bağlamda her ülke kendi hukuk sistemi içerisinde nefret suçlarını engellemek için çeşitli yasal düzenlemeler yapma yoluna gitmektedir.

Çalışmada temel olarak Türk ceza hukuku literatürüne yeni girmeye başlayan kavramlar olan nefret suçları, nefret söylemi, nefret saiki, önyargı saiki gibi kavramlardan ne anlaşılması gerektiği ve bunların benzer kavramlarla olan farkları üzerinde durulacaktır. Nefret suçları olgusunun çok kapsamlı bir içeriğe sahip olması ve aynı zamanda başka disiplinlerin de ilgi alanına girmesinden ötürü ağırlıklı olarak hukuki değerlendirmelerde bulunulacaktır. Bu bağlamda karşılaştırmalı hukuktaki ve uluslararası hukuk metinlerindeki düzenlemelere değinilmesi, nefret söylemi ve ifade özgürlüğü arasındaki ilişkinin ortaya konulması, TCK'da yer alan bazı suçların incelenmesi ve son olarak da nefret suçlarının suç genel teorisi bakımından gösterdiği özelliklere temas edilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nefret suçları, nefret söylemi, nefret, ifade özgürlüğü, nefret ve önyargı saiki.

ABSTRACT

There are no inconveniences to the fact that hate crimes are defined as the pandemia of our age, in other words, modern society. Actually, hate crimes continue to exist as a current and a social problem in our country and in various geographies of the world. In this context, each country goes through to make various legal arrangements in their legal system to prevent hate crimes.

In our study it will be focused on what should be understood from the concepts, which are new in the Turkish criminal law literature, as hate crimes, hate speech, hate and bias motive and their differences with similar concepts. Because of the fact that hate crimes have a very comprehensive content and at the same time they are in the field of other disciplines, legal considerations will be made predominantly. In this regard, it is aimed to make references to the regulations in the comparative and international legal texts, to reveal the relation between hate speech and freedom of expression, to examine some crimes in the Turkish Criminal Code and finally to touch on the characteristics of hate crimes in terms of general theory of crime.

Keywords: Hate crimes, hate speech, hate, freedom of expression, hate and bias motive.

¹ Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Giriş

Nefret suçu, hukuki açıdan yeni sayılabilecek bir kavram olmasına karşın önyargı motivasyonlu şiddetin çok uzun bir geçmişi vardır. Eski çağlardan beri insanların diğer insanları dış görünüşleri, renkleri, milliyetleri, dilleri veya dinleri dolayısıyla yaraladıkları veya öldürdükleri bilinmektedir².

Nefret suçları en genel şekliyle, temel bir suç tipinin nefret veya önyargı saikiyle işlenmesi olarak tanımlanabilir. Nefret suçları her ne kadar nefretle ilgiliymiş gibi görülsün de aslında önyargı ile alakalıdır. Bu bağlamda nefret suçuyla ilgili düzenlemelere yer veren ülkelerde nefret suçunun farklı tanımlamaları bulunsa da nefret suçlarına karakteristiğini veren husus önyargı saikidir. Ancak çalışmada üzerinde durulacağı üzere önyargı kavramı çok karışık, kapsamlı ve belirsiz bir içeriğe sahiptir³.

Nefret suçu, nefret söylemi, nefret saiki, önyargı saiki gibi kavramların Türk ceza hukuku terminolojisine yeni girmeye başlayan kavramlar olduğu söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında Türk ceza hukuku doktrininin bu kavramlara yabancı olduğunu söylemekte bir sakınca yoktur. Buna karşılık Batılı ülkelerde ve özellikle Amerika’da bu kavramların kullanımının çok daha eskilere dayandığı görülmektedir.

Türk Hukuku’nda nefret suçları özel olarak düzenlenmemiştir. Her ne kadar 2014 yılında 6529 sayılı Kanun’la⁴ TCK’nın 122. maddesinin “Ayrımcılık” olan madde başlığı “Nefret ve ayrımcılık” olarak değiştirilmiş, “nefret nedeniyle” ifadesi metne dâhil edilmişse de yapılan bu değişikliğin teknik anlamda bir nefret suçu düzenlemesi olmadığı rahatlıkla ifade edilebilir.

Bu çalışmada, nefret suçları ve nefret söyleminden ne anlaşılması gerektiğine, nefret suçlarına yer veren ülkelerde konunun nasıl ele alındığına, uluslararası sözleşmelerde ve Avrupa Birliği müktesebatında konuya nasıl yaklaşıldığına, nefret söyleminin ifade özgürlüğüyle olan ilişkisine, nefret suçlarının suç genel teorisi bakımından gösterdiği özelliklere ve TCK’da bu konuda yapılması gerekenlere değinilecektir.

1. Kavramsal Gelişim

Nefret suçları, çağımıza ilişkin bir kavram olsa da, adına bugün nefret suçu denilen eylemlerin tarihsel açıdan oldukça eskilere dayandığı söylenebilir⁵.

---

² Streissguth, Tom, Hate Crimes, Revised Edition, New York 2009, s.3.

³ Jacobs, James B./Potter, Kimberly, Hate Crimes – Criminal Law&Identity Politics, 1998, s.21.

⁴ R.G. Tarih-Sayı: 13.03.2014-28940.

⁵ Ataman, Hakan, “Nefret Suçlarını Farklı Yaklaşımlar Çerçevesinden Ele Almak: Etik, Sosyo-Politik ve Bir İnsan Hakları Problemi Olarak Nefret Suçları”, in: Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları, Der.: Yasemin İnceoğlu, İstanbul 2012, s.47.

Bu açıdan bakıldığında, bir suçun nefret saiki ile işlenmesi olgusunu çok eski devirlere hatta insanlığın başlangıcına kadar götürmek mümkünse de bu durumun nefret suçu başlığı altında ceza kanunlarına girmesi 1980'li yılların ortalarına denk gelmektedir⁶.

Günümüzde nefret suçu olarak tanımlanan eylemlerin engellenmesi yolundaki ilk adımlar 1960'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde, Yahudilere ve siyahlara yönelik saldırıları engellemek amacıyla atılmıştır. Ancak nefret suçu kavramı, 1986 yılında New York'ta bir grup beyaz genç tarafından siyahi bir kişiye yönelik gerçekleştirilen ırkçı saldırının gazete manşetlerine yansmasıyla birlikte yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. İlk başlarda sadece ırk ve din temelli saldırıları karşılamak için kullanılan bu kavram, 1990'lı yılların başından itibaren kişinin cinsel tercihi, ulusal kökeni, engellilik hali ve cinsiyeti nedeniyle maruz kaldığı saldırılar için de kullanılmaya başlanmıştır⁷. Bu bağlamda nefret suçlarına ilişkin düzenlemelerin belli bir sosyal, ekonomik ve kültürel geçmişe sahip olduğu, başka bir ifadeyle bu suçların popülist bir yaklaşım sonucu ortaya çıkmadığı söylenebilir⁸.

Nefret suçu kavramının, dünyanın pek çok gelişmiş hukuk sisteminde özel olarak düzenlendiği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında dünyadaki genel eğilim, bir suçun nefret saiki ile işlenmesini, cezayı ağırlaştırıcı nitelikli bir hal olarak düzenleme yönündedir. Buna karşın az sayıdaki ülkede ayrı bir nefret suçu kanununa yer verilmektedir⁹.

Türkiye'de de son yıllarda çeşitli sivil toplum kuruluşlarının¹⁰ ve siyasi

---

⁶ Ataman, Nefret Suçları, s.49-50 (Yazar, "Habil ve Kabil" in hikayesini, nefret suçlarının başlangıcına dair somut bir örnek olarak vermenin mümkün olduğunu belirtmektedir. Yazara göre, üç büyük semavi dinin kutsal kitaplarına (Tevrat, İncil ve Kur'an) göre, Hz. Adem'in oğulları olan Habil ve Kabil, Tanrı'ya birer adak sunarlar ancak Tanrı, Kabil'in adağını reddeder. Buna çok sinirlenen Kabil, kardeşi Habil'i öldürür. Ataman, Kabil'in kardeşi Habil'e karşı göstermiş olduğu ve genellikle uzmanlar tarafından "nefret" kavramıyla birlikte ele alınan kızgınlık, öfke, aşağılama ve saldırganlık gibi davranışların yarattığı çağırışımın "nefret suçu" nun başlangıcı olarak kabul edilebileceğini ve bu açıdan bakıldığında nefret suçunun başlangıcının insanlığın başlangıcına kadar götürülebileceğini ifade etmektedir.). Benzer görüş için bkz. Sınar, Hasan, "Türk Hukukunda Nefret Suçlarına İlişkin Yasal Düzenleme Çalışmaları", MÜHFHAD, Özel Sayı, Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan, Yıl:2013, Cilt:19, Sayı:2, s.1271; Şahinkaya, Yalçın, Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Nefret Söylemi ve Karşılaştırmalı Nefret Suçları, Ankara 2016, s.139.

⁷ Ataman, Nefret Suçları, s.59-60.

⁸ Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.140.

⁹ Sınar, Nefret Suçları, s.1271.

¹⁰ Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarından somut bir nefret suçu yasa taslağı hazırlamış olanlardan birisi Sosyal Değişim Derneği'dir. Bu derneğin 2013 yılında hazırlamış olduğu taslak metin, geniş katılımlı bir platformun öncülüğünde kaleme alınmış olup, Türkiye'de konuyla ilgili yapılmış en ciddi çalışmaların başında gelmektedir. Taslakta, nefret suçlarının önlenmesi amacıyla Türk Ceza Kanunu'nun bazı maddelerinde yapılması gereken

partilerin önderliğinde nefret suçlarıyla ilgili yasal düzenlemelerin yapılması için önemli girişimlerde bulunulmuştur. İnternet ve sosyal medya üzerinden sürdürülen bu faaliyetler, toplumun nefret suçları konusunda bilinçlenmesi sonucunu doğurmuştur. Özellikle gerek cinsel yönelimi gerek ırk ve etnik kimliği nedeniyle şiddete uğrayan ve bazen de öldürülen kişilerin medyada sıkça yer alması, nefret suçlarıyla ilgili yasal bir düzenleme yapılması hususunda siyasi iktidar üzerinde önemli bir baskı unsuru olmuştur. Nefret suçlarının Türk Ceza Kanunu'na dahil edilmesi için değişik tarihlerde kanun teklifleri¹¹ hazırlanmışsa da bunda başarılı olunamamıştır.

02.03.2014 tarihinde kabul edilen 6529 sayılı “*Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*”un¹² kabulü ile birlikte “*nefret*” kavramı ilk defa Türk Ceza Kanunu'na girmiştir¹³. 6529 sayılı Kanun'un 15. maddesi ile TCK'nın 122. maddesi madde başlığıyla birlikte şu şekilde değiştirilmiştir:

“Nefret ve ayrımcılık

MADDE 122 – (1) Dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle;

a) Bir kişiye kamuya arz edilmiş olan bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya kiraya verilmesini,

---

değişikliklere ve değişiklik gerekçelerine ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Taslağa göre, TCK'nın 6. maddesine eklenecek bir bent ile nefret saikinin tanımlanması öngörülmüş, buna uygun olarak çeşitli maddelerde yapılacak değişikliklerle de nefret saikinin cezaı ağırlaştrın nitelikli bir hal olarak kabul edilmesi düşünülmüştü. Taslak metin için bkz. <http://www.sosyaldegisim.org/belgeler/turkiye-cumhuriyeti-yasaları/nefret-suclari-yasa-taslagi/> (Erişim Tarihi: 02.09.2016)

¹¹ Nefret suçlarıyla ilgili TBMM Başkanlığı'na verilen kanun tekliflerine örnek olarak şunlar gösterilebilir: Aralık 2011'de Meclis Başkanlığı'na verilen “Nefret Suçlarının ve Ayrımcılığın önlenmesinde etkin bir düzenleme için Türk Ceza Kanununun 216. ve 66. maddesinde değişiklik yapılmasına dair Kanun Teklifi”, bkz. <https://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-0222.pdf> (Erişim Tarihi:01.05.2016); Ocak 2012'de Meclis Başkanlığı'na verilen “Nefret Suçlarının ve Ayrımcılığın önüne geçilebilmesi için Türk Ceza Kanunu'nun 216 ıncı maddesinde değişiklik yapılmasına dair Kanun Teklifi”, bkz. <https://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-0318.pdf> (Erişim Tarihi:01.05.2016); Aralık 2012'de Meclis Başkanlığı'na verilen “Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi”, bkz. <https://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-1060.pdf> (Erişim Tarihi:01.05.2016); Mayıs 2010'da ve Şubat 2012'de Meclis Başkanlığı'na verilen “Nefret Suçlarının ve Ayrımcılığın önlenmesinde etkin bir düzenleme için Türk Ceza Kanununun 216ncı maddesinde değişiklik yapılmasına dair Kanun Teklifi”, <https://www2.tbmm.gov.tr/d23/2/2-0722.pdf> (Erişim Tarihi:01.05.2016), <https://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-0369.pdf> (Erişim Tarihi:01.05.2016).

¹² R.G. Tarih-Sayı: 13.03.2014-28940.

¹³ Doktrinde, 6529 sayılı Kanun'la 122. maddede yapılan değişikliğin, toplumda oluşan beklentilerin aksine teknik olarak nefret suçu dahi sayılmayan sembolik bir düzenlemeden ibaret bulunduğu eleştirisi yapılmaktadır. Bkz. Bulut, İlhan, Nefret Suçları, Ankara 2014, s.3.

- b) Bir kişinin kamuya arz edilmiş belli bir hizmetten yararlanmasını,
c) Bir kişinin işe alınmasını,
d) Bir kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını,
engelleyen kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

6529 sayılı Kanun’un genel gerekçesinde, nefret suçlarının, günümüzde mücadele edilmesi gereken en önemli olgulardan birisi olarak uluslararası gündemde yerini aldığı; nefret suçlarındaki hedefin mağdurdan öte, mağdurun üyesi olduğu sosyal grup olduğu; fail için önyargının, açık veya örtülü şeklide suçun işleme motivasyonunu oluşturduğu; ayrımcılık temelli olması nedeniyle nefret suçunun tüm toplumu yakından etkilediği ve bu kapsamda TCK’da düzenlenen ayrımcılık suçuyla birlikte nefret suçunun da TCK’ya alındığı belirtilmiştir.

TCK’nın 122. maddesinde değişiklik yapan 6529 sayılı Kanun’un 15. madde gerekçesinde ise şu ifadeler yer verilmiştir: “Madde başlığında yapılan değişiklik, ayrımcılık ibaresinin yanında nefret ibaresine yer verilmiştir. Böylece söz konusu suçun nefrete dayalı ayrımcılık olduğuna vurgu yapılmıştır. Ayrımcılık suçunun tanımlandığı maddede değişiklik yapılarak ayrımcılık sebepleri ile Kanunun özellikle 3 üncü maddesinde yer verilen sebepler arasında ahengin sağlanması amaçlanmıştır. Keza bu değişiklik, ayrımcılığın dayandığı sebepler tadadı ve tahdidi olarak belirlenmiştir. Çeşitli kanunlardaki suç tanımlarında yer verilen “gibi” ibaresi ile ilgili olarak Anayasa Mahkemesinin ceza hukukunun güvence fonksiyonlarından birini oluşturan belirlilik ilkesine vurgu yaparak verdiği iptal kararları ve bu kararlardaki gerekçeler göz önünde bulundurularak madde metninde ayrımcılık nedenleri bağlamında yer verilen “ve benzeri sebeplere” ibaresi madde metninden çıkarılmıştır. Bu suretle söz konusu suç, ancak doğrudan kastla ve nefret saikiyle işlenebilen bir suç olarak tanımlanmıştır. Yapılan bu değişiklik, söz konusu suç oluşturulan seçimlik hareketler, tekrarlara yer vermeyecek, birbirleriyle uyumlu olabilecek ve kıyasa yol açmayacak şekilde, yeniden sayılmıştır. Maddede yapılan değişiklik, ayrıca suçun cezası artırılmıştır.”

Kanaatimizce, TCK’nın 122. madde başlığında ve metninde “nefret” ifadesine yer verilmiş olması sebebiyle nefret suçlarının TCK’ya girdiği izlenimi doğmaktaysa da burada nefret ile kastedilmek istenenin ayrımcılık suçunun nefret saikiyle işlenmesi olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda 122. maddede yapılan değişiklik sonrasında nefret suçlarının Türk ceza hukukunda düzenlendiği gibi bir sonuca varılması mümkün değildir. Yargıtay da benzer görüştedir¹⁴.

---

¹⁴ Yargıtay 18. CD, 2015/26353 E., 2016/6373 K. (Kaynak: www.yargitay.gov.tr)

2. Kavram, Terim, Tanım ve Benzer Kavramlarla Karşılaştırma

Dilbilgisi açısından bakıldığında “nefret suçu”, “nefret” ve “suç” olmak üzere iki farklı sözcükten oluşan bir isim tamlaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Nefret kelimesi Arapça kökenli bir kelime olup, “1. Bir kimsenin kötülüğünü, mutsuzluğunu istemeye yönelik duygu. 2. Tikslenme, tiksinti.” anlamlarına gelmektedir¹⁵.

Nefret, İngilizce’de “hate”, Almanca’da “Hass” kelimeleriyle ifade edilmektedir. Nefret suçunu karşılamak için İngilizce’de “hate crime”, Almanca’da ise “Hasskriminalität” ve “Hassverbrechen” terimleri kullanılmakla birlikte, “önyargı suçları” (Vorurteilsverbrechen/Vorurteilskriminalität) teriminin de kullanıldığı görülmektedir¹⁶.

Nefret saikiyle işlenen suçlara bakıldığında bu suçların nefret duygusuna değil daha çok önyargıya ilişkin oldukları görülmektedir. Önyargı (İngilizce: bias, prejudice; Almanca: Vorurteil) kavramı sözlük anlamı olarak “Bir kimse veya bir şeyle ilgili olarak belirli şart, olay ve görüntülere dayanarak önceden edinilmiş olumlu veya olumsuz yargı, peşin yargı, peşin hüküm, peşin fikir” anlamlarına gelmektedir¹⁷. Bundan dolayı akademik çalışmalarda “nefret suçları” yerine “önyargı suçları” ifadesinin kullanıldığı da görülmektedir. Çünkü önyargı kavramı, nefret kavramından çok daha geniş bir anlama ve içeriğe sahiptir¹⁸. Bu nedenle anlam kargaşasının önüne geçebilmek için her iki kavrama da çalışmada yer verilecektir.

Çalışmada, doktrinde, karşılaştırmalı hukukta ve uluslararası hukuk metinlerinde sıklıkla kullanıldığı üzere “nefret suçu/suçları” terimi kullanılacaktır. Nefret suçu ile kastedilmek istenen şey nefret veya önyargı saikiyle işlenen suçlar olacaktır.

Nefret¹⁹ suçları, özel bir ceza hükmünden çok bir kavramı karşılamaktadır. Başka bir ifadeyle, önyargı veya nefret saiki ile işlenen suçlar hakkında bir cezai yaptırımın düzenlenmediği ülkelerde de -Türkiye’de de olduğu gibi- bu

---

¹⁵ www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi:16.04.2016)

¹⁶ Schneider, Hans Joachim, “Hasskriminalität: eine neue kriminologische Deliktstategorie”, JZ, 10/2003, s.497; Lang, Kati, Vorurteilskriminalität – Eine Untersuchung vorurteilsmotivierter Taten im Strafrecht und deren Verfolgung durch Polizei, Staatsanwaltschaft und Gerichte, Baden-Baden 2014, s.36-37.

¹⁷ www.tdk.gov.tr (Erişim tarihi: 16.04.2016)

¹⁸ Bulut, Nefret Suçları, s.9.

¹⁹ Uslu’ya göre, nefret söylemi ve nefret suçu ifadelerinde seçilen “nefret” ifadesi, aşırı güçlü ve ağır negatif bir duyguya göndermede bulunmaktadır. Nefret kelimesindeki bu güçlü vurgu, söz konusu ifadeleri suça dönüştürme girişimlerine katkı sağlamaktadır. Bkz. Uslu, Cennet, “Nefret Söylemi Suçu Versus İfade Hürriyeti”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:38, Ekim 2013, s.187.

saikle işlenen suçlar nefret suçu olarak nitelendirilebilir. Bundan dolayı, bir yasal düzenleme olup olmamasından bağımsız olarak nefret suçu kavramına uyan eylemler nefret suçu olarak ifade edilmektedir²⁰. Örneğin, Araplardan nefret eden birisinin sırf Arap olduğu için bir insanı öldürmesi durumunda gerçekleştirilen fiil TCK anlamında kasten öldürme olarak nitelendirilecek ve fail eylemine uyan madde uyarınca cezalandırılacaktır. Teknik anlamda ise failin işlemiş olduğu bu suç nefret suçu olarak nitelendirilecektir. Ancak çalışmada ayrıntılı olarak üzerinde durulacağı üzere hukuk sistemimizde nefret suçları özel olarak düzenlenmediğinden failin gerçekleştirdiği fiilden dolayı cezasının artırılması yoluna gidilemeyecektir. Peki böyle bir nitelendirme ne işe yarayacaktır? Failin işlediği suçun nefret suçu olarak nitelendirilmesi *deskriptif/tasviri* bir niteleme yapılmasına hizmet etmiş olacak, bunun sonucunda ülkede işlenen nefret suçlarının görünür hale gelmesi sağlanarak gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasına uygun bir zemin hazırlanmış olacaktır. Bu açıdan bakıldığında bir suçun nefret suçu olarak nitelendirilmesinin önemli bir fonksiyon üstlendiği de ortaya çıkmaktadır.

Nefret suçunun temelleri çok eskilere dayanmasına rağmen, günümüzde nefret suçunun ne olduğuna ilişkin herkesin üzerinde anlaştığı bir tanım bulunmamaktadır. Uzun sayılabilecek bir geçmişe sahip olmakla birlikte nefret suçlarının kanunlaştırma anlamında yeni bir suç tipi olması ve çok değişik saik ve nedenlerle işlenebilmesi, kavramsal bazda bu suç tipinin tanımlanmasını zorlaştırmaktadır²¹. Benzer tespitler nefret söylemi için de geçerlidir²².

Bir etnik kökeni, dinsel tutumu ya da cinsel yönelimi ötekileştirmek, ona karşı ayrımcılık yapmak veya nefret suçu işlemek öncelikle kişinin ait olduğu herhangi bir sosyal gruba, mesleğe, cinsiyete, dine, millete, ülkeye vs. yönelik bir tehdit algılamasıyla başlamaktadır. Bu tehdit, kişinin o insana, ulusa, cinsel yönelime, politik gruba vs. karşı bir önyargı geliştirmesini de sağlamaktadır. “Biz”den olmayan her kişi, her farklı tutum, bu kişide aslında yanılmış olabileceği, hata yapmış olabileceği inancını veya ihtimalini doğurur. Ayrımcılık da aslında bu kendini doğrulama, mutlaka haklı olduğuna inanma ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrımcılık yapılan yani “öteki” grup “yanlıştır”, ayrımcılık yapan kişi ise “doğrudur”, “haklıdır”. Bunun sonucu olarak da bu kişinin karşı tarafa yani farklı düşünene kimin “haklı” ve “doğru yolda” olduğu göstermesi gerekmektedir. Farklı etnik kökenlere, politik tutumlara, dinsel inançlara ya da cinsel yönelimlere sahip insanlara yönelmiş

---

²⁰ Bulut, Nefret Suçları, s.10.

²¹ Öner, Mehmet Zülfü, “İngiltere Hukukunda Nefret Suçları”, TBB, Sayı: 116, Yıl: 2015, s.86-87.

²² Weber, Anne, Nefret Söylemi El Kitabı (Çev.: Metin Çulhaoğlu), Avrupa Konseyi Yayınları, Strazburg 2009, s.3.

nefret, kin, suçlama, aşağılama, yargılama, haset ya da düşmanlık gibi duygular da bir anlamda bundan doğmaktadır. Kendisinden farklı düşünenlerin, kendisi gibi olmayanların varlığıyla birlikte kişi kendisine, güvenliğine, gücüne ya da değerlerine yönelik bir saldırı algılar ve buna tepki verme ihtiyacı hisseder. Kişi böyle davranmakla, kendisine duymuş olduğu saygıyı da korumuş hatta artırmış olmaktadır. Sonuç olarak nefret suçları, temelde kişinin aile içinde sağlıklı, güvenli ve mutlu bir ilişki ağı geliştirememesine bağlı olarak ortaya çıkan tüm değersizlik, yetersizlik, yalnızlık, başarısızlık, haset, kıskançlık gibi duygularıyla birlikte aslında bu sahte benlik saygısını koruma ihtiyacından doğmaktadır²³.

Sosyolojik açıdan bakıldığında ise gruplar arasındaki güç dengesizliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan *damgalanma* ile birlikte baskın grup, madun grupla ilgili *kalıp yargılar (stereotype)* üretir. Bu bağlamda nefret suçlarının temelinde bu kalıp yargıların yattığı ifade edilmektedir. Önyargı ve kalıp yargı birbirinden farklı iki kavram olsa da aslında birbirini tamamlayan iki kavramdır. Örneğin, belirli bir grubu sevmediğini dile getirmek bir önyargıyken, o grubu sevmeme gerekçesi olarak dillendirilen grup üyelerine yüklenmiş özellikler birer kalıp yargıdır. ‘Kürtler’, ‘Sarışınlar’, ‘Ermeniler’, ‘Araplar’ ile başlayan her cümle o grupla ilgili bir kalıp yargıyı içerir. Örneğin Türkiye’de sokağa çıkıp “Araplar...” diye başlayan bir cümlenin tamamlanması istense, insanların bir çocuğunun hemen “pis” diyeceği tahmin edilebilir. Diğer güçlü kalıp yargılara örnek olarak “Çingeneler hırsızdır”, “Sarışınlar aptaldır”, “Araplar haindir” gösterilebilir. Kalıp yargıların ağırlıklı olarak negatif ve nefret içerikli çağrışımları barındırdığı bilinen bir gerçektir. Kalıp yargıların kötü tarafı, bir grubun tüm üyelerini aynılaştırması ve insanları bireysel niteliklerinden soyutlayarak damgalanmış bir grubun üyesi haline getirmesinde yatmaktadır. Bu da nefret suçları için verimli bir zemin hazırlamaktadır²⁴.

Bir karakteristik özelliğin nefret suçlarıyla koruma altına alınabilmesi için bazı şartlara sahip olması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, önyargılı her tavır ve bu önyargı sonucunda işlenen her suç nefret suçuna sebebiyet vermez. Örneğin, mavi gözlü kişilerin güvenilmez olduğuna inanan A’nın, mavi gözlü B’ye karşı bir nefret duyduğunu ve bu nedenle onu yaraladığını düşünelim. A’nın bu önyargılı tavrı, garip bir huy veya anlamsız bir inanç olarak görülebilirse de sosyal bir bağlamı olan grup antipatisi özelliği taşımadığı için nefret suçu olarak nitelendirilemez. Bu bağlamda bir suçun nefret suçu olarak nitelendirilebilmesi için varlığı aranan üç karakteristik şart vardır:

---

²³ Solmuş, Tarık, Aramızdaki Psikopatlar ve Nefret Suçları, İstanbul 2014, s.8-9.

²⁴ Çayır, Kenan, “Gruplararası İlişkiler Bağlamında Ayrımcılık”, in: Ayrımcılık – Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Der.: Kenan Çayır, Müge Ayan Ceyhan, 2. Baskı, İstanbul 2013, s.11-12; Göregenli, Melek, “Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık”, in: Ayrımcılık – Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Der.: Kenan Çayır, Müge Ayan Ceyhan, 2. Baskı, İstanbul 2013, s.23-24.

Karakteristiğın temel veya değiştirilemez bir nitelik taşıması; grup kimliğinin varlığı; sosyal ve tarihsel bir bağlamın mevcudiyeti²⁵.

Bir suçun nefret suçu olarak nitelendirilebilmesi için failin, mağduru, sahip olduğu karakteristik özellikten dolayı seçmesi yetmemekte aynı zamanda failin mağdura ve mağdurun temsil ettiği “*düşman gruba*” karşı hissettiği nefret veya önyargı saikiyle fiili gerçekleştirmesi gerekmektedir. Örneğin; daha savunmasız ve kolay hedef oldukları için sadece kadınların veya engellilerin cüzdanını çalan bir hırsızın gerçekleştirdiği fiil bu karakteristik gruplara karşı hissettiği nefret veya önyargı saikine değil bilakis suçu daha kolay işleme saikine dayandığından nefret suçu olarak nitelendirilemeyecektir²⁶.

Nefret, insan psikolojisinin bir parçası olarak, tek başına yadsınması gereken bir duygu değildir. Örneğin, sinek vızıltısından, araba gürültüsünden, ter kokusundan, pembe ayakkabılardan vs. nefret edilebilir. Ancak bunlardan nefret etmekle, örneğin “*pis Araplar*”dan, “*dönek Yahudiler*”den, “*bölücü Kürtlerden*” vs. nefret etmek arasında çok önemli bir fark bulunmaktadır. İkinci verilen örnekler, içinde birçok önyargıyı barındıran kategorizasyonlara ve özcü genellemelere dayanmaktadır. Mesela, Arapların pis olduğu önyargısı, yeryüzündeki bütün Arap etnik kimliğine sahip insanları doğrudan pis olarak etiketlemekte ve bu insanları sadece bu varsayılan özelliklerine indirgemektedir. Neticede şu sonuç ortaya çıkmaktadır: *Arap=pis!* Dolayısıyla da pis Araplardan nefret etmek, bütün Arapları bir nefret nesnesi haline getirmekte ve bu nefretten doğabilecek her türlü zarar verici eyleme hedef kılmaktadır²⁷.

Doktrinde “*nefret piramidi*” olarak tanımlanan süreçte nefret, önyargıların oluşmasıyla başlamakta, ardından nefret söylemi olarak ifade edilebilecek söz ve davranışlara yansımakta, daha sonrasında ayrımcılık yapmaya ve en son da nefret suçu işlemeye kadar varabilmektedir²⁸. Nefret ve nefret söylemi arasında da fark bulunmaktadır. Nefret, öfke, korku, çoğu zaman tanınmayan, bilinmeyen ancak kendisine benzemediği, kendisinden farklı olduğu için “*diğer*” olanlara yönelik ortaya çıkan bir ruh halidir. Nefret söylemi ise her türlü hoşgörüsüzlükten kaynaklanan ve önyargılardan beslenen nefreti yayan, teşvik eden, savunan ya da haklı çıkaran ifade biçimidir²⁹.

---

²⁵ Bulut, Nefret Suçları, s.31.

²⁶ Bulut, Nefret Suçları, s.136-137.

²⁷ Yılmaz, Havva, “Bir Nefret Nesnesi Olarak Başörtülü Kadınlar ya da Nefret Suçları Bağlamında Başörtüsü Problemi”, in: Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları, Der.: Yasemin İnceoğlu, İstanbul 2012, s.347.

²⁸ Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.25-26.

²⁹ Karadeniz, Serra, Nefret Söylemi Kapsamında Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik Suçu, İstanbul 2012, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), s.1.

Nefret söylemine ilişkin düzenlemelere yer verilmesinin, özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında bir fenomen haline geldiği ifade edilmektedir. Özellikle ırkçı propaganda ve sonrasında Naziler tarafından Yahudilere uygulanan soykırım arasındaki belirgin bağlantının varlığı, çeşitli uluslararası sözleşmelerde ve Almanya gibi bazı ülkelerin mevzuatlarında nefret söyleminin, anayasal olarak koruma altında bulunan ifade özgürlüğünün kapsamı içinde bulunmadığının kabul edilmesine yol açmıştır³⁰.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, nefret söylemiyle ilgili olarak 1997 tarihli R (97) 20 sayılı tavsiye kararını³¹ kabul etmiştir. Bu kararda nefret söylemi şu şekilde tanımlanmaktadır: *“İrkçı nefreti, yabancı düşmanlığını, antisemitizmi veya azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli insanlara yönelik saldırgan milliyetçilik ve etnik merkezilik, ayrımcılık ve düşmanlık şeklinde ifadesini bulan dinsel hoşgörüsüzlük de dahil olmak üzere hoşgörüsüzlüğe dayalı başka ret biçimlerini yayan, kışkırtan, teşvik eden veya meşrulaştıran her türlü ifade biçimini kapsayacak şekilde anlaşılacaktır.”* Bu bağlamda, nefret söyleminin mutlaka belirli bir kişiye veya gruba yöneltilmiş olması şarttır³². Ayrıca her ne kadar AİHM tarafından henüz ele alınmamış olsa da homofobik söylemin de nefret söylemi olarak kabul edilebileceği ifade edilmektedir³³.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise nefret söyleminin kesin bir tanımını yapmış değildir. Ancak AİHM’in konuyla ilgili kararlarında yalnızca *“dinsel hoşgörüsüzlük dâhil olmak üzere, hoşgörüsüzlüğe dayalı nefreti yayan, kışkırtan, teşvik eden veya meşrulaştıran her türlü ifade biçimine”* atıfta bulunmaktadır. AİHM, kendisini ulusal mahkemelerin kullandığı sınıflandırmaların bağlayıcılığı altında hissetmemekte ve bu kavramı *“özerk”* bir kavram olarak görmektedir. Bu bağlamda AİHM, bazen ulusal mahkemeler tarafından kabul edilen sınıflandırmaları reddetmekte bazen de ulusal mahkemelerin nefret söylemi olarak kabul etmediği bazı beyanları nefret söylemi olarak nitelendirebilmektedir³⁴.

Bu noktada nefret söylemi ile nefret suçu arasındaki farklılıkları da ortaya koymak gerekmektedir. Her şeyden önce söylemek gerekir ki nefret söylemi, kategorik olarak suç değildir; ancak nefret söylemi belirli bir içeriğe sahip olması halinde bazı ülke mevzuatlarında suç olarak düzenlenebilmektedir³⁵.

---

³⁰ Rosenfeld, Michel, “Hate Speech in Constitutional Jurisprudence: A Comparative Analysis” (April 2001), Cardozo Law School, Public Law Research Paper No: 41, s.4-5, <http://ssrn.com/abstract=265939> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.265939> (Erişim Tarihi: 01.08.2016).

³¹ Söz konusu tavsiye kararının tam metni için bkz. [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec\(1997\)020&expmem_EN.asp](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec(1997)020&expmem_EN.asp) (Erişim Tarihi:02.05.2016)

³² Weber, Nefret Söylemi El Kitabı, s.3.

³³ Weber, Nefret Söylemi El Kitabı, s.4.

³⁴ Weber, Nefret Söylemi El Kitabı, s.3.

³⁵ Aytekin-İnceoğlu/Asuman, “Nefret Suçu Kavramı ve Türk Ceza Mevzuatı Açısından

Söylem, dil içinde kodlanan toplumsal kökenli bir ideolojidir. İdeolojiler dil ile belirlenir. Dili kullanan kişinin seçtiği sözcükler, sözcük öbekleri, konuşma biçimi, anlatımı ve hatta cümle kurma yetileri söylemin oluşmasında çok önemli etkenlerdir³⁶. Nefret söylemi ve nefret suçları, birbirinden ayrı şeyler olsa da sonuçta birbirlerini beslemekte ve özellikle de nefret söylemi, nefret suçuna giden yolda ilk önemli adım olarak görülmektedir³⁷. Nefret söylemi genellikle nefret suçları kategorisinin ifade hürriyeti alanıyla ilgili kısmı için kullanılmaktadır. Kendini her zaman kin ve öfke dolu ifadelerle ortaya koymadığı ve hatta zaman zaman gayet normal görüldüğü ve kanıksandığı için nefret söylemini teşhis etmek kolay olmayabilmektedir. Nefret suçuna giden sürecin çıkış noktasını oluşturan, nefret suçunun önünü açan, onu teşvik eden, tahammülsüzlüğün ve hoşgörüsüzlüğün dışavurumu olan nefret söyleminde, hedef alınan gruplara *“toplumda size yer yok!”* mesajı verilmekte, bu grup üyeleri pasifleştirilmekte ve sessizleştirilmektedir³⁸. Nefret söyleminin belki de en önemli etkisi, bir suç işlenmeden önce, suçun işlenmesi sırasında veya suç işlendikten hemen sonra yapılan ve nefret söylemi teşkil eden açıklamaların nefret suçunu oluşturan önyargı/nefret saikinin varlığını kanıtlamak açısından önemli bir argüman oluşturmada yatmaktadır³⁹.

Nefret suçları ile nefret söyleminin ayrıldığı en önemli nokta ise nefret söyleminin temel bir suça dayanmamasıdır. Başka bir ifadeyle nefret suçlarında temel bir suçun varlığı ve bu suçun önyargı veya nefret saiki ile işlenmesi şeklinde aranan iki unsurdan oluşan yapı nefret söyleminde aranmamaktadır⁴⁰. Örneğin, engelli bireylerin toplum için bir yük olduğunu, devletin bu bireylere gereksiz yere yardım yaptığını söyleyen kişinin bu ifadesi, karakteristik gruba karşı genelleyici ve kışkırtıcı yaklaşımından ötürü nefret söylemi olarak değerlendirilebilir ancak bu fiili suç sayan bir kanun maddesi yoksa kişi cezalandırılmaz. Oysa bu kişi yük olarak gördüğü engelli bir bireye karşı önyargı veya nefret saikiyle örneğin kasten yaralama suçunu işlerse nefret suçunun varlığından bahsedilebilecektir. Ancak nefret söylemi ve nefret suçu arasındaki ince çizginin bazı olaylarda çok fazla belirsizleştiği, bu nedenle somut olayın özelliğine göre değerlendirme yapılması gerektiği ifade edilebilir.

Değerlendirilmesi”, in: Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları, Der.: Yasemin İnceoğlu, İstanbul 2012, s.107.

³⁶ İnceoğlu, Yasemin/Sözeri, Ceren, “Nefret Suçlarında Medyanın Sorumluluğu: Ya sev ya terk et ya da...”, in: Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları, Der.: Yasemin İnceoğlu, İstanbul 2012, s.23-24.

³⁷ İnceoğlu, Sibel, Önsöz, in: Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları, Der.: Yasemin İnceoğlu, İstanbul 2012, s.12.

³⁸ İnceoğlu, Önsöz, s.12.

³⁹ Aytekin-İnceoğlu, Nefret Suçu Kavramı, s.107.

⁴⁰ Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s. 22-23; Bulut, Nefret Suçları, s.151-152.

Nefret suçuyla ayrımcılık suçu arasında da fark vardır. Ayrımcılık çoğu durumda ahlak dışı olarak kabul edilse bile suç olarak kabul edilemez. Örneğin bir kimse, belli bir ırktan veya dini inançtan olan bir kişiyi o ırka veya dine olan önyargısından dolayı eş olarak seçmek istemeyebilir. Bu davranış biçimi ayrımcılık olarak nitelendirilse de ayrımcılık suçu kapsamında değerlendirilmez. Ayrımcılık niteliğindeki fiillere karşı uygulanan yaptırımlar daha çok özel hukukun ilgi alanına girmektedir de bazı durumlarda ceza hukukunun ilgi sahasına da girebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında ayrımcılık suçlarının daha çok işyerlerinde veya mal ve hizmet sunumlarında yapılan ayrımcılığa ilişkin olduğu görülmektedir. Nefret suçlarında olduğu gibi ayrımcılık suçunda da bir kişiye mensup olduğu gruba karşı duyulan nefret veya önyargı nedeniyle dezavantaj oluşturacak şekilde muamele edilmektedir. Fakat ayrımcılık suçunda ayrımcı saik ortadan kalktığında yapılan eylem suç olmaktan çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle nefret suçlarını oluşturan unsurlardan biri olan temel suçun bulunması mecburiyeti ayrımcılık suçunda aranmamaktadır⁴¹.

Nefret suçları “önyargının şiddet manifestosu”dur⁴². Günümüzde gerçekleşen çok sayıdaki nefret suçu vakiasının incelenmesi sonucunda, mağdur üzerinden, mağdurun ait olduğu topluma bir bütün olarak mesaj gönderme gayesinin taşındığı gözlenmektedir. Dolayısıyla, belli bir zamanda işlenen nefret suçunun, yaşamın farklı alanları üzerinde yankılanabildiği ve kuşaklar üzerinde bir tür “çarpan etki” yaratabildiği ifade edilmektedir⁴³. Benzer şekilde, nefret suçunun kurbanı ve kurbanın üyesi olduğu topluluk için de farklı etkiler söz konusudur. Örneğin, Yahudi bir bireye saldırı gerçekleştirilmesi durumunda bundan tüm Yahudi topluluğu etkilenebilmektedir. Bunun sonucunda bu toplulukta çaresizlik duygusu uyanmakta ve bireyin başına gelen olayın, topluluğun herhangi bir üyesinin de başına gelebileceği endişesi artmakta ve bundan dolayı grubun diğer üyeleri de kendilerini tehdit edilmiş hissetmektedirler; zira kurban, bireysel nitelikleri nedeniyle değil, belli bir gruba ait olması sebebiyle hedef olarak seçilmiştir⁴⁴.

Nefret suçlarının, şiddet suçlarından ayrılmasında da önem vardır. Örneğin, A, B’yi dövmüşse ve bunun nedeni aralarındaki bir alacak-verecek ilişkisinden kaynaklıysa bunu “şiddet suçu” olarak nitelendirmek mümkündür; buna

---

⁴¹ Bulut, Nefret Suçları, s.154-155.

⁴² Ataman, Nefret Suçları, s.71.

⁴³ Ataman, Nefret Suçları, s.49.

⁴⁴ Stegbauer, Andres, “Nefret Suçunun Önlenmesinde Yargıçların Rolü” (Çev.: Yasemin Koç), in: Nefret Suçlarıyla Mücadele Konferansları – Konuşma Metinleri, Ankara 2010, s.33; Basu, Biblap, “Nefret Suçunun Önlenmesinde Sivil Toplumun Rolü” (Çev.: Yasemin Koç), in: Nefret Suçlarıyla Mücadele Konferansları – Konuşma Metinleri, Ankara 2010, s.38. Jacobs/Potter, nefret suçlarının diğer suçlara benzemediğini çünkü nefret suçlarının, mağdurun ötesinde mağdurun temsil ettiği gruba da zarar verdiğini ifade etmektedirler. Bkz. Jacobs/Potter, Hate Crimes, s.101.

karşılık bu kavganın nedeni nefret ya da önyargıysa bunun “*nefret suçu*” olarak tanımlanması gerekmektedir. Nefret suçunda, mağdurun, bireysel özellikleri nedeniyle değil ait olduğu belirli bir grubun nitelikleri nedeniyle şiddete maruz kalması söz konusudur. Başka bir ifadeyle nefret suçlarını şiddet suçlarından ayıran husus “*nefret veya önyargı saiki*”dir⁴⁵.

Nefret suçlarında failin, mağdurdan kişisel olarak nefret etmesi aranmaz; fail, mağdurun kimliğiyle ilgilenmemektedir. Fail için önemli olan, hedef alınan kişi ya da mal ile grup karakteristikleri arasındaki ilişkidir. Çünkü failin asıl hedefi, kendisine karşı suç işlenen mağdur değil, mağdurun ortak karakteristikleri paylaştığı gruptur. Bu nedenle nefret suçlarının bir nevi “*mesaj suçları*” olduğu da ifade edilmektedir. Yani nefret suçunu işleyen kişiler topluma bir mesaj vermek istemektedirler. Eğer saldırıya maruz kalan grup, devletin bu kişilere yönelik bir tepkisinin olmadığını görürse ve kendisini güvensiz hissederse kendi güvenliğini sağlamaktan başka çaresinin olmadığını düşünür. Bunun doğal sonucu olarak da bu nefret suçuna karşı misillemeler gecikmez. Bu durumda gruplar arasında bir çatışma ortamı ve hatta bir iç çatışma oluşma ihtimali bile gündeme gelebilir. Ayrıca nefret suçlarının cezasız kalmasının bir diğer tehlikesi de, bu suçları işleyen kişilerin, yaptıkları eylemin toplum ve devlet tarafından haklı ve doğru olarak algılandığı sonucunu çıkarmalarıdır ki bu da şiddetin dozunun artması sonucunu doğurur⁴⁶.

Türkiye’de nefret suçu kavramı ilk olarak *Hrant Dink* cinayetiyle kamuoyunun gündemine gelmiştir. Ancak bundan önce de Türkiye’de yaşanan 6-7 Eylül olayları, Sivas katliamı, Rahip Santoro cinayeti, Malatya katliamı, Seferihisar ve Kemalpaşa’daki linç girişimleri gibi olaylar Türkiye’nin yakın tarihinde nefret suçlarına gösterilecek önemli örnekler arasında sayılabilir⁴⁷.

Nefret suçları, mağdurlar için bireysel bazda çok zararlı sonuçlar doğurmaktadır. Nefret suçu mağdurlarının sıklıkla öfke, ürkük, güvensizlik, konsantrasyon eksikliği ve güven kaybı yaşadıkları ifade edilmektedir. Her ne kadar normal suç mağdurlarının da benzer duygular yaşandığı ifade edilmekteyse de nefret suçu mağdurlarının yaşadıkları olayın doğası gereği daha yoğun bir şekilde bundan etkilendikleri belirtilmektedir⁴⁸.

---

⁴⁵ Stegbauer, Yargıçların Rolü, s.31.

⁴⁶ Schneider, Hasskriminalität, s.498; Aytekin-İnceoğlu, Nefret Suçu Kavramı, s.105; Öner, İngiltere Hukukunda Nefret Suçları, s.89; Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.31, 144; Soykan, Tankut Taşkın, “Nefret Suçu Kavramı”, in: Nefret Suçlarıyla Mücadele Konferansları–Konuşma Metinleri, Ankara 2010, s.49. Nefret suçlarına ilişkin düzenlemelerin temel olarak sembolik gerekçelere dayandığı, bununla birlikte bu düzenlemeler ile gerçekleştirilen fiillerin haksız ve anayasaya aykırı olduğuna vurgu yapılmak istendiği belirtilmektedir. Bkz. Jacobs/Potter, Hate Crimes, s.101.

⁴⁷ Bulut, Nefret Suçları, s.176 dn.771.

⁴⁸ Benier, Kathryn, “The Harms of Hate”, International Review of Victimology, Vol. 23, Issue 2, s.179.

Nefret suçları yalnızca mağdurlara zarar vermemekle kalmayıp, aynı grup üyelerine hoşgörüsüzlük, ayrımcılık ve önyargı iletilerini pekiştirici bir etkiyle göndermekte ve böylelikle bu gruplar, toplumun diğer kesimlerine adeta “*düşman hedefler*” olarak lanse edilmektedirler⁴⁹.

Nefret suçlarına esas teşkil edecek karakteristiklerin neler olduğuna ilişkin herkesin üzerinde anlaştığı bir kriter bulunmamaktadır. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’na⁵⁰ (AGİT) taraf olan devletlerdeki düzenlemelere bakıldığında, ırk, etnik kimlik, milliyet ve din en çok korunan; zihinsel engellilik, cinsiyet, cinsel yönelim ve yaş sıklıkla korunan; medeni durum, doğum, siyasal görüş, zenginlik, sınıf, mülk, sosyal statü ve askerlik hizmeti ise nadir korunan özellikler arasında yer almaktadır. Doktrinde, nefret suçu kapsamında korunan özellikler listesi çok uzun tutulursa, nefret suçunun koruduğu alanın çok genişleyeceği ve nefret suçlarının etkin uygulanmasının güçleşeceği ifade edilmektedir. Buna karşılık, nefret suçu kapsamında korunan özellikler sınırlı tutulursa, bu durumda da koruma alanının çok daralacağı ve pek çok vakianın cezalandırılmaması tehlikesinin gündeme geleceği belirtilmektedir. Bu nedenle nefret suçlarıyla korunan karakteristiklerin kapsamı belirlenirken, toplumun ihtiyaçlarının titizlikle göz önünde tutulması ve belirli bir denge gözetilmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır⁵¹.

Nefret suçlarıyla ilgili en kapsamlı tanım Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı tarafından geliştirilmiştir. AGİT’in nefret suçu tanımı şu şekildedir: “A) Nefret suçu, mağdur, mülk ya da suçun hedefi B şikkında tanımlandığı gibi bir grupta gerçek ya da varsayılan bağlantısı, ilgisi, ilişkisi, destekçisi ya da üyesi olduğu için seçilerek, mülke ya da kişiye karşı işlenen herhangi bir suçu kapsamaktadır. B) Grup üyelerinin genel özellikleri gerçek ya da varsayılan ırk, ulus ya da etnik orijin, dil, renk, din, cinsiyet, yaş, fiziksel ya da zihinsel engellilik, cinsel kaynaklı ya da benzer unsurlara dayandırılabilir.”

---

⁴⁹ İnceoğlu, Önsöz, s.14.

⁵⁰ AGİT, 1970’li yılların başlarında, o dönemde Soğuk Savaş koşulları altındaki Avrupa’nın bölünmüş görünümüne son verilmesi, güvenlik ve istikrarın sağlanması ve katılımcı devletler arasında bu amaca yönelik işbirliğinin geliştirilmesi düşüncesiyle kurulmuştur. Günümüzde AGİT’in ilgi sahası, Türkiye’nin de aralarında bulunduğu elli yedi katılımcı devletle birlikte geniş bir coğrafyayı (Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya) kapsamaktadır. AGİT’in bünyesinde bulunan ve temel olarak insan hakları ve demokrasi konularından sorumlu olan dairesi ise Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Dairesi’dir (Office for Democratic Institutions and Human Rights-ODIHR). ODIHR’nin bünyesinde oluşturulmuş bulunan Polonya merkezli Hoşgörü ve Eşit Muamele Bilgilendirme Sistemi (Tolerance and Non-Discrimination Information System-TANDIS) ile nefret suçlarının önlenmesi ve bu alandaki gelişmelerin takip edilmesi amaçlanmaktadır.

⁵¹ Aytekin-İnceoğlu, Nefret Suçu Kavramı, s.112; Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.154-155.

AGİT'in, üye devletlerdeki nefret suçlarına ilişkin olarak yayınladığı 2011 yılına ilişkin yıllık raporunda⁵², nefret suçlarına ilişkin bilgilerin kamuoyuyla paylaşılmasının, nefret suçlarının anlaşılması ve bu suçlarla mücadele edilmesinde önemli bir adım olduğu vurgulanmaktadır. Raporun devamında, hükümetler, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerinden toplanan verilerin, nefret suçlarının AGİT üyesi ülkelerde 2011 yılında da önemli bir sorun olmayı sürdürdüğü vurgulanmaktadır⁵³. Bu raporda, üye ülkelerdeki hukuki düzenlemeler ile nefret suçlarıyla ilgili ayrıntılı istatistiki bilgilere de yer verilmektedir⁵⁴. Söz konusu rapor incelendiğinde şu tablo ile karşılaşılmaktadır: Nefret suçlarıyla mücadele için tek başına hukuki düzenlemeler yeterli olmamaktadır. Zira, nefret suçlarına mevzuatlarında yer vermiş birçok ülkede bu tür suçların artarak işlenmeye devam ettiği görülmektedir. Ancak bu durum nefret suçlarını önlemek için getirilen yasal düzenlemelerin değerini düşürmemekte tam tersine nefret suçlarına karşı yasal önlemler alınması nefret suçlarıyla mücadele edebilmenin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Çünkü yasal düzenlemelerin varlığı, her şeyden önce nefret suçuna karşı devletin bir karşı duruşunu sergilemekte ve bu suçu işlemeyi düşünenlere veya işleyenlere karşı *"ben sizin yanınızda değilim"* mesajını vermektedir⁵⁵.

Amerika Federal Soruşturma Bürosu (FBI) 1996 yılından beri düzenli olarak nefret suçları hakkında veri toplamakta ve bunu her yıl kamuoyuyla paylaşmaktadır⁵⁶. FBI'ın tanımladığı nefret suçlarının içine, ırk, din, cinsel yönelim, etnik/ulusal köken ve engellilik ile ilgili önyargı nedeniyle işlenmiş bulunan suçlar girmektedir. FBI'ın verilerinden hareket ederek yıllara göre ABD'de gerçekleştirilen toplam nefret suçu sayıları şöyle sıralanabilir: 1996 yılı: 8759, 1997 yılı: 8049, 1998 yılı: 7755, 1999 yılı: 7876, 2000 yılı: 8063, 2001 yılı: 9730, 2002 yılı: 7462, 2003 yılı: 7489, 2004 yılı: 7649, 2005 yılı: 7163, 2006

---

⁵² Hate Crimes in The OSCE Region: Incidents and Responses, Annual Report For 2011, Warsaw 2012, s.6 vd. Önceki yıllara ilişkin raporlar için bkz. Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses – Annual Report 2010 (Warsaw: ODIHR, 2011), kaynak: <http://tandis.odihhr.pl/hcr2010/>; Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses – Annual Report 2009 (Warsaw: ODIHR, 2010), kaynak: <http://www.osce.org/odihr/73636>; Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses – Annual Report 2008 (Warsaw: ODIHR, 2009), kaynak: <http://www.osce.org/odihr/40203>; Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses – Annual Report 2007 (Warsaw: ODIHR, 2008), kaynak: <http://www.osce.org/odihr/33989>; Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses – Annual Report 2006 (Warsaw: ODIHR, 2007), kaynak: <http://www.osce.org/odihr/26759>; Combating Hate Crimes in the OSCE Region: An Overview of Statistics, Legislation, and National Initiatives (Warsaw: ODIHR, 2005), kaynak: <http://www.osce.org/odihr/16405> (Erişim Tarihleri: 15.08.2016).

⁵³ Hate Crimes in The OSCE Region 2011, s.4.

⁵⁴ Hate Crimes in The OSCE Region 2011, s.15 vd.

⁵⁵ Ataman, Nefret Suçları, s.70.

⁵⁶ <http://www.fbi.gov/about-us/cjis/ucr/ucr-publications#Hate> (Erişim Tarihi:17.04.2016)

yılı: 7722, 2007 yılı: 7624, 2008 yılı: 7783, 2009 yılı: 6604, 2010 yılı: 6628, 2011 yılı: 6222, 2012 yılı: 5796, 2013 yılı: 5928.

Sonuç itibarıyla bu alandaki birçok kavramda olduğu gibi nefret suçlarının da kesin ve genel kabul görmüş bir tanımını yapmak mümkün değildir. Bunun nedenleri olarak toplumdan topluma değişkenlik gösteren kültürel farklılıklar, sosyal ve politik yaklaşımlar, tarihsel ve sosyolojik özellikler ile nefret saiki olarak hangi hususların kabul edileceği yönündeki görüş ayrılıkları gösterilebilir. Ancak nefret suçu yasalarında ve akademik çalışmalarda nefret suçlarının en kısa ve öz tanımı “önyargı veya nefret saiki ile bir suçun işlenmesi” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan hareketle bir suçun nefret suçu olarak tanımlanabilmesi için olmazsa olmaz iki unsur vardır: 1) Suç teşkil eden bir fiilin varlığı, 2) Bu suçun nefret veya önyargı saikiyle işlenmiş olması⁵⁷.

3. Nefret Suçlarıyla İlgili Karşılaştırmalı Hukuktaki ve Uluslararası Hukuk Metinlerindeki Bazı Düzenlemeler

Nefret suçlarıyla ilgili düzenlemelere yer veren ülkelerde genellikle iki modelden birisi kullanılmaktadır: Bu modellerden ilki, nefret suçlarını ceza kanunundan bağımsız ayrı bir kanunda (nefret suçu kanunu) düzenlemek; ikincisi ise ceza kanununda yer alan suçların nefret veya önyargı saikiyle işlenmesini cezayı ağırlaştırıcı nitelikli bir hal olarak kabul etmek. Nefret suçlarını bağımsız bir kanunla düzenleyen ülkelere ABD, İngiltere ve Çek Cumhuriyeti örnek gösterilebilir. Nefret suçlarını cezayı ağırlaştırıcı nitelikli bir hal olarak düzenleyen ülkelerin sayısı ise daha çoktur. Özellikle AGİT bölgesine üye ülkelerin neredeyse tamamının bu modeli benimsediği söylenebilir⁵⁸.

Ayrıca nefret suçlarının arz ettiği önem nedeniyle yalnızca ülke bazında düzenlemeler yapılmamakta uluslararası hukuk metinlerinde de nefret suçlarını önleyici sözleşmelere yer verilmektedir. Aşağıda nefret suçlarıyla ilgili karşılaştırmalı hukuktaki ve uluslararası hukuk metinlerindeki düzenlemelere değinilecektir.

I. Karşılaştırmalı Hukuktaki Düzenlemeler

A. Amerika Birleşik Devletleri

Daha önce de ifade edildiği üzere nefret suçlarına ilişkin ilk yasal düzenlemelere ABD’de yer verilmiştir. Bunun temel nedeni olarak ABD’nin göçmenler tarafından inşa edilen bir ülke olması ve bundan ötürü de sürekli olarak ırk, din, etnik köken gibi farklı sebeplerden kaynaklanan gerilimlerin yaşanması gösterilmektedir. Başka bir ifadeyle, ABD’nin sosyo-kültürel yapısı

---

⁵⁷ Aytekin-İnceoğlu, Nefret Suçu Kavramı, s.104; Bulut, Nefret Suçları, s.98; Heard, Catherine, “The Law on Hate Crime”, The Journal of Adult Protection, Vol. 15, No. 3, 2013, s.164.

⁵⁸ Bulut, Nefret Suçları, s.129-130; Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.162.

nefret suçlarıyla ilgili düzenleme yapmayı zorunlu kılmıştır. Ayrıca köleliğin kaldırılması sürecinde ve sonrasında özellikle siyahlara yönelik linç girişimlerine varabilen bir nefret ve şiddet ortamının varlığı da nefret suçlarına ilişkin düzenleme yapmayı zorunlu kılan bir başka neden olarak görülmektedir⁵⁹.

Amerika'da federal düzeyde nefret suçları ile ilgili ilk düzenleme olarak, 1964 tarihli Medeni Haklar Kanunu'nda (*Civil Rights Act*) 1968 yılında yapılan değişiklik (*18 U.S.C. Section 245*) gösterilmektedir. Bu değişiklikte birlikte, kişilerin ırkı, ten rengi, dini veya etnik kökeni dolayısıyla ekonomik faaliyette bulunmalarının engellenmesi, kasten yaralanmaları veya tehdit edilmeleri hukuka aykırı kabul edilmiştir⁶⁰.

Toplumsal tabandan yükselen talep ve baskının yansıması sonucunda, eyalet düzeyinde ilk nefret suçları yasası 1978 yılında Kaliforniya'da yürürlüğe girmiştir. Buna göre insan öldürme suçunun, ırk, dinsel inanç, ten rengi ve etnik köken şeklindeki nefret saikiyle işlenmesi cezayı ağırlaştırıcı nitelikli bir hal olarak kabul edilmiştir. İlerleyen tarihlerde ABD'nin diğer eyaletlerinde de (örneğin 1981 yılında Washington'da, 1982 yılında Alaska'da) değişik içeriklerde nefret suçları yasaları kabul edilmiştir. 1990'lardan itibaren yaş, medeni durum, silahlı kuvvetlere üyelik ve medeni haklar organizasyonlarına üyelik de korunan karakteristikler arasına dahil edilmiştir. Önceleri yalnızca kasten öldürme, kasten yaralama, şiddet, tecavüz, tehdit, kundaklama, konut dokunulmazlığını ihlal gibi suçlar için kabul edilen nefret suçları zamanla diğer bütün suçlar için de uygulanabilir hale gelmiştir⁶¹.

ABD'de nefret suçlarıyla mücadelede yukarıda da ifade edildiği üzere yalnızca eyaletler düzeyinde değil federal düzeyde de sürdürülmektedir. Ancak federal düzeyde uygulama alanı bulan yasalar uygulamada kendilerinden beklenen sonuçları tam olarak sağlayamamışlardır. Bunlara örnek olarak 1990 tarihli *Nefret Suçları İstatistik Yasası (Hate Crime Statistic Act)*; 1993 tarihli *Nefret Suçlarını Cezalandırma Yasası (Hate Crime Sentencing Act)*; 1994 tarihli *Kadınlara Karşı Şiddet Yasası (The Violence Against Women Act)*; 1996 tarihli *Kilise Kundaklamalarını Önleme Yasası (The Church Arson Prevention Act)* gösterilebilir⁶². Bu yasaların beklenen sonuçları doğuramamasının nedeni olarak, nefret saikiyle işlenen suçlara ilişkin açılan ceza davalarının büyük oranda eyalet yasaları çerçevesinde görülmekte olması gösterilmiştir. Ancak 2007 yılına gelindiğinde "*Matthew Shepard Yasası*"⁶³ olarak bilinen "*Local*

---

⁵⁹ Bulut, Nefret Suçları, s.63-64; Sinar, Nefret Suçları, s.1272-1273.

⁶⁰ Streissguth, Hate Crimes, s.17.

⁶¹ Streissguth, Hate Crimes, s.18-19.

⁶² Bu yasalarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Streissguth, Hate Crimes, s.49-53.

⁶³ Matthew Shepard, nefret suçu kurbanı ABD'li bir öğrencidir. Shepard, ABD ve diğer birçok ülkede eşcinsel topluluğu nezdinde homofobi ve LGBT'lere yönelik şiddet için sembol bir

Law Enforcement Hate Crimes Prevention Act” (Nefret Suçlarını Önlemede Yerel Yasaların Güçlendirilmesi Yasası) ABD Senatosu’nda kabul edilmiş ve 2009 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Federal düzeyde bir yasa olan *Matthew Shepard Yasası*, nefret suçlarıyla mücadelede eyalet yasaları ile harmonizasyonu sağlamayı amaçlamaktadır. Bu yasa, nefret suçlarıyla ilgili eyaletlerde kabul edilen farklılıkları asgariye indirmeyi amaçlamakta ve federal düzeyde bir standart belirlemeyi esas almaktadır. Bu bağlamda, federal düzeyde belirlenmiş nefret saikleri olan “ırkçılık, dinsel inanç, ten rengi ve etnik köken”in yanı sıra, “toplumsal cinsiyet, cinsel kimlik, cinsel yönelim ve engellilik” unsurları da nefret saikleri kapsamında düzenlenmiştir⁶⁴.

ABD’de federal anlamda nefret söyleminin ve nefret suçlarının yasaklandığı bir diğer hukuki metin *Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi*’dir. Söz konusu Sözleşme, 1969 yılında imzalanmış olup 1978 yılında yürürlüğe girmiştir⁶⁵. Sözleşme’nin “Düşünce ve İfade Özgürlüğü” başlıklı 13. maddesinin 5. fıkrasında “Her türlü savaş propagandası ve ırk, renk, din, dil ya da milli köken temelinde bir gruba ya da bir insanlar grubuna yönelik hukuksuz şiddete ya da benzeri herhangi bir eyleme tahrik eden herhangi bir ulusal, ırkçı veya dinsel düşmanlığın savunulması hukuk tarafından cezalandırılabilir suçlar olarak değerlendirilir.” denilmektedir.

ABD ile Batılı devletler arasında nefret suçlarına yaklaşım açısından çok büyük bir farklılık olmamasına karşın konu nefret söylemine gelince nefret içerikli düşünce açıklamalarının sınırlandırılması konusunda ciddi yaklaşım farklılıkları göze çarpmaktadır. Bunun temelinde, Avrupa’da 20. yüzyılda yaşanan trajik soykırım ve totalitarizm deneyimi yatmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, bu tarz deneyimleri yaşamamış olan ABD’nin nefret içerikli söylemlerin yasaklanması konusunda daha liberal bir tutum sergilediği görülmektedir⁶⁶. Örneğin ABD, “Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme”nin 4. maddesine, Amerikan Anayasası’nın 1. ek maddesinden kaynaklanan düşüncüyü açıklama özgürlüğü sistemine aykırı olduğu gerekçesiyle ihtarayı kayıt koymuştur. Ancak özellikle 11

---

isim olmuştur. Shepard, 07.10.1998 tarihinde kendilerini dindar ve muhafazakar olarak tanımlayan iki genç ile tanışmış, kendisini evine kadar götürebileceklerini söyleyen bu kişilerle birlikte yola çıktıktan bir süre sonra kendisini uzak ve kırsal bir alana götüren bu iki kişi Shepard’ı çeşitli işkencelere maruz bıraktıktan sonra bir çite bağlayıp yaklaşık 18 saat boyunca ölüme terk etmişlerdir. Shepard bir bisikletçi tarafından bulunmuş ve hastaneye kaldırılmışsa da 12.10.1998 tarihinde hayatını kaybetmiştir. Bu iki kişinin Shepard’a işkence edip ölüme terk etmelerinin nedenini Shepard’ın eşcinsel olması oluşturmuştur. Ayrıntılı bilgi bkz.: http://tr.wikipedia.org/wiki/Matthew_Shepard (Erişim Tarihi: 25.04.2016).

⁶⁴ Streissguth, Hate Crimes, s.30-31; Sınar, Nefret Suçları, s.1274-1276.

⁶⁵ Duymaz, Erkan, “İfade Özgürlüğünün Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Korunması Üzerine Bir İnceleme”, GÜHFD, Cilt: 17, Yıl: 2013, Sayı: 1-2, s.1371.

⁶⁶ Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.9.

Eylül'deki saldırılardan sonraki süreçte daha önce toplumsal destek görmeyen bazı sınırlamacı yaklaşımların daha açık bir şekilde ortaya konulmaya başlandığı ve ABD sisteminin bu açıdan Avrupa'ya yaklaştığı da ifade edilmektedir⁶⁷.

B. İngiltere

İngiliz Hukuku'nda nefret suçlarının yasal çerçevesini açıklamak için genel olarak ayrımcılık yasağına ilişkin hükümlerden (1965, 1968 ve 1976 tarihli *Irk İlişkileri Yasası-Race Relations Act*; 1991 tarihli *Ceza Adalet Yasası-Criminal Justice Act*; 1995 tarihli *Engelli Ayrımcılığı Yasası-Disability Discrimination Act*; 2006 tarihli *Eşitlik Yasası-Equality Act*) istifade edilmektedir. Ancak son dönemlerde nefret saikiyle işlenen suçlar konusunda İngiliz Hukuku'nda önemli gelişmeler yaşanmıştır⁶⁸.

İngiltere'de nefret suçları kavramının yaygın olarak kullanılmaya başlaması 1990'lı yılları bulmuştur. İngiltere'de de Amerika'da olduğu gibi nefret suçları yasası, dezavantajlı grup üyelerinin nefret saiki ile hunharca öldürülmelerinden sonra kabul edilmiştir. İngiltere'de ilk nefret suçu yasasının çıkarılmasına yol açan olay 1993 yılında salt ırkçı saikle işlenen ve kamuoyunda büyük infial yaratan *Stephen Lawrence*⁶⁹ cinayetidir. Bu cinayetten sonra “nefret saiki suçları” kavramı 1998 yılında *Suç ve Düzene Aykırı Fiiller Yasası'nın (Crime and Disorder Act)* ırk ve dini inanç nedeniyle işlenen suçlar ve bunlara ilişkin cezaları düzenleyen ‘Ceza hukuku’ başlıklı 2. bölümünde yer alan 28-32. paragrafları ile yürürlüğe girmiştir. Suç ve Düzene Aykırı Fiiller Yasası, 2001 yılında yürürlüğe giren *Anti-terörizm, Suç ve Güvenlik Yasası (Anti-terrorism, Crime and Security Act of 2001)* ile değiştirilmiş, nefret suçlarının kapsamı din ve dini inanç saiki ile işlenen suçları içine alacak şekilde genişletilmiştir. Her ne kadar Suç ve Düzene Aykırı Fiiller Yasası'nda ilk defa “nefret saiki suçları” ifadesi geçmesine karşın bu tarihten önceki bazı kanunlarda da ırka dayalı nefret eylemlerini yasaklayan düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. Örneğin 1965 ve 1976 tarihlerinde değiştirilen *Irk İlişkileri Yasası (Race Relations Act)*; 1986 tarihli *Kamu Düzeni Yasası (Public Order Act)*; 1991 tarihinde değiştirilen 1991 tarihli *Futbol Yasası (Football Act)*⁷⁰. Bütün bu yasaların ortak özellikleri, işlenen suçların çeşitli nefret/önyargı saikleriyle işlenmiş olması

---

⁶⁷ Kuzeci, Elif, “AİHS'nin 10. Maddesi Işığında Nefret İçerikli ve Irkçı Nitelikli Düşünce Açıklamaları”, TBBD, Sayı: 71, Yıl: 2007, s.176.

⁶⁸ Öner, İngiltere Hukukunda Nefret Suçları, s.94-96.

⁶⁹ Siyah bir İngiliz olan Stephen Lawrence, 22.04.1993 gecesi otobüs beklerken ırkçı bir saldırıya uğramış ve öldürülmüştür. Failler cinayetten yaklaşık 20 yıl sonra 2012'de mahkum edilmiştir. Söz konusu cinayet, İngiltere tarihinde işlenen ırkçı cinayetlerin en önemlilerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: http://en.wikipedia.org/wiki/Murder_of_Stephen_Lawrence (Erişim Tarihi:25.04.2016).

⁷⁰ Öner, İngiltere Hukukunda Nefret Suçları, s.96-97.

halini cezayı ağırlaştırılan nitelikli hal olarak düzenlemiş olmalarıdır⁷¹. Ayrıca 2000 tarihli Ceza Mahkemelerinin Yetkileri Yasası (Powers of Criminal Courts of Act) ile İngiliz Hukuku'nda ırk veya din saikiyle işlenen bütün suçlar için temel cezanın ağırlaştırılarak belirlenmesi konusunda mahkemelere yetki verilmiştir. İngiliz Hukuku'nda nefret suçlarının kapsamını genişleten bir diğer yasal düzenleme ise 2003 tarihli *Ceza Adaleti Yasası'dır (Criminal Justice Act)*. Ceza Adaleti Yasası'nın "Cezalandırma" başlıklı 12. bölümünde yer alan 145. maddede, ırk ve dini inanç saiki ile işlenen suçlarda cezaların ağırlaştırılması düzenlenmektedir. Bu madde ile yaralama, mala zarar verme, taciz ve kamu düzenini bozan suçlarla sınırlı olmamak üzere genel olarak dini inanç saikiyle işlenen bütün suçlara ilişkin cezaların ağırlaştırılması konusunda mahkemelere yetki verilmektedir. Bu Yasanın 146. maddesinde ise, işlenen suçların cinsel yönelim ve engellilikten kaynaklanan düşmanca his ile işlenmesi halinde cezanın ağırlaştırılacağı hükme bağlanmaktadır⁷².

İngiliz Hukuku'nda nefret suçlarıyla ilgili bir diğer yasa ise 2008 tarihli *Irksal ve Dinsel Nefret Yasası'dır (Racial and Religious Hatred Act)*. Bu Yasa ile, 1986 tarihli Kamu Düzeni Yasası'nı değiştirilmiş, dini inanç temeline dayanan eylemler için yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Ayrıca 2008 tarihli *Ceza Adaleti ve Göçmenlik Yasası (Criminal Justice and Immigration Act)* ile de 1986 tarihli Kamu Düzeni Yasası'nda değişikliğe gidilerek, cinsel yönelim ve tercihleri nedeniyle belirli bir gruba yönelik tehdit amacıyla kullanılan söz ve davranışlar suç olarak düzenlenmiştir. Bunlara ek olarak 2012 tarihli *Hukuki Yardım ve Suçluların Cezalandırılması Yasası (Legal Aid, Sentencing and Punishment of Offenders Act)* ile 2003 tarihli Ceza Adaleti Yasası değiştirilmiş, cinsiyet değişikliği ve engellilik nedeniyle işlenen suçlardaki temel cezanın alt sınırı 30 yıla çıkarılmıştır⁷³.

İngiltere'de yapılan araştırmalar, yasal düzenlemelerle birlikte nefret saikiyle işlenen suçlarda ciddi bir azalma yaşandığını göstermektedir⁷⁴. İngiliz ceza hukuku doktrininde, nefret suçlarının tanımı ve kapsamı konusunda görüş birliği bulunmamaktadır. Bu bağlamda yalnızca ırk ayrımcılığı kapsamında işlenen suçlarla ilgili olarak büyük ölçüde bir tanım birliği oluşturulduğu ifade edilebilirse de, din, inanç, yaş ve cinsel yönelim nedeniyle işlenen suçlara ilişkin ortak bir tanım oluşturulamamıştır⁷⁵.

---

⁷¹ Sinar, Nefret Suçları, s.1276-1279; Öner, İngiltere Hukukunda Nefret Suçları, s.90, 96-97.

⁷² Bulut, Nefret Suçları, s.69; Öner, İngiltere Hukukunda Nefret Suçları, s.98-99.

⁷³ Öner, İngiltere Hukukunda Nefret Suçları, s.99.

⁷⁴ Öner, İngiltere Hukukunda Nefret Suçları, s.98. İngiltere, Galler ve Kuzey İrlanda'daki nefret suçlarıyla ilgili istatistikî bilgiler için bkz. Öner, İngiltere Hukukunda Nefret Suçları, s.101.

⁷⁵ Bulut, Nefret Suçları, s.69; Öner, İngiltere Hukukunda Nefret Suçları, s.89.

Nefret suçlarının kapsamı ve yasalaştırma faaliyeti ile ilgili olarak İngiliz Hukuku ile Amerikan Hukuku arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. İlk olarak İngiliz Hukuku'nda nefret suçlarına ilişkin yasal düzenlemelerin Amerikan Hukuku'nun aksine ülke düzeyinde olduğu, ikinci olarak İngiliz Hukuku'nda nefret suçları ile ilgili yaklaşımın oldukça geniş kapsamlı olduğu ve mağdurun suç nedeniyle verdiği ifadeye göre bir suçun nefret suçu olarak tanımlandığı ve kayıt altına alındığı ifade edilmektedir. Amerikan Hukuku'nda ise bu konuda daha çok soruşturma yapan görevlilerin olayı tanımlamalarına öncelik verildiği belirtilmektedir. Bunun sonucu olarak istatistiklerde İngiltere'de daha fazla nefret suçu işlendiği izlenimi doğmaktaysa da bu durumun bu suçların tanımlanması ve kayıt altına alınması usulünden kaynaklandığı ileri sürülmektedir⁷⁶.

C. Almanya

Almanya'da İkinci Dünya Savaşı sonrası antisemitik düşünce ve davranışların yeniden canlanmasını engellemek için birçok yasa çıkarılmış olmasına karşın bu yasaların ırkçı şiddeti önlemeye yönelik olmadığı görülmektedir. Ancak 1990'lı yıllara gelindiğinde Almanya'da yaşanan *Hoyerswerda* (1991), *Rostock* (1992), *Möln* (1992), *Solingen* (1993), *Lübeck* (1994) gibi pek çok olay nefret suçu kavramının Almanya gündemine gelmesini sağlamıştır⁷⁷. Günümüzde ise Almanya'da her yıl yaklaşık 80.000 yabancı düşmanlığı temelli nefret suçu işlendiği de ifade edilmektedir⁷⁸.

Almanya'da nefret suçlarını ifade etmek üzere Almanya Federal Adalet Bakanlığı tarafından "*önyargı suçları*"⁷⁹ (*Vorurteilsverbrechen/Vorurteilskriminalität*) terimi kullanılmaktadır. Buna göre önyargı suçları, kişilere ya da nesnelere karşı işlenen şiddet eylemleri olarak tanımlanmaktadır. Bu şiddet eylemlerini işleyen kişi, kendi grup üyeliği temelinde hareket etmekte ve diğer tarafın farklı bir sosyal gruba dahil olduğunu düşünmektedir. Karşısındaki kişinin, ırkı, milliyeti, dini, cinsel yönelimi ya da yaşam tarzı bu farklılığın temelini oluşturabilmektedir. Fail, diğer grubun bütün üyelerini korkutmak ve kendi grubundaki kişilerin de benzer suçlar işlemesi amacını gütmektedir⁸⁰.

---

⁷⁶ Öner, İngiltere Hukukunda Nefret Suçları, s.90-91.

⁷⁷ Bulut, Nefret Suçları, s.70.

⁷⁸ Schneider, Hasskriminalität, s.499.

⁷⁹ AGİT tarafından nefret suçlarını önlemek için hazırlanan kılavuzda da nefret suçlarının aynı zamanda önyargı suçları olarak tanımlandığını görmekteyiz. Çünkü nefret suçlarının karakteristik özelliğini, işlenen suçların önyargı saiki ile işlenmesi oluşturmaktadır.

⁸⁰ Krupna, Karsten, "Almanya'da Nefret Suçu Kavramı", in: Nefret Suçlarıyla Mücadele Konferansları– Konuşma Metinleri, Ankara 2010, s.95.

Almanya’da, bağımsız bir nefret suçu kanunu bulunmamaktadır. Değişik tarihlerde nefret suçu ile ilgili kanun tasarıları hazırlanmışsa da hiçbir tasarı bu zamana kadar yasalaşamamıştır. Bunun temel nedenlerinden birisi olarak yargıçların böyle bir yasaya sıcak bakmamaları gösterilmektedir. Almanya’daki yargıçların zaten bu kavramlardan haberleri olduğu ve karar verirken bunları göz önünde bulundurdıkları, bu nedenle de kendilerini kısıtlayacak böyle bir düzenlemeyi istemedikleri belirtilmektedir⁸¹.

Alman Ceza Kanunu’nun (StGB) cinayet suçunu düzenleyen 211. paragrafının 2. fıkrasında bahsedilen “*sair ilkel saikler nedeniyle*” (...sonst aus niedrigen Beweggründen...) ifadesinin içerisine nefret saikiyle işlenen öldürme fiillerinin girdiği, başka bir ifadeyle bu saikle işlenen suçların Alman Hukuku’nda nefret suçu olarak değerlendirilebileceği ancak bunun için basit bir nefretin yeterli olmadığı, mağdurun siyasi düşüncesinden, ırkından, milliyetinden, renginden, dininden, yaşam felsefesinden, kökeninden, cinsel yöneliminden vs. kaynaklı bir nefretin şart olduğu belirtilmektedir⁸².

D. İskoçya

İskoç Hukuku’nda nefret suçları ile ilgili düzenlemelere bakıldığında ilk olarak ırk, din, inanç ve mezhep saikiyle işlenen suçların ağırlaştırıcı neden olarak belirlendiği görülmektedir. Irk nedeniyle işlenen nefret suçları, 1995 tarihli *İskoç Ceza Yasası’nın (Criminal Law Act 1995)* 50A ve 1998 tarihli *Suç ve Düzene Aykırılık Yasası’nın (Crime and Disorder Act)* 18, 19 ve 23(1)a bölümünde düzenlenmiştir. Din saikiyle işlenen nefret suçları ise 2003 tarihli *Ceza Adalet Yasası’nın (Criminal Justice Act)* 74. bölümünde; engellilik nedeniyle işlenen suçlar 2009 tarihli *Suçlar Yasası’nın (Offences Act)* 1. bölümünde, cinsel yönelim saiki ile işlenen suçlar ise 2. bölümünde düzenlenmiştir⁸³.

II. Uluslararası Hukuk Metinlerdeki Düzenlemeler

Yukarıda da ifade edildiği üzere, nefret suçu kavramı her ne kadar ilk olarak ABD’de ortaya çıkmışsa da kısa süre sonra Avrupa’da da bu kavram sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Elbette ki bunun temelinde Batılı ülkelerin insan hakları, eşitlik ilkesi, ayrımcılık yasağı, insan onuru gibi kavramları uzun zaman öncesinde içselleştirmiş olmaları yatmaktadır. Bu savı destekleyen argümanlardan en önemlisi olarak, AGİT üyesi ülkelerin neredeyse hemen

---

⁸¹ Stegbauer, Yargıçların Rolü, s.31 (Yazar, gelecekte de bu tasarıların yasalaşmayacağından emin olduğunu ifade etmektedir.).

⁸² Lang, Vorurteilskriminalität, s.39-40, 170; Keiser, Claudia, “Unerlässliches zur Verteidigung der Rechtsordnung gegen so gennante Hasskriminalität”, ZRP, 2/2010, s.46. Ayrıca Alman Ceza Kanunu’nda nefret suçlarıyla ilgili hazırlanan tasarılar için bkz. aynı eser s.47.

⁸³ Öner, İngiltere Hukukunda Nefret Suçları, s.99-100.

hepsinin ulusal mevzuatlarında nefret suçlarını yasaklamış olmaları gösterilebilir. Ancak bu ülkelerin mevzuatlarında nefret suçlarına yer vermelerinde sivil toplum kuruluşlarının ve uluslararası kuruluşların önemini de yadsımamak gerekir. Özellikle AGİT, Avrupa Konseyi⁸⁴, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi kuruluşların nefret suçları üzerinde titiz bir şekilde durmaları, kamuoyunu bu hususta bilgilendirmeleri ve farkındalık yaratmaları, ülkelerin nefret suçlarıyla ilgili yasal düzenlemeler yapmaları açısından önemli bir etki doğurmuştur. Avrupa ülkeleri bakımından yapılan bu tespitlerin Türkiye bakımından da geçerli olduğu söylenebilir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin nefret söylemi ve nefret suçları ile ilgili tavsiye kararlarından bazıları şunlardır:

-1997 tarihli R (97) 20 sayılı *"Nefret Söylemi"* konulu tavsiye kararı. Bu tavsiye kararında nefret söylemi şu şekilde tanımlanmaktadır: *"İrkçi nefreti, yabancı düşmanlığını, antisemitizmi veya azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli insanlara yönelik saldırgan milliyetçilik ve etnik merkezilik, ayrımcılık ve düşmanlık şeklinde ifadesini bulan dinsel hoşgörüsüzlük de dahil olmak üzere hoşgörüsüzlüğe dayalı başka ret biçimlerini yayan, kışkırtan, teşvik eden veya meşrulaştıran her türlü ifade biçimini kapsayacak şekilde anlaşılacaktır."*

-1997 tarihli R (97) 21 sayılı *"Medya ve Hoşgörü Kültürünün Geliştirilmesi"* konulu tavsiye kararı. Bu tavsiye kararında, medyanın, toplumun farklı etnik, kültürel ve dini grupları arasındaki anlayış kültürünü teşvik ettikleri yerlerde hoşgörüsüzlükle mücadeleye olumlu katkılarının olabileceğine vurgu yapılmaktadır. Bu tavsiye kararı, hoşgörü kültürünü geliştirebilecek durumda olan farklı toplum kesimlerini ilgilendirmektedir⁸⁵.

Nefret söylemi ve nefret suçlarıyla ilgili yukarıda bahsedilen Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin tavsiye kararlarının yanında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi de ulusal hükümetler ve ulusal parlamentolar için rehber ilke işlevi gören metinlerin (tavsiye kararları veya kararlar) altına imza atmaktadırlar⁸⁶.

Ayrıca nefret suçlarıyla bağlantılı olarak Avrupa Konseyi bünyesinde *"İrkçiliğe ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu"* (European Commission

---

⁸⁴ Avrupa Konseyi, üye devletlerin mevzuatları arasında daha fazla birlik sağlamak amacıyla yalnızca antlaşmalar yapmamakta, aynı zamanda yasal bağlayıcılığı olmayan tavsiye kararları da almaktadır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, söz konusu tavsiye kararları vasıtasıyla üye devletlerin politika ve mevzuatları için rehber ilkeler tanımlayabilmektedir. Bkz. Weber, Nefret Söylemi El Kitabı, s.9.

⁸⁵ Weber, Nefret Söylemi El Kitabı, s.10.

⁸⁶ Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin konuyla ilgili almış olduğu kararlar için bkz. Weber, Nefret Söylemi El Kitabı, s.11.

against Racism and Intolerance-ECRI)⁸⁷ faaliyetini sürdürmektedir. Söz konusu Komisyon Avrupa Konseyi tarafından kurulmuş olup insan hakları alanında çalışan bağımsız bir izleme örgütüdür. Bu kuruluş bağımsız ve tarafsız üyelerden oluşmakta olup ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlükle ilgili sorunlar konusunda uzman kişilerden oluşmaktadır. Bu Komisyon üye ülkeler bazında izleme çalışmaları yürütmekte, bu çalışmalar sayesinde her bir üye devletin ırkçılık ve hoşgörüsüzlük açısından durumunu incelemekte, tespit edilen sorunlara ilişkin çözüm önerileri ve teklifler hazırlamaktadır. Komisyon'un Türkiye ile ilgili halihazırda yayınlamış olduğu dört adet rapor bulunmaktadır⁸⁸. Komisyon'un Türkiye ile ilgili hazırlamış olduğu en son rapor 30.04.2010 tarihi itibarıyla mevcut durumu kapsamaktadır⁸⁹. Komisyon'un ırkçılıkla ve ırk ayrımcılığıyla mücadeleyi amaçlayan ulusal mevzuata dair 7 sayılı Genel Politika Tavsiye Kararı, Avrupa Konseyi üye devletlerinin çeşitli ırkçı ifadelerle mücadele eden ceza kanunu hükümlerini kabul etmesi çağrısında bulunmaktadır. Bu ifadelerin içine ırk, renk, dil, din, milliyet, ulusal veya etnik kökeni nedeniyle bir kişi veya gruba yönelik şiddet, nefret veya ayrımcılığın alenen kışkırtılması, bu kişi veya grubun alenen aşağılanması, karalanması veya tehdit edilmesi girmektedir. Ayrıca, ırkçı bir ideolojiyi yansıtan aleni ifadelerin veya soykırım ve insanlığa karşı işlenen suçların ırkçı bir amaçla alenen inkâr edilmesinin de cezalandırılması gerektiği Komisyon tarafından ifade edilmektedir⁹⁰.

---

⁸⁷ Kurumun resmi internet sitesi adresi: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/default_en.asp

⁸⁸ Söz konusu raporlar için: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Turkey/Turkey_CBC_en.asp (Erişim Tarihi:07.05.2016)

⁸⁹ Türkiye raporunda özetle şu hususlara dikkat çekilmiştir: TCK'nın 122. maddesinin, alenen ırk ayrımcılığı yapan fiilleri suç kapsamına aldığı; AİHS'den kaynaklanan uluslararası yükümlülüklerin, bunları uygulama sorumluluğu taşıyan hakimler ve savcılar tarafından anlaşılmasını temin etmek ve yeni Türk Ceza Kanunu'nun doğru ve her yerde aynı şekilde uygulanmasını sağlamak üzere gereken eğitimlerin verildiği; nüfusun çoğunluğunu azınlıklara mensup kişilerin oluşturduğu bazı bölgeler de dahil olmak üzere, günlük yaşamda sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan eşitsizlikleri azaltmak amacıyla tedbirler alındığı; 2009-2010 eğitim-öğretim yılı başında, tüm öğrencilerin ilk ders saatlerinde ayrımcılıkla mücadeleyi konu alan bir dersi almalarının zorunlu tutulduğu; kullanılan ders kitaplarının ayrımcı içerikten arındırılması amacıyla inceleme başlatılması. Bu gelişmeler Komisyon tarafından olumlu olarak karşılanmıştır. Ancak kaydedilen ilerlemelere rağmen bazı sorunların devam ettiği de raporda belirtilmektedir. Şöyle ki; AİHS 12 No.lu Protokol Türkiye tarafından henüz kabul edilmiş değildir. Türk Hukuku'nda ırk ayrımcılığının bir tanımı bulunmamaktadır ve ayrımcılıkla mücadeleye ilişkin kapsamlı bir mevzuat da oluşturulmamıştır. ırkçı suç nedenlerinin tüm adı suçları ağırlaştırıcı bir şart oluşturduğu konusunda mevzuatta hüküm yoktur. ırkçılıkla ve ırk ayrımcılığıyla mücadelede uzmanlaşmış bağımsız bir uluslararası oluşum yoktur. Aşırı milliyetçi veya aşırı sağcı yayınlarda yer alan antisemitist ifadeler çoğu zaman cezasız kalmaktadır.

⁹⁰ Weber, Nefret Söylemi El Kitabı, s.12-13.

Aşağıda, nefret suçlarının ve nefret söyleminin yasaklanmasıyla ilgili hükümler içeren uluslararası hukuk metinlerindeki bazı düzenlemelere kısaca değinilecektir.

A. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

Türkiye'nin 2003 yılında onayladığı⁹¹ *"Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme"* ifade özgürlüğüyle ilgili düzenlemelere yer verdikten sonra bu özgürlüğün bazı nedenlerle sınırlandırılabileceğini öngörmüş bulunmaktadır (m.19/3 ve 20). Sözleşme'nin 19. maddesinin 3. fıkrası şu şekildedir: *"Bu maddenin 2. fıkrasında öngörülen hakların kullanılması, özel bazı görev ve sorumlulukları da beraberinde getirir. Dolayısıyla, bunlarla bazı sınırlamalar da konulabilir; ancak bu sınırlamaların yasalarda öngörülmüş olması ve (a) Başkalarının haklarına ve şöhretine saygı bakımından ve (b) Ulusal güvenliğin, kamu düzeninin ya da kamu sağlığı ve genel ahlakın korunması bakımından gerekli olması zorunlu olmalıdır."* Sözleşmenin 20. maddesinin 2. fıkrasında ise şöyle denilmektedir: *"Ayrımcılığa, kin ve nefrete veya şiddete tahrik eden herhangi bir ulusal, ırksal veya dinsel düşmanlığın savunulması hukuk tarafından yasaklanır."*

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile hem Sözleşme'nin uygulanmasını izlemek hem de bu kapsamda alınacak kararların yürürlüğünü sağlamak üzere İnsan Hakları Komitesi'nin kurulması öngörülmüştür. Komite, Sözleşme'nin ihlali iddialarına dayanan devletlerarası şikayetler ile taraf devletlerin sunmaları gereken raporları inceleme yetkisine sahiptir. Sözleşmeye ek Birinci Protokol ile kişilere bireysel başvuru hakkı da tanınmış, Türkiye de bu Protokolü 2006 yılında kabul etmiştir⁹². Sözleşme kapsamında bireysel başvuru konusu edilen olaylarda Komite ifade özgürlüğü ve sınırları ile ilgili olarak çok sayıda karar vermiştir⁹³.

Komite'nin 1996 tarihli *Faurisson v. Fransa* kararına konu olan olayda bireysel başvuruda bulunan kişi Lyon Üniversitesinde bir edebiyat profesörüdür ve Auschwitz ile diğer Nazi toplama kamplarında bulunan gaz odalarının Yahudilerin yok edilmesinde kullanılmadığını iddia ettiği gerekçesiyle Fransa Gayssot Kanunu nedeniyle görevine son verilmiş ve cezalandırılmıştır. Başvurucu, düşünce ve ifade özgürlüğü ile akademik araştırma özgürlüğünün ihlal edildiğini iddia etmiştir. Komite, başvurucu hakkında uygulanan iç hukuk kuralının meşruiyetini Sözleşme'nin 19. maddesinin 3. fıkrasına göre değerlendirerek, düşünce özgürlüğünün herhangi bir kısıtlamaya tabi tutulamayacağını ve bunun mutlak olduğunu ancak düşüncüyü açıklama

---

⁹¹ R.G. Tarih-Sayı: 18.06.2003-25142.

⁹² R.G. Tarhi-Sayı: 05.08.2006-26250.

⁹³ Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.42-43.

özgürlüğünün bazı yükümlülöklere bağlı kılınabileceğine vurgu yaparak 20. maddenin 2. fıkrasına göre inceleme yapmaya gerek görmemiştir⁹⁴.

B. Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme

13.10.1972 tarihinde New York'ta imzalanan Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 4750 sayılı Kanun ile 2002 yılında uygun bulunarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye Cumhuriyeti bu Sözleşme'nin 22. maddesine çekince koymuştur⁹⁵.

Sözleşme'nin 1. maddesinde ırk ayrımcılığının tanımı şöyle yapılmaktadır: *"Bu Sözleşmedeki "ırk ayrımcılığı" terimi siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel veya kamusal yaşamının herhangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin eşit ölçüde tanınmasını, kullanılmasını veya bunlardan yararlanılmasını kaldırma veya zayıflatma amacına sahip olan veya bu sonuçları doğuran ırk, renk, soy, ulusal veya etnik kökene dayanarak herhangi bir ayırma, dışlama, kısıtlama veya ayrıcalık tanıma anlamına gelir."*

Sözleşme'nin 4. maddesinde ise taraf devletlerin yükümlölükleri şu şekilde gösterilmektedir: *"Taraf Devletler bir ırkın veya belli bir renge veya etnik kökene mensup bir grubun üstünlüğü fikirlerine ya da teorilerine dayanan ya da her ne şekilde olursa olsun ırkçı nefreti ve ayrımcılığı haklı çıkarmaya ya da yüceltmeye çalışan tüm propaganda ve tüm örgütleri kınarlar ve bu tür ayrımcılık faaliyetleri ile ayrımcılığı teşviki ortadan kaldırmaya yönelik acil ve olumlu önlemler almayı üstlenirler ve bu amaçla İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nde yer alan ilkelere ve bu Sözleşme'nin 5 inci maddesinde açıkça sıralanan haklara saygı göstermek kaydıyla, diğer önlemler arasında, a) İrkçı üstünlüğe ya da nefrete dayalı tüm fikirlerin yayılmasını, ırk ayrımcılığını teşviki, herhangi bir ırka ya da başka bir renk ya da etnik kökene mensup bir gruba yönelik şiddet eylemlerini ya da bu tür eylemleri teşviki ve ayrıca ırkçı eylemleri finanse etmek dahil bu eylemlere her türlü yardım sağlamayı yasayla cezalandırılacak suç olarak ilan edeceklerdir. b) İrk ayrımcılığını destekleyen ya da bu tür ayrımcılığa teşvik eden tüm örgütleri ve ayrıca örgütlü ve diğer tüm propaganda faaliyetlerini yasa dışı ilan edecek ve yasaklayacaklar ve bu tür örgütlere ya da faaliyetlere katılımı yasayla cezalandırılacak bir suç olarak ilan edeceklerdir. c) Yerel veya ulusal kamu kurum ve yetkililerinin ırk ayrımcılığını desteklemesine ya da ırk ayrımcılığına teşvik etmesine izin vermeyeceklerdir."* Bu bağlamda Türkiye'nin de tarafı olduğu söz konusu bu Sözleşme gereği, ırksal saiklerle işlenen nefret suçlarının cezalandırılmasına ilişkin Türkiye'nin iç hukukunda gerekli düzenlemeleri yapması gerekmektedir.

⁹⁴ Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.43. Benzer nitelikteki kararlar için bkz. aynı eser s.43-47.

⁹⁵ R.G. Tarih-Sayı: 09.04.2002-24721.

Bu Sözleşme'ye dayalı olarak oluşturulmuş bulunan Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi, ifade özgürlüğü ve nefret söylemi arasındaki ilişkiyi bir Genel Yorum kararı ile irdelemiştir. Komite'nin 26.09.2013 tarihli 35 numaralı Genel Yorumunda, ırkçı nefret söylemi niteliğindeki konuşmaların ceza hukuku bakımından yaptırma bağlanması için şu hususlara dikkat edilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır: *"Konuşmanın içerik ve biçimi, ekonomik, siyasi ve sosyal ortam, konuşmacının makam ya da konumu, konuşmanın kitlelere ulaşma kapasitesi, konuşmanın amaçları."*⁹⁶

C. Bilişim Sistemleri Aracılığıyla Gerçekleştirilen Irkçı ve Yabancı Düşmanlığı Niteliğindeki Fiillerin Cezalandırılmasına İlişkin Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi'ne Ek Protokol

*"Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi"*⁹⁷ (Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi) 01.07.2004 tarihinde 43 ülkenin imzasıyla yürürlüğe girmiştir. Türkiye tarafından 10.11.2010 tarihinde imzalanan *"Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi"* 22.04.2014 tarihli ve 6533 sayılı Kanun'la uygun bulunarak yürürlüğe girmiştir⁹⁸.

Avrupa Konseyi'nin hazırladığı ve bilişim sistemleri aracılığıyla yapılan ırkçılık ve yabancı düşmanlığı eylemlerini de kapsam içine alan bir Ek Protokol⁹⁹ (Bilişim Sistemleri Aracılığıyla Gerçekleştirilen Irkçı ve Yabancı Düşmanlığı Niteliğindeki Fiillerin Cezalandırılmasına İlişkin Ek Protokol) 01.03.2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Ek Protokol ile taraf devletlere, bilişim sistemleri yoluyla yapılacak ırkçı ve yabancı düşmanlığı nitelikli yayınların yayılmasının ve propagandasının suç sayılması zorunluluğu getirilmektedir. Özellikle antisemitizmi ve 1940-1945 yılları arasında gerçekleştirilen soykırım ve insanlığa karşı suçların inkârı, aşırı derecede küçümsenmesi, onaylanması veya meşru görülmesi dâhil olmak üzere ırkçı ve yabancı düşmanlığı saikleriyle işlenen tehdit ve hakaretler de cezalandırılması gereken fiiller olarak öngörülmektedir. Ancak bu Ek Protokol Türkiye tarafından henüz imzalanmamıştır¹⁰⁰.

---

⁹⁶ Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.49. Komitenin vermiş olduğu kararlar için bkz. aynı eser s.52-55.

⁹⁷ Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Önok, Murat, "Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi Işığında Siber Suçlarla Mücadelede Uluslararası İşbirliği", MÜHFAD, Özel Sayı, Prof.Dr.Nur Centel'e Armağan, Yıl:2013, Cilt:19, Sayı:2, s.1229 vd.

⁹⁸ R.G. Tarih-Sayı: 09.08.2014-29083.

⁹⁹ <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/189.htm> (Erişim Tarihi: 03.05.2016)

¹⁰⁰ Avrupa Konseyi Üyesi 47 ülkeden yalnızca 24 tanesi bu Ek Protokol'ü onaylamış ve yürürlüğe sokmuştur. 12 üye ülke ise yalnızca Ek Protokol'ü imzalamış ancak onaylamamıştır. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 11 üye ülke ise Ek Protokol'ü imzalamamıştır. bkz. <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=189&CM=8&DF=&CL=ENG> (Erişim Tarihi: 07.05.2016)

4. Nefret Söylemi İle İfade Özgürlüğü Arasındaki İlişki

İfade özgürlüğü, anayasal demokrasilerin temel taşlarından birisini oluşturmaktadır¹⁰¹. En geniş anlamıyla ifade özgürlüğü, bir düşünce, inanç, kanaat, tutum veya duygunun, söz, yazı ya da başka vasıtalarla barışçı yollardan açığa vurabilme veya kişisel tercihler doğrultusunda tutum ve davranışlarda bulunabilme serbestisine sahip olmak demektir¹⁰². İnsan haklarının en önemlilerinden birisi olan ifade özgürlüğü, düşüncenin korunmasını amaçlamaktadır. Özgür düşünmenin anlam ifade edebilmesi için bireyin düşüncesini açıklama özgürlüğüne sahip olması gerekmektedir¹⁰³.

I. Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sorunu

Liberal demokrasilerdeki klasik özgürlük anlayışında, temel hak ve özgürlüklerin mutlak (sınırsız) bir içeriğe sahip olduğu kabul edilir ve özgürlüğün içeriğinin sahibi tarafından istenildiği gibi belirlenebileceği kabul edilir. Bunun temelinde doğal hukuk düşüncesi yatmaktadır¹⁰⁴. Ancak günümüz liberal demokrasilerindeki özgürlük anlayışı bu kadar geniş içerikli değildir. Günümüzde özgürlüğün sahibi olan bireyin tek başına değil, toplum içinde yaşadığı gerçeğinden hareket edilmekte ve tüm bireylerin mümkün olduğunca özgür biçimde hareket edebileceğine ancak belli bir düzenin, dirlik ve esenliğin sağlandığı bir ortamın da oluşturulması gerektiğine vurgu yapılmaktadır¹⁰⁵.

Temel hak ve hürriyetlerin niteliği, Anayasa'nın 12. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu maddeye göre: *“Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder.”*

¹⁰¹ AİHM, vermiş olduğu birçok kararda, ifade özgürlüğünün demokratik bir toplumun asli temellerinden olduğunu, ifade özgürlüğünün, bir toplumun ilerlemesinin ve her bireyin kendini gerçekleştirmesinin temel koşullarından birini oluşturduğunu vurgulamıştır. Benzer içerikteki kararlar için bkz. Lingens v. Avusturya, Başvuru No:9815/82, Karar Tarihi:08.07.1986; Şener v. Türkiye, Başvuru No:26680/95, Karar Tarihi:18.07.2000; Thoma v. Lüksemburg, Başvuru No:38432/97, Karar Tarihi:29.06.2001; Maronek v. Slovakya, Başvuru No:32686/96, Karar Tarihi:19.07.2001.

¹⁰² Tanör, Bülent, Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası, İstanbul 1969, s.27; Erdoğan, Mustafa, “Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif, Liberal Düşünce, Yıl:6, Sayı:24, Güz 2001, s.8; Bıçak, Vahit, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü”, Liberal Düşünce, Yıl:6, Sayı:24, Güz 2001, s.55. Anayasa Mahkemesi de bireysel başvuru üzerine vermiş olduğu bir kararda benzer tespitlerde bulunmuştur: Başvuru No: 2013/2602, Karar Tarihi: 23.01.2014, §40.

¹⁰³ Küzeci, Nefret İçerikli Düşünce Açıklamaları, s.7; Özbey, Özcan, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları”, TBBD, Yıl:2013, Sayı:106, s.42.

¹⁰⁴ Sağlam, Fazıl, Temel Hakların Sınırlanması ve Özü, Ankara 1982, s.129.

¹⁰⁵ Hakyemez, Yusuf Şevki, “Temel Hak ve Özgürlüklerde Objektif Sınır Kavramı ve Düşünce Özgürlüğünün Objektif Sınırları”, AÜSBFD, Cilt: 57, Sayı: 2, Yıl: 2002, s.19.

Günümüz demokrasilerinde özgürlüğün sınırsız olamayacağı gerçeğinden hareketle özgürlüklerin de çeşitli sınırlandırmalara tabi tutulabileceği kabul edilmektedir. Bu konuda yaygın olan uygulama, özgürlüklere yönelik sınırlama nedenlerinin ve sınırlama sürecinde uyulması gereken ilkelerin anayasalarda belirlenmesi şeklinde olmaktadır. Bu durum, katı anayasa sistemine sahip olan ülkelerde bireyler için devlet iktidarını kullananlara karşı bir güvence oluşturur¹⁰⁶. Bu gerçekten hareketle Anayasa'nın 13. maddesinde temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına ilişkin kurallar belirlenmiştir: *“Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.”*

II. Temel Hak ve Özgürlüklerin Objektif Sınırları

Anayasa'da ya da ilgili kanunlarda herhangi bir özgürlüğe yönelik hiçbir sınırlama nedenine yer verilmemiş olsa bile özgürlüğün kendi yapısından kaynaklanan bazı sınırları vardır. Bundan dolayı, kavramsal olarak *“temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması”* ile *“temel hak ve özgürlüklerin sınırlılığı”* aynı şey değildir. Temel hak ve özgürlüklerin sınırlılığı, sınırlamadan farklı olarak Anayasa'da belirtilen genel ya da özel sınırlama nedenlerine dayanmaz çünkü sınırlılık, özgürlüğe dışarıdan dahil edilmeye çalışılan bir kısıtlama değil bizzat o özgürlüğün kendisinden kaynaklanan bir durumdur. Temel hakların sınırlılığı, özgürlüklerin yapısından kaynaklandığından dolayı bunların Anayasa'da ya da kanunda belirtilmesi hiçbir önem taşımaz. Başka bir ifadeyle bu sınırlar pozitif hukuk metinlerinde belirtilse de belirtilmese de zaten vardır. Sonuç olarak temel hak ve özgürlüklerin objektif sınırlarının belirtilmesi sadece *deklaratif* bir nitelik taşır; buna karşılık temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması ise *konstitütif* bir nitelik taşır¹⁰⁷.

Anayasa'nın *“Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti”* başlıklı 26. maddesinde de düşünce özgürlüğünün objektif sınırları bağlamında önemli ipuçları bulunmaktadır. Maddenin birinci fıkrasına göre: *“Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükümü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.”* Maddenin ikinci fıkrasında ise düşünce özgürlüğünün sınırlandırılabilmesi haller düzenlenmiştir: *“Bu hürriyetlerin kullanılması, milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması,*

---

¹⁰⁶ Hakyemez, Objektif Sınır Kavramı, s.20-21.

¹⁰⁷ Gözler, Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 20. Baskı, Bursa 2016, s.109 vd.

suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.” Bunlardan ayrı olarak doktrinde Hakyemez tarafından Anayasa'nın “*Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması*” başlıklı 14. maddesinin bir yönüyle de düşünce özgürlüğünün objektif sınırlarını belirlediği görüşü ileri sürülmektedir¹⁰⁸. Söz konusu madde şu şekildedir: “*Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz. Anayasa hükümlerinden hiçbiri, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.*” Hakyemez'e göre Anayasa'nın 14. maddesinin bir bütün olarak dikkate alındığında düşünce özgürlüğünün normal alanını kısıtladığı sonucu çıkmaktadır. Bu açıdan yaklaşıldığında, 14. maddenin, düşünce özgürlüğünün objektif sınırlarını belirten *deklaratif* bir kural olmaktan öte başka bir anlamı ve etkisi de vardır. Madde bu niteliği dolayısıyla sadece objektif sınır getirmemekte aynı zamanda soyut düzeyde kalsa bile belli düşünce açıklamalarını yasaklamaktadır¹⁰⁹.

Sonuç olarak bakıldığında, pozitif hukuk metinlerinde bir özgürlüğün sınırlandırılması hususunda hiçbir hüküm bulunmasa bile özgürlüğün yapısından kaynaklanan kimi sınırların mevcut olduğunun kabulü gerekmektedir¹¹⁰.

III. İfade Özgürlüğünün Objektif Sınırları ile Nefret Söylemi Arasındaki İlişki

ABD'de yaşanan bir olayla ilgili olarak Amerikan Federal Yüksek Mahkemesi'nin 1942 yılında vermiş olduğu *Chaplinsky v. New Hampshire* kararı¹¹¹ düşünce özgürlüğünün objektif sınırlarının ne olacağıyla ilgili verilmiş önemli bir karar olup sonraki tarihlerde verilen benzer nitelikte kararlara da¹¹² emsal teşkil etmiştir.

---

¹⁰⁸ Hakyemez, Objektif Sınır Kavramı, s.33.

¹⁰⁹ Hakyemez, Objektif Sınır Kavramı, s.36.

¹¹⁰ Hakyemez, Objektif Sınır Kavramı, s.24.

¹¹¹ Kararın tam metni için bkz. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/315/568/case.html> (Erişim Tarihi: 05.08.2016).

¹¹² Bu kararlara örnek olarak bkz. 1949 tarihli *Terminiello v. Chicago* (<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/337/1/case.html>); 1951 tarihli *Feiner v. New York* (http://www.bc.edu/bc_org/avp/cas/comm/free_speech/feiner.html) (Erişim Tarihi: 05.08.2016).

Karara konu olan olay şu şekilde gerçekleşmiştir: 1941 yılının Kasım ayında, Yehova Şahidi olan Walter Chaplinsky, şehir merkezindeki bir yaya kaldırımında broşür dağıtarak insanları Yehova Şahidi olmaya davet eder. Chaplinsky’i dinleyen insanların oluşturduğu geniş kalabalık trafiği engellemeye başladıktan sonra bir polis memuru Chaplinsky’i oradan uzaklaştırır ve polis merkezine götürür. Bu esnada yolda karşılaştıkları polis müdürüne hitaben *“Tanrı’nın belası gangsterlersiniz!”*, *“Hepiniz faşistsiniz!”* gibi saldırgan, alaycı ve küçük düşürücü sözler sarf etmiştir. Bunun üzerine Chaplinsky, söylediği bu sözler için yerel mahkemece mahkûm edilmiştir. Chaplinsky, söylediği sözlerin ABD Anayasası’nın düşünce özgürlüğü ile ilgili maddesinin korumasında olduğunu belirterek kararı temyiz etmiştir. Temyiz üzerine dosya Federal Yüksek Mahkeme’nin önüne gelmiştir. Temyiz talebini reddeden Federal Yüksek Mahkeme, somut olayın gerçekleştiriliş şekli konusunda bir uyuşmazlık olmadığını belirttikten sonra konumuz açısından önemli olan ve ilk kez düşünce özgürlüğünün objektif sınırlarının varlığının kabul edildiği şu kararı vermiştir: *“Düşünce/ ifade özgürlüğü, her zaman ve her koşulda mutlak bir niteliğe sahip değildir. Kapsamı dar tutulmuş bazı düşünce/ ifade açıklamaları vardır ki bunların ifade edilmelerinin önlenmesi ve cezalandırılması hiçbir anayasal soruna yol açmaz. Bunlar, hakaretimiz, müstehcen, küfür, iftira, onur ve haysiyet kırıcı nitelikte olan veya diğer ahlaksız sözlerdir (fighting words). Bu sözlerin toplumsal barışı bozmaya meyilli oldukları açıktır. Bu tarzdaki ifadelerin/düşüncelerin açığa vurulması biçiminde esaslı bir amacının olmadığı ortadadır. Bunlar, gerçeğe ulaşma bakımından hiçbir topluma hiçbir katkı sağlamayan, ahlakilik ve düzeni sağlama noktasında hiçbir toplumsal yarar içermeyen ifadelerdir.”* Ancak daha sonraki tarihli kararlarında Amerikan Federal Yüksek Mahkemesi’nin *“fighting words”* nitelendirmesini sınırlandırma yoluna gittiği ve yalnızca toplumsal barışı açık bir şekilde bozmayı teşvik etmeye yönelmiş ifade açıklamalarının bu kapsamda değerlendirileceği sonucuna vardığı görülmektedir¹¹³.

Bununla birlikte kamuyu ilgilendiren bir yönü olduğu zaman ABD’de kişilik hakları ile ilgili düşünce açıklamalarının -bireylerin kişilik haklarını, şeref ve haysiyetlerini ihlal etse dahi- anayasal korumadan yararlandığı ifade edilmektedir. Bu durumda düşünce özgürlüğü, kişilik haklarından daha üstün bir konumda görülmektedir. Bununla birlikte doğrudan doğruya başkalarının şeref ve haysiyetine müdahale eden düşünce açıklamaları, yazı veya resimler tamamen düşünce özgürlüğünün koruması dışında görülmektedir¹¹⁴. Düşünce özgürlüğü ile çok yakın irtibat içinde bulunan bir diğer husus ise

---

¹¹³ Jacobs/Potter, Hate Crimes, s.142-143; Streissguth, Hate Crimes, s.60-61.

¹¹⁴ Kanadoğlu, O. Korkut, Türk ve Alman Anayasa Yargısında Anayasal Değerlerin Çatışması ve Uyumlaştırılması, İstanbul 2000, s.59-70.

nefret söylemidir. Nefret söyleminin düşünce özgürlüğünün objektif sınırları içinde olup olmadığı hususunun net bir şekilde çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

Dünyada ve ülkemizde yaşanan kutuplaşmalar sebebiyle farklı kesimlere karşı yaratılan tahammülsüzlük ortamı sonucunda değişik sebeplerle kişiler ve gruplar hoşgörüsüzlüğün temeli haline getirilmiş ve kimliksel ayrışmalar yaratılmıştır. Kimliksel ayrışmayla beraber, son dönemde ülkemizde ve dünyada yeni suç türlerinden bahsedilmeye başlanmıştır. Özellikle son dönemde nefret içerikli ifadeler ve eylemler ulusal hukuklarda suç olarak düzenlenirken, uluslararası hukuk alanında ise ifade özgürlüğünün sınırlandırılması sebebi olarak görülmeye başlanmıştır¹¹⁵.

Ulusal ve uluslararası hukuk alanında nefret içerikli ifadelere nefret söylemi, nefret suçları ve ayrımcılık başlıkları altında yer verilmektedir. Nefret suçunun, nefret söyleminin ve ayrımcılık kavramlarının hayata geçirilmesi sonucunda mağdur ile mağdurun mensup olduğu grup üzerinde büyük bir olumsuz etki yaratılmaktadır. Gerçekleştirilen eylem sonucunda, mağdur birey ve gruplar korkuya sevk edilmenin yanı sıra toplumda istenmedikleri, topluma ait görülmedikleri hissine kapılmaktalar daha da önemlisi devlet tarafından bu eylemleri önleyecek tedbirlerin alınmaması neticesinde mağdur olan kişi veya grupların hukuka ve devlete olan güvenleri de sarsılmaktadır¹¹⁶. Nefret söylemi ile ifade özgürlüğü arasındaki sınırın nasıl belirleneceği yukarıda da izah edildiği üzere çok tartışmalı bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır; zira bir hususun nefret söylemi kapsamına girdiğinin iddia edildiği yerde, ifade özgürlüğü ihlaline ilişkin eleştiriler de gündeme gelmektedir¹¹⁷.

Nefret söylemi ve nefret suçu birbirinden farklı iki kavramdır. Nefret suçları, ceza kanunlarında yerini alan bir suç kategorisi iken nefret söylemi genellikle ifade özgürlüğü ve ifade özgürlüğünün kötüye kullanımı ile ilişkisi bakımından ele alınmaktadır¹¹⁸.

Nefret söylemi AB ülkelerinde bir suç olarak tanınmaya başlamasına rağmen yukarıda da ifade edildiği üzere ABD’de düşünce özgürlüğüne vurgu yapılarak, düşünce özgürlüğüne ancak “*şiddete teşvik etme*” durumunda bir kısıtlama getirileceği belirtilmektedir. Başka bir ifadeyle Amerikan Hukuku’nda nefret içeren konuşma ile hukuk dışı yöntemlerle gerçekleştirilen düşünce açıklamasının birbirinden ayrı tutulması gerektiği ifade edilmektedir. Nefret içeren konuşma düşüncenin içeriğine yönelikken, hukuk dışı yöntemlerle

---

¹¹⁵ Karadeniz, Nefret Söylemi, s.5.

¹¹⁶ Karadeniz, Nefret Söylemi, s.5.

¹¹⁷ İnceoğlu, Önsöz, s.13.

¹¹⁸ Çelik, Elif, “Nefret Söylemi İfade Özgürlüğünün Neresinde?”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, Yıl:2013, s.209.

gerçekleştirilen düşünce açıklaması ise düşüncenin açıklanması yöntemine ilişkin bir özellik taşımaktadır. ABD’de nefret içeren konuşmalar bazı durumlarda yasaklanmamaktadır; buna karşın hukuk dışı yöntemlerle gerçekleştirilen düşünce açıklamaları her zaman yasaklanmaktadır. ABD Federal Yüksek Mahkemesi *Ku Klux Klan* üyesi Charles Branderburg ile ilgili vermiş olduğu kararda, bu kişinin konuşmasının ırksal içeriğinden dolayı değil hukuk dışı yöntemleri savunmasından dolayı cezalandırıldığını belirtmiştir¹¹⁹.

İfade özgürlüğü, temel insan haklarından birisi olsa da bireyler kendi açıklamalarından doğabilecek potansiyel nefret söylemi konusunda dikkatli davranmak zorundadırlar. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi üye devletlere, yasalar çıkarmak için ortak ölçütler belirlemesini ve nefret söyleminin sahibi ile bunu yayımlayan yayın kuruluşunu birbirinden net olarak ayırt etmeyi önermektedir. Diğer yandan Bakanlar Komitesi, nefret söyleminin medya aracılığıyla yayılmasının daha zararlı sonuçlar doğuracağına da dikkat çekmektedir¹²⁰.

5. Nefret Söyleminin Suç Olarak Kabul Edilmesini Eleştiren Görüşler

Daha önce de ifade edildiği üzere nefret söylemi ve nefret suçları, her ne kadar birbirinden farklı iki kavram olsa da birbirlerini beslemekte, bunun sonucunda nefret söylemi, nefret suçuna giden yolda ilk önemli adım olarak görülmektedir. Bu bağlamda doktrinde nefret söyleminin suç olarak kabul edilmesini eleştiren görüşlere yer vermek, nefret suçlarıyla ilgili yapılacak değerlendirmelerin de daha sağlıklı okunabilmesine hizmet edecektir.

Doktrinde, nefret söyleminin yasaklanmasını ve nefret söylemi içeren ifadelerin suç olarak kabul edilmesini eleştiren görüşlere de rastlanmaktadır. Bu görüşteki yazarlardan *Heinze*, nefret söylemini yasaklayan düzenlemelere bakıldığında bu tarz söylemlerin aslında şiddet teşkil ettiğine ilişkin ampirik deliller bulunmadığını, başka bir ifadeyle nefret söyleminin yasaklanmasının temelinde bu söylemin olası etkilerinin bulunduğunu, bunun da ifade özgürlüğü üzerinde sansür oluşturduğunu savunmaktadır. Ayrıca yazara göre, nefret söylemini yasaklayan kanunların insan hakları hukukundaki ayrımcılık yasasını ihlal edebileceği de ileri sürülebilir¹²¹.

Türk doktrinde ise *Uslu* tarafından savunulan görüşe göre, nefret söylemini suç olarak kabul etme girişimi genel olarak özgürlük ilkesi ve özel olarak da ifade hürriyeti bakımından hayati problemleri bünyesinde barındırmaktadır. Yazara göre nefret söyleminin suç olarak düzenlenmesindeki yapısal kusurları

---

¹¹⁹ Hakyemez, Objektif Sınır Kavramı, s.30-31.

¹²⁰ İnceoğlu, Önsöz, s.13.

¹²¹ Akt. Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.141-142.

üç başlık altında toplamak mümkündür: i) Mağdurun belirsizliği, ii) Edim-zarar illiyet bağının koparılması, iii) Kanıtlanabilirlik eksikliği¹²².

Yazara göre nefret söylemini suç olarak icat etme girişimindeki en temel ve birincil yapısal kusur mağdurun belirsiz olmasıdır. Belli bir nefret söyleminin mağdurunun kim veya kimler olduğu somut ve net bir şekilde asla tespit edilemez. Buna göre ortada soyut, belirsiz ve değişken bir mağdur profili vardır. Burada belli kişilerin maruz kaldığı belli bir zarardan söz edilemez zira iddia edilen zarara maruz kaldığı gösterilecek mağdur bir kişi yoktur. Bu yüzden, o grup adeta kolektif bir varlık ve kişi olarak düşünülmüş olur. Örneğin, “siyahlar iğrenç kokuyorlar” gibi bir söylemin siyah olan kişilerden kaçında nasıl bir mağduriyete yol açtığı bilinemez. Yazara göre, burada bir kolektif kimliğin mağdur kabul edilmesinden ve o kimliğin üyesi olanların o kimlik adına belli haklara sahip kılınmasından bahsedilmektedir; oysa özgürlüğü sınırlanan ve bir cezaya çarptırılan kimliği belirli bir kişidir. *Uslu*, çalışmasının devamında, nefret söylemi suçu kavramının fiil üzerinden değil, mağdur üzerinden tanımlanmaya çalışılmasını “*hayati bir defo*” olarak nitelendirmektedir¹²³.

Kanaatimizce, *Uslu* tarafından nefret söyleminin suç olarak düzenlenememesinin gerekçesi olarak gösterilen “*mağdurun belirsizliği*” kıstası hatalı tespitleri bünyesinde barındırmaktadır. Ceza hukuku sistemimizde suç olarak düzenlenen her fiilin mağdurunun mutlaka belirli bir kişi olması ve bu kişinin de mutlaka belirlenmesi gerektiği yolunda bir kural bulunmamaktadır. Suçun konusunu belli bir kişi veya birden fazla kişi oluşturuyorsa, mağdurun bu kişi veya kişiler olduğu söylenebilir. Buna karşın, suçun konusunu belli bir kişi değil de toplumu oluşturan fertlerin hepsi veya belli bir kısmı oluşturuyorsa bu durumda mağdurun toplumun tamamı veya toplumun belirli kısmı olduğu söylenebilir. Bu nedenle *Uslu* tarafından savunulan bu görüşe katılmamaktayız.

Uslu, nefret söyleminin suç olarak tanımlanmasında yapısal ikinci problem olarak “*edim-zarar illiyet bağının koparılması*”nı göstermektedir. Buna göre, bir edimin yasaklanmasının meşruiyeti için bu edimden kaynaklı gösterilebilir kuvvetle muhtemel oluşacak bir zarar veya mevcut bir zarar aranması şart koşulmamaktadır. Oysa bu illiyet, hem ceza hukuku hem ifade hürriyeti açısından hayati bir öneme sahip bulunmaktadır. Nefret söylemi suçu, somut olayda herhangi bir zararın oluşmasından bağımsız olarak, belli bir gruba yönelik ifadelerde zararı baştan var kabul etmektedir. Dolayısıyla, belli bir edimde, belli bir mağdurun yaşadığı belli bir zararı aramaya ihtiyaç duyulmamaktadır. Ayrıca söz konusu zararın nasıl tespit edileceği, nasıl kanıtlanacağı ve bu zararlar ile nefret söylemleri arasında ilişkinin nasıl gösterileceği de belirsiz hatta imkansızdır. Yazar, bu imkânsızlık sebebiyle, nefret söyleminin suç olarak

---

¹²² Uslu, Nefret Söylemi Suçu, s.190.

¹²³ Uslu, Nefret Söylemi Suçu, s.190-191.

kabul edilmesi gerektiğini savunanların, belirsiz ve dağınık bir zarar anlayışına dayanmak zorunda kaldıklarına işaret etmektedir¹²⁴.

Kanaatimizce yazarın çalışmasında kullandığı “*edim*” kavramıyla neyi kastetmek istediği hususu belirsizdir. Zira *edim* kavramı, ceza hukuku kavramı olmayıp, borçlar hukuku alanında kullanılan bir kavramdır ve borçlu kişinin yerine getirmekle yükümlü olduğu davranışı ifade etmektedir. Yazarın *edim* ile kastetmek istediğinin ceza hukuku bağlamında fiil veya hareket olduğunu düşünmekte ve değerlendirmemizi de buna göre yapmayı uygun görmekteyiz. Yazar tarafından savunulan ve nefret söyleminin suç olarak düzenlenmesinin nedensellik bağının koparılması olarak yorumlanacağı şeklinde düşünceye de katılmamaktayız. Zira ceza hukuku sistemimizde her suçun mutlaka bir neticesi olacağı şeklinde bir genel kabul bulunmamaktadır.

Uslu'nun, nefret söyleminin suç olarak tanımlanmasında gördüğü yapısal son problem ise suçun kanıtlanabilirliğindeki eksikliklerdir. Yazara göre, belli bir olayda bireylerin uğradığı veya uğrayacağı bir zararın varlığı aranmayınca, bir ifadenin nefret suçu olup olmadığının belirlenmesi büyük ölçüde ya failin saikine veya söz konusu kimliğe mensup olanların algısına bağlı olarak değerlendirilmek zorunda kalmaktadır. Niyet ve algıya bağlı olarak bir suçun varlığını kanıtlamaya girişmek ciddi sıkıntıları bünyesinde barındırmaktadır. Failin saikinin ve mağdurun algısının tespit edilmesi ve kanıtlanması girişimi, tartışmalı, subjektif ve büyük ölçüde keyfi veya tesadüfi bir çaba olacaktır¹²⁵.

Yazar, nefret söyleminin suç olarak düzenlenmesi hususunda, yukarıda belirttiğimiz ve kendisinin “*yapısal kusurlar*” olarak nitelendirdiği eksikliklerin yanında bir de “*argümantatif kusurlar*” olarak nitelendirdiği eksikliklerden bahsetmektedir. Yazara göre bu argümantatif kusurlar şunlardır: i) iyi olmaya zorlamak veya nefret edilmeme hakkı, ii) farklılıkları ve çatışmaları reddetmek, iii) amaçlananın tersi sonuçlar üretmek¹²⁶.

Yazarın argümantatif kusur olarak gördüğü ilk durum “*iyi olmaya zorlamak veya nefret edilmeme hakkı*”dır. Buna göre, bireylerin özgür olduğundan bahsederken, onların sadece belirlenen veya tasvip edilen şekillerde olma hakkına sahip olduğundan bahsedilmediğinin net bir şekilde anlaşılması lazımdır. İnsanların sadece doğru olanı değil yanlış olanı da yapma hakları vardır ve bireylerin özgür olması, bizzat kendilerinin tercih ettiği şekilde olma konusunda bir hakka sahip oldukları anlamına gelir. Bu bağlamda, ifade hürriyetinin sadece “*doğru ve uygun*” bulunan görüşleri koruyan bir hak mıdır sorusunun cevabı şüphesiz ki hayır olmalıdır. Aksinin kabulü halinde, düşünce, vicdan, kanaat, inanç özgürlüğü ve bunların ifade özgürlüğünden

---

¹²⁴ Uslu, Nefret Söylemi Suçu, s.191-192.

¹²⁵ Uslu, Nefret Söylemi Suçu, s.192-193.

¹²⁶ Uslu, Nefret Söylemi Suçu, s.193.

bahsedilmesinin hiçbir anlamı olmazdı. Yazar, nefret söyleminin suç olarak kabul edilmesindeki yapısal problemlerin aslında ifade hürriyetini tehdit eden ciddi bir zihniyetin izlerine işaret ettiğini savunmaktadır. Buradaki tehdit, nefret söylemini cezalandırmanın arkasındaki amacın, verilecek veya verilmiş bir zararı cezalandırmak değil “sakıncalı”, “tasvip edilmeyen”, “doğru ve hoş olmayan” bazı görüşleri cezalandırmaya dönüşmeye elverişli olmasındadır. Nefret söylemini yasaklamaya kalkışmak, insanların diğerlerine ve onları temsil eden şeylere karşı aşağılama, nefret, tasvip etmeme, kınama, beğenmeme, tikslenme vb. olumsuz görüş ve ifadelerden kaçınarak doğru ve uygun davranmaya zorlamak anlamına gelmektedir ki böyle bir anlayış paternalizme kapı açmaktadır. Çünkü bu tür yasaklar, devletin vatandaşlarını kendi ahlaki sorumluluklarını alabilecek ve kendilerini yönetebilecek bir yetkinlikte görmediği anlamına gelmektedir¹²⁷.

Benzer görüşleri savunan *Dworkin* de nefret söylemi yasağına karşı çıkarken demokratik bir toplumda ahlaki fail olarak vatandaşların bu görüşleri dile getirme ve duyma özgürlüklerini gerekli görmektedir: “İlk olarak, ahlaken sorumlu insanlar hayat veya politikada neyin iyi neyin kötü olduğu konusunda veya adalet veya inanç meselelerinde neyin doğru neyin yanlış olduğu konusunda kendi kararlarını vermek konusunda ısrar ederler. Hükümet ikna olabilecekleri düşüncesiyle tehlikeli veya saldırgan fikirleri duymaları konusunda vatandaşlara güvenilemeyeceği hükmünü verdiği zaman, vatandaşlarına hakaret eder ve onların ahlaki sorumluluklarını reddeder. Bizler, bireyler olarak onurumuzu ancak şu konuda ısrarcı olursak koruruz; hiç kimse -hiçbir memur hiçbir çoğunluk- o görüşü duymaya ve üzerinde düşünmeye uygun olmadığıyla bir görüşü bizden saklamak hakkına sahip değildir.”¹²⁸

Uslu'nun argümantatif kusur olarak gördüğü ikinci durum “farklılıkları ve çatışmaları reddetmek”tir. Nefret söylemi üzerine yasaklama getirmek, insanlar arasındaki bazı temel farklılıkları ve çatışmaları yok saymak daha doğru bir ifadeyle bazı farklılıkları gayri meşru görmek anlamına gelmektedir¹²⁹. Yazarın argümantatif kusur olarak gördüğü son durum ise “amaçlananın tersi sonuçlar üretmek”tir. Sosyal alana yapılan zorlayıcı müdahale ve düzenlemelerin öngörülemeyen ve belki de çoğu negatif yan sonuçlara yol açacağı görüşü yadsınamaz bir gerçektir. İfade hürriyeti söz konusu olduğunda, müdahale ve yasakların söz konusu müdahale ve yasak ile güdülen amacın tam tersi sonuçlara yol açabileceği iddiası, üzerinde durulmaya değer bir görüştür. Buna göre yasaklamalar, sakıncalı, yanlış veya zararlı bulunan görüşleri geriletmek

---

¹²⁷ Uslu, Nefret Söylemi Suçu, s.193.

¹²⁸ Dworkin, Ranold, Freedom's Law, Cambridge 1997, s.200 (akt. Uslu, Nefret Söylemi Suçu, s.193).

¹²⁹ Uslu, Nefret Söylemi Suçu, s.194.

yerine tam tersi bir sonuca yol açabilmektedir. Şöyle ki; ifade hürriyetinin korunması, *serbest bir fikirler piyasasının* işlemesi anlamına gelir. Bu piyasada, serbestlik korunduğu sürece, iyi fikirler veya hakikatler, kötü fikirleri veya yanlışları kovacaktır. Yazara göre, nefret söylemlerinin, nefret suçlarını artırdığı şeklindeki varsayımın temelleri zayıftır ve tam tersinin geçerli olabileceğini düşündüren örnekler bulmak da mümkündür. Buna örnek olarak, pornografi konusunda en az sansür ve kısıtlamanın bulunduğu Danimarka ve Japonya’da cinsel suçlar en düşük orandadır. Şayet bu ülkelerde, pornografi yasaklanmış olsaydı, kadınlar daha büyük zararlara maruz kalırlardı. Sonuç olarak, sansürün bazı suçları azalttığı savı kadar, özgürlüğün bazı suçları azalttığı savı da sorgulanmaya açıktır¹³⁰.

Uslu, nefret söylemini suç olarak düzenleme yolundaki en büyük sıkıntının, neyin nefret söylemi olduğunun tanımlanması ve belirlenmesindeki inanılmaz muğlaklık olduğunu ifade etmektedir. Nefret söyleminin suç olarak kabul edilmesi üzerinde uzlaşılsa bile neyin bu suç kapsamına girdiği neyin girmediği meselesi her zaman içinden çıkılmaz tartışmaların odağında olacaktır. Bu muğlaklık, ifade hürriyeti gibi en temel ve hayati bir insan hakkının kullanımını keyfilik ve tarafgirliğe alabildiğine açık hale getirecektir. Neyin nefret söylemi olup olmadığının belirlenmesinde kazanan tarafı, siyasi dengeler, halkla ilişkilerdeki beceriler, lobi faaliyetlerindeki başarı, kamuoyu algısını üretme ve yönetme gücü ve imkanı belirleyecektir¹³¹.

6. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Nefret Suçlarına ve Nefret Söylemine Yaklaşımı

AİHM, düşüncüyü açıklama özgürlüğünün, demokratik toplumların ilerlemesi ve her ferdin gelişimi için zorunlu olan temel koşullardan birisini oluşturduğunu belirtmektedir¹³². Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, nefret söyleminin kesin bir tanımını yapmış değildir. Ancak AİHM’in konuyla ilgili kararlarında yalnızca *“dinsel hoşgörüsüzlük dahil olmak üzere, hoşgörüsüzlüğe dayalı nefreti yayan, kışkırtan, teşvik eden veya meşrulaştıran her türlü ifade biçimi”*ne atıfta bulunmaktadır. AİHM, kendisini ulusal mahkemelerin kullandığı sınıflandırmaların bağlayıcılığı altında hissetmemekte ve bu kavramı *“özerk”* bir kavram olarak görmektedir. Bu bağlamda AİHM, bazen ulusal mahkemeler tarafından kabul edilen sınıflandırmaları reddetmekte ya da ulusal mahkemelerin nefret söylemi olarak kabul etmediği bazı beyanları bile nefret söylemi olarak sınıflandırabilmektedir¹³³.

---

¹³⁰ Uslu, Nefret Söylemi Suçu, s.196-197.

¹³¹ Uslu, Nefret Söylemi Suçu, s.196.

¹³² Skalka v. Polonya, Başvuru No:43425/98, Karar Tarihi:27.05.2003.

¹³³ Weber, Nefret Söylemi El Kitabı, s.3.

Bir ifadenin nefret söylemi olarak nitelendirilmesinin en önemli sonucu, bu söylemin ifade özgürlüğü kapsamına girmemesi ve dolayısıyla da AİHS'in 10. maddesinin sağladığı korumadan mahrum kalmasıdır¹³⁴. Nefret suçları ve nefret söylemiyle ilgili tespit ve değerlendirmelerde bulunulabilmesi için AİHS m.10 önemli bir hüküm olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi vermiş olduğu birçok kararda, ifade özgürlüğü bağlamında nefret söylemi ve nefret suçlarıyla ilgili tespitlerde ve değerlendirmelerde bulunmuştur.

Aşağıda ilk olarak AİHS m.10'a değinilecek, sonrasında ise AİHM'in konuyla ilgili verdiği kararlarından bazılarına yer verilecektir. İfade özgürlüğünün düzenlendiği AİHS'in 10. maddesinde şöyle denilmektedir:

"1.Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

2.Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir."

AİHS'in 10. maddesi dikkatli bir şekilde incelendiğinde, birinci fıkrada, ifade özgürlüğü konusunda temel prensiplerin ortaya konulduğu, ikinci fıkrada ise ifade özgürlüğüne karşı meşru görülen müdahalelerin neler olduğunun belirtildiği görülmektedir¹³⁵. Başka bir ifadeyle maddenin ikinci fıkrasında ifade özgürlüğünün hangi hallerde sınırlandırılabilirliği düzenlenmiştir. Bu da göstermektedir ki her ne kadar felsefi perspektifte ifade özgürlüğünün sınırlandırılmayacağı belirtilse de demokratik rejimlerde bile bu özgürlüğün sınırlarının olduğu kabul edilmektedir.

AİHM'in AİHS m.10 bağlamında ifade özgürlüğünün sınırlandırılabilmesi için aradığı koşulları şöyle sıralamak mümkündür: *-Sınırlamanın kanun tarafından getirilmiş olması; -sınırlamanın sadece sınırlama ile belirtilen*

---

¹³⁴ Weber, Nefret Söylemi El Kitabı, s.4.

¹³⁵ Macovei, Monica, İfade Özgürlüğü-Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları El Kitapları No:2, s.10. Kaynak: http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/el_kitaplari/AIHSmad10Ifade.pdf (Erişim Tarihi: 07.05.2016).

meşru amaca yönelik olması; -sınırlamanın demokratik toplum düzenine aykırı düşmeyen ve öngörülen amaca ulaşmak için gereken ölçüde (orantılı) olması.

İfade özgürlüğünün gerçekleştirilmesinde devletin etkin ve önemli bir işlevi bulunmaktadır. Bu bağlamda devlet, bireyin düşüncesinin oluşum evresinde gerekli düzenlemeleri yapmanın yanı sıra düşüncesinden ötürü kınanmaması ve düşüncesini açıklaması ve yayması için uygun ortamı sağlamakla da yükümlüdür. Bundan dolayı, devletin ifade özgürlüğü kapsamında hem pozitif hem negatif olmak üzere iki tür yükümlülüğü bulunduğu ifade edilmektedir. Devlet pozitif yükümlülüğü uyarınca¹³⁶ ifade özgürlüğünün yaşanabileceği ortamı hazırlamak; negatif yükümlülüğü uyarınca da kabul edilen sınırlar içerisinde bu özgürlüğün kullanılmasına müdahale etmemek durumundadır¹³⁷. Nefret söylemi açısından da devletin negatif ve pozitif yükümlülükleri söz konusudur. Yasama, yürütme ve yargı organlarının nefret içerikli ifadelerden kaçınmaları devletin negatif yükümlülüğünü oluştururken, nefret içerikli ifadelerin yaygınlaşmaması ise devletin pozitif yükümlülüğünü oluşturmaktadır¹³⁸.

AİHM, *Vejdeland ve Diğerleri v. İsveç* davasında¹³⁹ cinsel yönelim saikli nefret söylemiyle ilgili önemli tespitlerde bulunmuştur. Bu davada, başvuru ve arkadaşları, lisede dağıttıkları yüz adet el ilanında homoseksüellere ilişkin saldırgan ifadelere yer vermişlerdir. Başvurucular “*Ulusal Gençlik*” adında bir örgütün hazırladığı bu el ilanlarını, öğrencilerin dolaplarının içlerine ve üzerlerine koymak suretiyle dağıtmışlardır. El ilanındaki ifadelerde homoseksüelliğin sapkın bir cinsel eğilim olduğu ve toplumun özü üzerinde ahlaken yıkıcı bir etkiye sahip olduğu ayrıca homoseksüel kişilerin HIV ve

---

¹³⁶ AİHM’e göre, demokrasinin işleminin ön şartlarından birisi olarak, ifade özgürlüğü büyük bir önem taşımaktadır. Bu özgürlüğün etkin bir şekilde kullanılması, sadece devletin müdahale etmeme görevine dayanmamaktadır. Devlet, aynı zamanda bireyler arasındaki ilişkilerde bile koruma tedbirleri almak durumunda olabilir. Devletin pozitif bir yükümlülüğünün olup olmadığına karar verirken, Sözleşmeyle toplumun genel çıkarları ile bireyin çıkarları arasında ulaşılmaya çalışılan dengeye önem verilmelidir. Bu sorumluluk, kaçınılmaz olarak, sözleşmeciler devletlerde var olan farklı durumlara, modern toplumların idare edilmesi ile ilgili zorluklara, öncelikler ve kaynaklar hakkındaki seçimlere bağlı olarak değişiklik gösterecektir. Böyle bir sorumluluk, yetkililer için imkânsız veya adil olmayan bir yük oluşturduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. *Özgür Gündem v. Türkiye*, Başvuru No:23144/93, Karar Tarihi:16.03.2000. Anayasa Mahkemesi de bireysel başvurularla ilgili vermiş olduğu kararlarda devletin pozitif yükümlülüğünün olduğuna dikkat çekmektedir. Söz konusu kararlar için bkz. Başvuru No:2013/1123, Karar Tarihi:02.10.2013, §34; Başvuru No:2013/5356, Karar Tarihi:08.05.2014, §44.

¹³⁷ Özbey, *İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları*, s.46.

¹³⁸ Karan, Ulaş, “Nefret İçerikli İfadeler, İfade Özgürlüğü ve Uluslararası Hukuk”, in: *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*, Der.: Yasemin İncooğlu, İstanbul 2012, s.88.

¹³⁹ *Vejdeland ve Diğerleri v. İsveç*, Başvuru No:1813/07, Karar Tarihi:09.02.2012.

AIDS'in¹⁴⁰ ülkede yayılmasının müsebbipleri olduğu şeklinde suçlamalara yer verilmiştir. Başvurucular, İsveç makamları tarafından bu eylemleri nedeniyle cezaya çarptırılmışlardır. Başvurucular yapmış oldukları savunmalarda, homoseksüellere hakaret etme amacıyla olmadıklarını ve eylemlerinin amacının İsveç okullarındaki eğitimin nesnellikten uzak olduğu konusunda bir tartışma başlatmak olduğunu iddia etmişlerdir. AİHM, başvurucuların ifadelerinin nefret dolu eylemlere doğrudan bir çağrı olmasa dahi ciddi ve önyargılı suçlamalar içerdiğini belirterek, cinsel yönelim temelinde yapılan ayrımcılığın ırk, köken ya da renk temelinde yapılan ayrımcılık kadar ciddi olduğunu vurgulamış ve başvurucuların AİHS m.10'da teminat altına alınan ifade özgürlüklerinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır.

AİHM *Erbakan v. Türkiye* davasında¹⁴¹ halkı ayrımcılığa teşvik eden nefret söylemine ilişkin kararda önemli tespitlerde bulunmuştur. 1996-1997 tarihleri arasında başbakanlık görevinde bulunmuş olan Necmettin Erbakan'ın, 1994 yılında halka açık bir meydanda yaptığı seçim kampanyası konuşmasının dört yıl sonra 1998'de, bir davaya konu edilmiştir. Yapılan yargılama sonucunda devlet güvenlik mahkemesi, o dönemde konuşmanın yapıldığı bölgede terör olaylarının gerçekleştiği ve başvurucunun inananlar ve inanmayanlar şeklinde bir ayırım yaptığı, etnik kökene dayalı bir ayrımcılıkla kin ve düşmanlığı tahrik ettiği ve ifade özgürlüğünün sınırlarını aştığı gerekçesiyle başvurucuyu TCK m.312/2'yi ihlal ettiğinden bahisle bir yıl hapis ve para cezasına mahkûm etmiştir. Mahkûmiyet kararı üzerine başvurucu, TCK m.312 uyarınca mahkûm edilmesinin AİHS m.6 ve m.10'un ihlali anlamına geldiğini iddia ederek AİHM'e başvurmuştur. AİHM vermiş olduğu kararda, hukukilik, orantılılık ve gereklilik kriterlerinin önemini ortaya koymuş ve başvurucunun konuşmasının üstünden beş yıl geçtikten sonra soruşturma açılması ve sadece doğruluğu belli olmayan bir video kaydına dayanılmasının ve konuşmanın yapıldığı dönemde konuşmanın, açık ve yakın bir tehlike (güncel bir risk ve yakın tehlike) oluşturmaması gibi nedenlerle başvurucunun AİHS m.10'da belirtilen ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine hükmetmiştir. Bu kararın nefret söylemiyle ilgili dikkati çeken en önemli noktası, nefret söylemi ile bu söylemin doğurduğu

---

¹⁴⁰ AIDS (Acquired Immune Deficiency Syndrome-Edinsel Bağışıklık Yetmezliği Sendromu), HIV (Human Immunodeficiency Virus-İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü) tarafından oluşturulan bir hastalıktır. AIDS, HIV ile enfeksiyon sonucu ortaya çıkan klinik durumun en kötü halidir. HIV, bağışıklık sistemine yavaş yavaş nüfuz ederek vücudun enfeksiyonlara karşı direncini yok eder ve bireyi çeşitli rahatsızlıklara karşı korunmasız hale getirerek sonunda ölümüne sebebiyet verir. AIDS, ilk kez 1981'de ABD'nin New York ve California eyaletlerinde rapor edilmiştir. AIDS teşhisi konulan kişilerin çoğunun eşcinsel erkekler ile ortak şırıngaları kullanan uyuşturucu bağımlıları olması bu hastalığın sıklıkla "eşcinsel hastalığı" olarak adlandırılmasına yol açmıştır. Bkz. <https://tr.wikipedia.org/wiki/AIDS> (Erişim Tarihi: 02.08.2016)

¹⁴¹ Erbakan v. Türkiye, Başvuru No: 59405/00, Karar Tarihi: 06.07.2006.

veya doğurabileceği yakın tehlike arasında doğrudan doğruya bir ilişkinin ve güncel bir riskin varlığının aranmasında yatmaktadır. Ayrıca AİHM bu kararda, herkesin onuruna ve saygınlığına eşit oranda saygı gösterilmesinin demokratik ve çoğulcu bir toplumun temelini oluşturduğunu, böylece demokratik toplumlarda hoşgörüsüzlük temelinde nefreti teşvik eden hatta meşru sayan her türlü ifadeye yaptırım uygulanmasının ve önlenmesinin gerekli görüldüğüne vurgu yapmıştır.

AİHM *Feret v. Belçika*¹⁴² davasında da nefret söylemiyle ilgili tespitlerde bulunmuştur. Daniel Feret, Belçika’da faaliyet gösteren “*Ulusal Cephe*” adlı bir siyasi partinin başkanı ve aynı zamanda da milletvekilidir. Başvurucu tarafından seçim kampanyası sırasında “*Belçika’nın İslamlaştırılmasına karşı çıkın*”, “*Düzmece entegrasyon politikasına son verin*”, “*Avrupalı olmayan iş arayanları evlerine gönderin*” gibi değişik sloganlar içeren broşürler dağıtılmıştır. Hakkında yapılan şikâyet neticesinde Feret ırk ayrımcılığına kışkırtmadan dolayı mahkûm edilmiş ve 10 yıl süreyle milletvekili seçilme hakkından mahkûm kılınmıştır. Başvurucu, AİHS m.10’da düzenlenmiş bulunan ifade özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasıyla AİHM’e başvurmuştur. AİHM, başvurunun ifadelerinin özellikle toplumun daha az bilgili üyeleri arasında yabancılara karşı güvensizlik, reddetme ve hatta nefret uyandırma potansiyeline sahip olduğuna karar vermiştir. Özellikle seçim ortamında dile getirilmiş olması sebebiyle başvurunun mesajının daha büyük bir etki doğurduğu ve açık bir şekilde ırk temelli nefrete ve tahrike neden olduğu belirtilmiştir. Başvurucu hakkında verilen mahkûmiyet kararının, kamu düzeninin sağlanması ve göçmen topluluğunun üyelerinin haklarının korunması amacına dayandığı ve sonuç olarak AİHS m.10’un ihlal edilmediğine karar verilmiştir.

AİHM *Leroy v. Fransa* davasında, karikatürist olan başvurunun 13 Eylül 2001 tarihinde haftalık bir Bask gazetesinde yayınlanan çizimlerinden birinde 11 Eylül’de Dünya Ticaret Merkezi’ne yapılan saldırıyı ele alarak yaptığı çiziminin altına yazmış olduğu “*Hepimiz bunun hayalini kurduk... Ama Hamas gerçekleştirdi.*” şeklindeki eyleminden dolayı “*terörü mazur göstermek*” suçundan dolayı para cezasına çarptırılmıştır. Başvurucu ifade özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasıyla AİHM’e başvurmuştur. AİHM başvurunun söz konusu eseriyle Amerikan emperyalizminin şiddete dayalı şekilde yıkılmasını yücelttiğini, 11 Eylül saldırılarının faillerine manevi desteğini ifade ettiğini, binlerce sivile karşı işlenen şiddet konusunda onaylayıcı ifadelerde bulunduğunu ve kurbanların haysiyetini incittiğini tespit etmiştir. AİHM, her ne kadar gazetenin tirajı düşük olsa da çizimin yayınlanmasının insanlarda belli bir düzeyde tepkiye yok açtığını ve bunun Bask bölgesindeki şiddeti tahrik etme ve kamu düzeni üzerinde yakın bir tehlikeye yol açma kapasitesinin

---

¹⁴² Feret v. Belçika, Başvuru No:15615/07, Karar Tarihi:16.07.2009.

olduğunu ve bu nedenle AİHS m.10'un ihlal edilmediğine hükmetmiştir^{143 144}.

AİHM'e göre ifade özgürlüğü demokratik bir toplumun zorunlu temellerinden birini ve toplumun ilerlemesi ve her bireyin özgüveni için gerekli temel şartlardan birini teşkil etmektedir. AİHS m.10/2 uyarınca bu kabul gören veya zararsız veya kayıtsızlık içeren "bilgiler" veya "fikirler" için değil aynı zamanda kırıncı, şok edici veya rahatsız edici olanlar için de geçerlidir. Bunlar bir demokratik toplumun olmazsa olmaz, çokseslilik, tolerans ve hoşgörünün gerekleridir. AİHS 10. maddede belirtilen şekilde bu özgürlük ancak harfiyen uyulması gereken ve ikna edici bir şekilde tespit edilmesi gereken bazı istisnalara tabidir. Buna göre, demokratik bir toplumda hoşgörüsüzlüğe tahrik eden, hoşgörüsüzlüğü yayan, savunan veya mazur gösteren her türlü ifadeyi yaptırma tabi tutmak veya önlemek, öngörülen meşru amaçla orantılı olduğu sürece gerekli görülebilecektir¹⁴⁵.

AİHM yukarıda da belirtildiği üzere konuyla ilgili vermiş olduğu birçok kararda Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen tavsiye kararına gönderme yapmaktadır. Bu bağlamda AİHM vermiş olduğu kararlarda, bütün insanların eşitliğine saygının ve hoşgörünün, demokratik ve çoğulcu toplumun temellerini oluşturduğunu; kural olarak bazı demokratik toplumlarda dinsel hoşgörüsüzlük dahil hoşgörüsüzlüğe dayanan kin ve düşmanlığı yayan, teşvik ve tahrik eden veya haklı göstermeye çalışan her türlü ifadeye yaptırım uygulanması ve engellenmesi gerektiğinin düşünülebileceğini; ancak bunun için uygulanacak olan "formalitelere", "şartların", "kısıtlamaların" ve "cezaların" izlenen meşru amaçla orantılı olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca

¹⁴³ Leroy v. Fransa, Başvuru No: 36109/03, Karar Tarihi: 02.10.2008. Küzeci, AİHM'in Gündüz v. Türkiye kararında şeriatı savunan ancak şeriatın kurulması için şiddete başvurma çağrısında bulunmayan bir konuşmanın nefret içerikli açıklama olarak değerlendirilemeyeceğini belirttiğini (paragraf 51) oysa Nazilerin Yahudilere yaptığı soykırımın (Holokost) inkarına ilişkin yapılan başvurularda doğrudan bir şiddet çağrısı bulunması gibi bir koşulun aranmadığını yalnızca tarihsel bir gerçeğin inkarının Sözleşme'nin 10. maddesinin 2. fıkrasına, 17. maddesine ve Başlangıç bölümünün 5. paragrafına aykırılığının saptanması için yeterli olduğu yolunda verilen kararların AİHM'in objektifliği konusunda bazı soruları akillara getirdiğini yerinde bir şekilde ifade etmektedir. Bkz. Küzeci, Nefret İçerikli Düşünce Açıklamaları, s.189.

¹⁴⁴ Anayasa Mahkemesi de bireysel başvuru üzerine vermiş olduğu bir kararda benzer tespitlerde bulunmuştur. Mahkeme'ye göre, basın yoluyla işlenen her türlü hakaret suçlarına ilişkin olarak adli soruşturmalar açılarak hürriyeti bağlayıcı cezaya hükmedilmesi halinde bunun tüm basın üzerinde baskı kurabileceği ve kamuoyunu ilgilendiren konuların tartışılmasından gazetecileri caydırabileceği böylece bir otosansür kurumuna dönüşebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle demokratik bir toplumda şiddet çağrısı veya nefret söylemi gibi çoğulcu demokrasiyi ortadan kaldırmayı amaçlayan ifadeler söz konusu olmadıkça kişiler hakkında hürriyeti bağlayıcı cezaya hükmetmekten kaçınılması gerekmektedir: Başvuru No: 2013/2602, Karar Tarihi: 23.01.2014, §79.

¹⁴⁵ Sürek v. Türkiye, Başvuru No: 26682/95, Karar Tarihi: 08.07.1999.

Jersild v. Danimarka kararında da belirtildiği üzere AİHM'e göre belirli kişileri veya grupları aşağılayan, kin ve düşmanlık oluşturan somut ifadelerin kullanılması AİHS'in 10. maddesinin koruması içine girmemektedir¹⁴⁶.

AİHM içtihatlarıyla kabul edilen şekliyle ifade özgürlüğü, toplumun ilerlemesi ve her insanın gelişmesi için temel koşullardan birisi olan demokratik toplumun ana temellerinden birisini oluşturmaktadır. AİHM'e göre ifade özgürlüğü sadece lehte olduğu kabul edilen veya zararsız ya da önemsenmeyen bilgi ve düşünceler için değil aynı zamanda devletin ya da toplumun bir bölümünün aleyhinde olan, çarpıcı gelen, şoke eden, rahatsız edici bilgi ve düşünceler için de uygulanır. Bunlar, çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin gerekleridir; aksi takdirde demokratik bir toplumdan söz edilemez¹⁴⁷.

AİHM bir ifadenin Sözleşmenin 10. maddesinin sağladığı korumadan yararlanıp yararlanamayacağına karar verirken bazı ölçütleri göz önünde tutmaktadır. Burada şu sıra takip edilmektedir: ifade özgürlüğüne bir müdahale olup olmadığı; bu müdahalenin hukuken öngörülmüş olup olmadığı; müdahalenin 10. maddenin 2. fıkrasında yer alan sınırlama nedenlerinden birine dayalı olarak yapıp yapılmadığı; sınırlamanın demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığı. Demokratik bir toplumda gereklilik ölçütü kapsamında, sınırlama için zorlayıcı bir toplumsal ihtiyacın mevcut olup olmadığı ve bu ihtiyaç kapsamında sınırlamanın orantılı olup olmadığı değerlendirilmektedir¹⁴⁸.

İfade özgürlüğü söz konusu olduğunda, devletin, kişinin ifade özgürlüğüne müdahale etmemesi, bir kişinin ifade özgürlüğüne müdahale edildiği zaman, bu kişinin ifade özgürlüğünü koruması ve bireylerin ifade özgürlüklerini rahat bir şekilde kullanabilmesi için gerekli önlemleri alması gerekmektedir. Ancak nefret söylemi söz konusu olduğunda, ifade özgürlüğüne müdahale edilmesi veya nefret içerikli söylemlerin ifade özgürlüğünün koruma alanından çıkarılması gerekmektedir¹⁴⁹. Günümüzde ırkçılık veya nefret içerikli ifadelerin insan hakları hukuku açısından ifade özgürlüğünün koruma alanına girmediği genel olarak kabul edilmektedir¹⁵⁰.

Nefret söylemi AİHS ile kategorik olarak ifade özgürlüğünün kapsamı dışında tutulmamıştır, ancak ifade özgürlüğünün sınırlandırılması noktasında nefret söylemi kolaylıkla gerekçe haline getirilebilmektedir¹⁵¹. AİHM,

---

¹⁴⁶ Gündüz v. Türkiye, Başvuru No: 35071/97, Karar Tarihi: 14.06.2004, özellikle bkz. paragraf 40-41.

¹⁴⁷ Handyside v. Birleşik Krallık, Başvuru No: 5493/72, Karar Tarihi: 07.12.1976.

¹⁴⁸ Karan, Nefret İçerikli İfadeler, s.95.

¹⁴⁹ Karan, Nefret İçerikli İfadeler, s.87.

¹⁵⁰ Karan, Nefret İçerikli İfadeler, s.89.

¹⁵¹ Ovey, Clare/White, Robin, The European Convention on Human Rights, Oxford 2002, s.277

Sözleşmenin temellerini oluşturan değerlere yönelik her türlü ifadede olduğu gibi, hoşgörüsüzlüğe tahrik eden veya hoşgörüsüzlüğü haklı gösteren ya da yayan ifadelerin, Sözleşmenin 10. maddesiyle sağlanmış olan korumadan yararlanamayacağını açıkça ifade etmiştir¹⁵². Yine AİHM'e göre, devletlerin nefret söylemlerini yasaklamaya ve özellikle etnik kimliği nedeniyle bu tarz tehditlere maruz kalan kişilerin korunmasına dair uluslararası hukuktan doğan bir yükümlülükleri de bulunmaktadır¹⁵³.

AİHM vermiş olduğu pek çok kararda, şiddeti veya nefreti yaymayı hedefleyen, yasadışı veya demokratik olmayan yöntemlerin kullanıldığı, şiddete başvurmayı özendiren veya demokratik ve çoğulcu siyasal sistemi ortadan kaldırmayı hedefleyen veya ırkçı ya da başkalarının hak ve özgürlüklerini ortadan kaldırmayı hedefleyen eylemleri Sözleşmenin 17. maddesi kapsamında değerlendirmekte, dolayısıyla Sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerin yok edilmesine yönelik eylemleri, düşünceyi açıklama özgürlüğünün koruması dışında bırakmaktadır¹⁵⁴.

AİHM *Le Pen v. Fransa* kararında¹⁵⁵ ırkçı görüşleriyle tanınan Fransız siyasetçi Jean Marie Le Pen'in bazı ifadelerinin, Sözleşme ile uyumlu olup olmadığını değerlendirmiştir. Le Pen, *Le Monde* gazetesine verdiği bir mülakatta dile getirdiği "*Sayılarının 5 milyon değil de 25 milyon olduğu gün Fransa'yı onlar yönetiyor olacak.*" ifadesi nedeniyle bir grup insanın kökeni veya etnik grup, ulus, ırk veya din gibi spesifik bir gruba üye olma veya olmamaya dayalı olarak ayrımcılık, nefret ve şiddete tahrik ettiği gerekçesiyle 10.000 Euro para cezasına çarptırılmıştır. AİHM, Le Pen'in açıklamalarının bir bütün olarak Müslüman topluluğa karşı dışlama ve düşmanlık hislerini güçlendirici nitelikte olduğu gerekçesiyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur. AİHM'in, siyasetçilerin kullandığı nefret içerikli ifadelerle yönelik bu yaklaşımının oldukça önemli olduğu zira siyasetçiler gibi toplumun gözü önünde olan kişilerin de nefret söyleminin üretilmesinde payı olabilecekleri bu sebeple başta siyasetçiler olmak üzere kamuoyunda tanınmış kişilerin bu içerikteki ifadeleri kullanmaması gerektiği ifade edilmektedir¹⁵⁶.

Bu konuda ülkemizi yakından ilgilendiren sözde Ermeni soykırımını iddialarıyla ilgili olarak AİHM, *Perinçek v. İsviçre* (Başvuru No:27510/08, Karar Tarihi:17.12.2013) kararında önemli tespitlerde bulunmuştur. Söz konusu

---

(akt. Karan, Nefret İçerikli İfadeler, s.95).

¹⁵² Gündüz v. Türkiye, Başvuru No: 35071/97, Karar Tarihi: 14.06.2004.

¹⁵³ Balyte-Lideikiene v. Litvanya, Başvuru No: 72596/01, Karar Tarihi: 04.02.2008.

¹⁵⁴ Kühnen v. Almanya, Başvuru No: 12194/86, Karar Tarihi: 12.05.1988. Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Diğerleri v. Türkiye, Başvuru No: 19392/92, Karar Tarihi: 30.01.1998.

¹⁵⁵ Le Pen v. Fransa, Başvuru No: 18788/09, Karar Tarihi: 20.04.2010.

¹⁵⁶ Karan, Nefret İçerikli İfadeler, s.99.

davanın temeli, Doğu Perinçek'in, Ermeni soykırımının varlığına açıkça itiraz etmekten dolayı mahkûm edilmesine ilişkindir. Perinçek, 2005 yılının Mayıs, Temmuz ve Eylül aylarında İsviçre'de çeşitli konferanslara katılmış ve bu konferanslar esnasında Osmanlı İmparatorluğu'nun 1915 yılında Ermenilere karşı soykırım suçunu işlemiş olduğunu açık bir şekilde reddetmiş ve Ermeni soykırımı iddialarının "uluslararası bir yalan" olduğunu belirtmiştir. Perinçek hakkında yapılan suç duyurusu sonucunda yapılan yargılama sonucunda Perinçek'in ifadelerinin ırkçılık eğiliminde olduğu ve tarihsel tartışmaya bir katkısının bulunmadığı gerekçesiyle ırk ayrımcılığı yaptığından dolayı İsviçre Ceza Kanunu'na göre cezalandırılmasına karar verilmiştir. Perinçek'in bu karar aleyhine yapmış olduğu temyiz başvurusu sonucunda temyiz mahkemesi, Ermeni soykırımının da tıpkı Yahudi soykırımı gibi İsviçre yasaları tarafından tanınan, kanıtlanmış bir tarihi gerçek olduğunu ifade etmiş ve temyiz talebini reddetmiştir. Bunun üzerine Perinçek, AİHM m.10'a atıfta bulunarak İsviçre mahkemelerinin ifade özgürlüğünü ihlal ettiğini savunmuştur. AİHM, mevcut davayı Nazi soykırımı suçlamalarının reddedilmesine ilişkin davalardan açık bir şekilde ayırt etmiştir. Zira bu davalarda, başvuranlar, gaz odaları gibi bazen çok somut olan tarihi olayları inkâr etmişlerdir. Ayrıca başvuranların doğruluğunu sorguladıkları fiiller, uluslararası bir mahkeme tarafından da açıkça sabit bulunmuştur. AİHM, İsviçre'nin önceden Osmanlı İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü bölgede 1915 ve sonrasında gerçekleştirilen fiillerin hukuken "soykırım" olarak nitelendirilmesine karşı çıkan beyanlara dayanarak, bir ülkenin, bir kişiyi ırk ayrımcılığı gerekçesiyle cezalandırmasında nasıl bir sosyal gereksinim olduğunu ispatlayamadığı kanısına varmıştır. Ayrıca AİHM, kamuyu ilgilendiren bir tartışmada müeyyideye başvurulmasını, toplum hayatını ilgilendiren meselelerin kamuoyu önünde tartışılmasına yapılabilecek katkıları engelleme tehlikesi taşıdığına da vurgu yapmış ve sonuç olarak Perinçek'in yaptığı başvuruda AİHS m.10'un ihlal edildiği kanaatine varmıştır.

7. TCK'da Yer Alan Nefret Suçu Benzeri Suçlar

Her ne kadar TCK'da nefret suçlarının açık bir şekilde düzenlendiği söylenemese de bazı suçların nefret suçu veya nefret suçu benzeri suçlar olarak nitelendirilmesi mümkündür. TCK'da yer alan bu suçlardan bazıları aşağıda genel hatlarıyla ele alınacaktır.

I. İnanç, Düşünce ve Kanaat Hürriyetinin Kullanılmasının Engelleme Suçu

TCK'da bu bağlamda değerlendirilebilecek ilk suç tipi 115. maddede düzenlenmiş bulunan inanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme suçudur. Söz konusu maddede 6529 sayılı Kanun'la önemli sayılabilecek değişiklikler yapılmıştır. TCK'nın 115. maddesinin 1. fıkrası şu şekildedir: "(1) Cebir veya tehdit kullanarak, bir kimseyi dini, siyasi, sosyal,

felsefi inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya veya değiştirmeye zorlayan ya da bunları açıklamaktan, yaymaktan meneden kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” Söz konusu maddenin 1. fıkrasının, Anayasa’nın 25. maddesi ile güvence altına alınmış bulunan düşünce ve kanaat hürriyeti ile 26. maddesindeki düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetini güvence altına almayı amaçladığı ifade edilebilir.

TCK’nın 115. maddesinin 2. fıkrasında ise şöyle denilmektedir: “(2) (Değişik:2/3/2014-6529/14 md.) *Dini inancın gereğinin yerine getirilmesinin veya dini ibadet veya ayinlerin bireysel ya da toplu olarak yapılmasının, cebir veya tehdit kullanılarak ya da hukuka aykırı başka bir davranışla engellenmesi hâlinde, fail hakkında birinci fıkraya göre cezaya hükmolunur.”* Bu fıkra ile, Anayasa’nın 24. maddesiyle teminat altına alınmış bulunan din ve vicdan hürriyetinin korunması amaçlanmaktadır.

TCK’nın 115. maddesinin 3. fıkrası ise yeni bir hükümdür. Söz konusu fıkra ise şu şekildedir: “(3) (Ek: 2/3/2014-6529/14 md.) *Cebir veya tehdit kullanarak ya da hukuka aykırı başka bir davranışla bir kimsenin inanç, düşünce veya kanaatlerinden kaynaklanan yaşam tarzına ilişkin tercihlerine müdahale eden veya bunları değiştirmeye zorlayan kişiye birinci fıkra hükmüne göre ceza verilir.”*

Doktrinde, söz konusu maddede belirtilen fiillerin nefret suçu teşkil edebilmesi için failin bu fiilleri önyargı saikiyle yani mağdurun farklı özelliklerine duyduğu pişmanlık ve hoşgörüsüzlük nedeniyle işlemesi gerektiği ifade edilmektedir. Ancak bu suçun pratikte önyargı saiki olmaksızın da işlenebileceği, bu nedenle 115. maddeyi ihlal eden her failin nefret suçu işlediğini söylemenin mümkün olmadığı da ifade edilmektedir. Buna örnek olarak, Hıristiyanlara karşı düşmanlık besleyen birinin, cebir kullanarak bir kişinin Hıristiyan olduğunu açıklamasını engellemesi halinde 115. maddede düzenlenen suçun işlenmiş olacağı ve aynı zamanda bu suçun bir nefret suçu olarak nitelendirilebileceği belirtilmektedir. Bu örnekte, önyargı saiki ortadan kalksa bile işlenen fiilin suç olmaya devam edecektir; zira cebir ve tehdit TCK’da düzenlenmiş bağımsız suçlardır. Bununla birlikte 115. maddeyi ihlal edebilecek bir başka hadisede durumun değişebileceği ifade edilmektedir. Buna örnek olarak, bir öğretmenin, Musevi bir öğrencisine, diğer öğrencilerin ona şiddet uygulayacağından korkarak “*Sakın dinini arkadaşlarına açıklama, kimseye söyleme, yoksa başına çok kötü şeyler gelir!*” demesi halinde 115. maddede düzenlenen suçun unsurlarının gerçekleşeceği ancak öğretmenin nefret suçu işlemiş olduğunun ileri sürülemeyeceği belirtilmektedir; zira öğretmen önyargı saikiyle hareket etmemiştir¹⁵⁷.

---

¹⁵⁷ Aytekin-İnceoğlu, Nefret Suçu Kavramı, s.116-117; Bulut, Nefret Suçları, s.168-169. Şahinkaya’ya göre burada failde suç işleme kastı da bulunmamaktadır. Bkz. Şahinkaya,

II. Nefret ve Ayrımcılık Suçu

TCK'da yer alan ve konuyla ilgili bir diğer suç tipi ise TCK m.122'de düzenlenmiş bulunan nefret ve ayrımcılık suçudur. 2014 yılında kabul edilen 6529 sayılı Kanun ile "Ayrımcılık suçu" olan madde başlığı "Nefret ve ayrımcılık" olarak değiştirilmiş, maddede önemli sayılabilecek değişiklikler yapılmış ve ceza miktarında artışa gidilmiştir.

İnceleme konusu açısından önem arz eden değişiklik ise maddenin birinci fıkrasına "nefret nedeniyele" ifadesi eklenerek bu suçun ancak nefret saikiyle işlenebileceğinin belirtilmiş olmasıdır. Ancak yapılan bu değişiklikten sonra bile söz konusu suçun teknik anlamda nefret suçu olarak nitelendirilebilmesi mümkün değildir. Zira yukarıda ifade edildiği üzere nefret suçlarının varlığından bahsedilebilmesi için her şeyden önce ortada temel bir suç tipinin olması daha sonrasında ise failin mağdurun temsil ettiği karakteristik özelliğe duyduğu nefret veya önyargı saikiyle bu suçu işlemesi gerekmektedir. Bu bağlamda TCK m.122'ye bakıldığında, nefret saiki ile işlenen seçimlik hareketlerin temel bir suç tipi niteliği taşımadığı ortadadır. Bu bağlamda, nefret saiki ortadan kaldırıldığında maddede sayılan seçimlik hareketlerin başlı başına cezalandırılabilir nitelikte olmadığı ve bu anlamda maddenin teknik açıdan bir nefret suçu olarak nitelendirilemeyeceği rahatlıkla söylenebilir.

III. Hakaret Suçu

Konuyla alakalı bir diğer suç tipi ise hakaret suçunun düzenlendiği TCK'nın 125. maddesinin 3. fıkrasının (b) bendidir. Söz konusu düzenlemeye göre hakaret suçunun "Dini, siyasi, sosyal, felsefi inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamasından, değiştirmesinden, yaymaya çalışmasından, mensup olduğu dinin emir ve yasaklarına uygun davranmasından dolayı" işlenmesi halinde verilecek cezanın ağırlaştırılması öngörülmektedir. Başka bir ifadeyle söz konusu durum cezayı ağırlaştıran nitelikli bir hal olarak kabul edilmiştir. Bu düzenlemede sayılan durumlarda nefret veya önyargı saikinin mevcut olduğu ortadadır. Bu bağlamda düzenlemenin nefret söylemi değil teknik anlamda bir nefret suçu olduğu söylenebilir zira fail, söz konusu nefret veya önyargı saiki olmaksızın da bu fiili gerçekleştirseydi yine hakaret suçunun temel şekli (m.125/1) gerçekleşmiş olacaktır¹⁵⁸.

Örnek olarak, bir kimsenin dürüst ve zeki olmadığını veya ahlaksız olduğunu söylemek hakaret suçunu oluşturacakken, bu sözlerin kişinin grup kimliğine atıfta bulunularak söylenmesi halinde nefret suçundan bahsedilebilecektir¹⁵⁹.

Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.197.

¹⁵⁸ Aytekin-İnceoğlu, Nefret Suçu Kavramı, s.116; Bulut, Nefret Suçları, s.170-171; Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.201.

¹⁵⁹ Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.17.

IV. İbadethanelere ve Mezarlıklara Zarar Verme Suçu

Nefret suçu kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer suç ise, ibadethanelere ve mezarlıklara zarar verme suçunun düzenlendiği TCK'nın 153. maddesidir. Maddenin 1. fıkrasında şöyle denilmektedir: *“Madde 153- (1) İbadethanelere, bunların eklentilerine, buralardaki eşyaya, mezarlara, bunların üzerindeki yapılara, mezarlıklardaki tesislere, mezarlıkların korunmasına yönelik olarak yapılan yapılara yıkmak, bozmak veya kırmak suretiyle zarar veren kişi, bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”* Maddenin birinci fıkrasına bakıldığında, herhangi bir nefret veya önyargı saikine yer verilmediğini görmekteyiz. Bu bağlamda herhangi bir önyargı veya nefret saiki olmaksızın örneğin antik eser bulmak veya sadece zevk için eski bir mezara zarar veren failin fiili bu fıkra içinde mütalaa edilecektir¹⁶⁰.

Burada inceleme konusu açısından önem arz eden düzenleme maddenin 3. fıkrasıdır. Söz konusu fıkraya göre: *“(3) Birinci ve ikinci fıkralardaki fiillerin, ilgili dini inancı benimseyen toplum kesimini tahkir maksadıyla islenmesi halinde, verilecek ceza üçte biri oranında artırılır.”* Bu fıkradaki düzenlemenin salt bir nefret suçu olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Zira tahkir maksadı, içinde düşmanlığı ve önyargıyı da barındırmaktadır. Bu suç tipi açısından önyargı saiki çıkartılsa bile failin gerçekleştirdiği fiil, maddenin 1. ve 2. fıkrasına göre suç olmaya devam edecektir. Bu bağlamda TCK m.153/3'ün tipik anlamda bir nefret suçu olduğu ifade edilebilir¹⁶¹.

V. Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik veya Aşağılama Suçu

TCK'da nefret suçu bağlamında değerlendirilebilecek son suç tipi ise halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama suçunun düzenlendiği TCK'nın 216. maddesidir. Maddenin 1. fıkrasına göre: *“(1) Halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik eden kimse, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”* Bu maddedeki düzenlenenin nefret suçu değil nefret söylemi olduğu; madde ile hoşgörüsüzlük temeline dayalı, nefret biçimlerini kısırtan, yayan, öven her türlü ifade biçiminin cezalandırıldığı belirtilmektedir. Zira nefret söyleminde nefret veya önyargı saiki bulunmadığında ortada temel bir suç oluşmayacak bundan dolayı da bu durum nefret suçu olarak değerlendirilemeyecektir¹⁶².

---

¹⁶⁰ Bulut, Nefret Suçları, s.171; Aytekin-İnceoğlu, Nefret Suçu Kavramı, s.117.

¹⁶¹ Aytekin-İnceoğlu, Nefret Suçu Kavramı, s.117; Bulut, Nefret Suçları, s.172; Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.204.

¹⁶² Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.207.

Aynı maddenin 2. fıkrasında ise “(2) Halkın bir kesimini, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge farklılığına dayanarak alenen aşağılayan kişi, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” denilmektedir.

Maddenin 3. fıkrasında ise “(3) Halkın bir kesiminin benimsediği dini değerleri alenen aşağılayan kişi, fiilin kamu barışını bozmaya elverişli olması halinde, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” denilmiştir.

TCK'nın 216. maddesinin 2. ve 3. fıkralarında sadece önyargı saikine dayalı bir aşağılama fiilinin gerçekleşmesi halinde fail cezalandırılabilir. Burada nefret suçu açısından tartışılması gereken husus, aşağılama fiilinin, önyargı saikinden bağımsız olarak cezalandırıp cezalandırılmayacağıdır. Aşağılamanın her durumda hakaret suçunu teşkil ettiği söylenebilirse ortada teknik anlamda bir nefret suçunun varlığından bahsedilebilecektir¹⁶³.

8. Nefret Suçlarının Suç Genel Teorisi Bakımından Gösterdiği Özellikler

Nefret suçlarının gerek TCK'da açıkça düzenlenmemiş olması gerek diğer suç tiplerinden farklı kendine has özelliklere sahip olması, nefret suçları ile ilgili olarak suç genel teorisi alanında ortaya çıkabilecek olası sorunlarda nasıl hareket edileceğini belirlemeyi zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda aşağıda nefret suçlarının uygulanması sırasında yaşanabilecek olası sorunlarla ilgili çözüm önerileri sunulması amaçlanmaktadır.

Nefret suçlarına karakteristiğini veren unsurlardan belki de en önemlisi saik kavramıdır. Bazı suç tanımlarında kastın yanı sıra failin belirli bir saikle hareket etmesi aranmaktadır. Saik, kasttan önce gelen, kastı hazırlayan bir düşüncedir. Saik, bazı suçlar açısından (Örneğin TCK m.77/1, 79/1, 141/1, 265/1, 282/1) suçun temel şekline ilişkin kurucu bir unsur teşkil etmekteyken, bazı suçlar bakımından ise cezayı ağırlaştırıcı nitelikli bir hal (Örneğin TCK m.82/1-h, j, k, m.152/1-g, m.211) olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁶⁴. Doktrinde, belirli saikle gerçekleştirilmemesi halinde fiilin suç teşkil etmesine engel olan suçlara özel kastla¹⁶⁵ işlenen suçlar da denilmektedir. Kural olarak failin saiki, kanun koyucu

---

¹⁶³ Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.207; Aytekin-İnceoğlu, Nefret Suçu Kavramı, s.117-118. Bulut, Nefret Suçları, s.172 (Yazar, TCK'nın 216. maddesinin birinci fıkrasının nefret söylemi; ikinci ve üçüncü fıkralarının ise nefret suçu kavramı çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulması gerektiğini ifade etmektedir.).

¹⁶⁴ Bulut, Nefret Suçları, s.92; Özgenç, İzzet, Türk Ceza Hukuku – Genel Hükümler, 6. Bası, Ankara 2011, s.267-268.

¹⁶⁵ Özgenç, özel kastın Türk Hukuk literatürüne Fransız Hukuku'nun etkisiyle girdiğini ancak 5237 sayılı TCK ile genel kast-özel kast ayırımının terkedildiği görüşündedir. Yazara göre 5237 sayılı TCK'nın kabul ettiği sistemde amaç veya saik, kastla özdeş veya kastın bir türü değildir. Bkz. Özgenç, Genel Hükümler, s.267. Benzer görüş için bkz. Koca/Üzülmez, Genel Hükümler, s.246. Aksi yönde görüş için bkz. Keçelioğlu, Elvan, “5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun Kasıt ve Taksire İlişkin Maddelerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, TBB, Sayı:83, Yıl:2009, s.126.

tarafından değer atfedilmediği sürece hiçbir önem taşımamaktadır. Zira failin neticeye yönelmesini sağlayan içsel neden olan ve faili harekete geçiren saik, aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere, failin iç dünyasıyla alakalı olduğu için kural olarak ceza hukukunun ilgi sahasına girmez. Başka bir ifadeyle suç tipinde saike açıkça yer verilmeyen durumlarda, saik, suçun oluşumu açısından önem taşımaz, ancak TCK m.61/1-g uyarınca saik, temel cezanın belirlenmesinde dikkate alınabilir. Nefret suçlarında, failin kasten hareket etmesinin yanında kanunda belirtilmiş olan önyargı veya nefret saiki ile hareket etmiş olması da gerekmektedir; bu saikin bulunmaması durumunda tipikliğin manevi unsurun eksikliği nedeniyle tipiklik gerçekleşmemiş ve dolayısıyla da haksızlık oluşmamış sayılacaktır. Ancak bu durum yani failin nefret veya önyargı saikinin gerçekleşmemesi durumunda fiil başka bir suçta vücut veriyorsa fail o suçtan dolayı cezalandırılabilir¹⁶⁶.

Nefret suçundan bahsedebilmek için suçun konusunu oluşturan ve hedef olarak belirlenen kişinin gerçekte nefret saikinin temelini oluşturan karakteristiğe sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamda LGBTİ bireylere karşı düşmanlık besleyen birisi, LGBTİ derneğinin avukatını yaralar veya öldürürse gerçekleştirilen bu fiil de nefret suçu olarak kabul edilebilecektir. Bir başka örnek olarak, eşi yabancı uyruklu olduğu için saldırıya uğrayan ve yaralanan kişiye karşı işlenen suçun da nefret suçu olarak nitelendirilmesi gösterilebilir¹⁶⁷.

Nefret suçları, kişilere karşı işlenebileceği gibi mala karşı da işlenebilir. Failin, mağduru hedef olarak seçmesindeki sebep, ırk, din, etnik kimlik, milliyet, dil, renk, cinsiyet, cinsel yönelim, yaş, fiziksel veya zihinsel engellilik gibi mağdurun sahip olduğu bazı özelliklerden kaynaklanmaktadır. Mala karşı işlenen suçlarda da malın belirli özellikleri taşıyan bir grupta olan ilişkisi esas alınmaktadır. Örneğin, 13 Eylül 2001 tarihinde Seattle'da bir Amerikalı, evinden 25 mil uzaklıktaki bir caminin önünde duran iki aracı camiye yok etmek amacıyla ateşe vermiş ve camide ibadet edenlerin olayı fark etmesi üzerine de silahını çıkartıp onlara doğru ateş etmeye başlamıştır. Olaydan sonra yakalanan fail, 11 Eylül 2001 saldırısına kızdığı için bu şekilde hareket ettiğini açıklamıştır¹⁶⁸.

Daha önce de ifade edildiği üzere nefret suçunun oluşumu açısından iki unsurun varlığı aranmaktadır: i) Fail tarafından gerçekleştirilen ve kanunlarda suç olarak düzenlenmiş bir fiilin varlığı ii) bu fiilin, mağduru veya mağduru mensubu olduğu düşünülen grubun sahip olduğu bazı ayırt edici karakteristik özelliklere duyulan nefret veya önyargı saiki ile işlenmiş olması¹⁶⁹.

---

¹⁶⁶ Bulut, Nefret Suçları, s.92.

¹⁶⁷ Soykan, Nefret Suçu Kavramı, s.47; Aytekin-İnceoğlu, Nefret Suçu Kavramı, s.106; Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.143.

¹⁶⁸ Aytekin-İnceoğlu, Nefret Suçu Kavramı, s.104-105.

¹⁶⁹ Soykan, Nefret Suçu Kavramı, s.46; Aytekin-İnceoğlu, Nefret Suçu Kavramı, s.104.

Nefret suçlarıyla ilgili bir düzenleme yapılırken karşılaşılan en önemli sorun, hangi karakteristiklerin koruma altına alınacağı hususudur. Zira korunan karakteristikler doğru seçilmezse nefret suçu yasası işlevsiz kalma ve hatta dışladığı gruplara yönelik olumsuz bir mesaj verme tehlikesini bile barındırabilir. Doktrinde nefret suçu yasalarında korunan karakteristikler olarak üç kategori gösterilmektedir: Evrensel olarak korunan karakteristik özellikler; sıklıkla korunan karakteristik özellikler; nadiren korunan karakteristik özellikler. Evrensel olarak korunan karakteristik özellikler olarak ırk, milliyet, etnisite ve din gösterilmektedir. Sıklıkla korunan karakteristik özellikler ise, cinsiyet, engellilik ve cinsel yönelimdir¹⁷⁰. Nadiren korunan karakteristik özellikler ise, medeni hal, soy, zenginlik, sınıf, sosyal statü, politik görüşdür¹⁷¹.

Nefret suçuna ilişkin düzenlemelerin hazırlanması esnasında kullanılan kelime ve ifadelerin, bu suçların nefret veya önyargı saiki ile işlenen bir suç sayılıp sayılmayacağı konusunda belirleyici olmasının yanında, soruşturma ve kovuşturma evrelerine olan etkisi de büyüktür. Nefret suçları açısından aranan saikin belirlenmesinde genellikle iki model kullanılmaktadır: “*Düşmanlık modeli*” (*the hostility model*) ve “*ayırımı seçim modeli*” (*the discriminatory selection model*)¹⁷².

Düşmanlık modelinde failin gerçekleştirdiği eylemin temelinde, failin, korunan karakteristik özelliklere karşı beslediği düşmanlık veya nefret yatmaktadır. Başka bir ifadeyle bu modele göre fail, mağdurun korunan karakteristik niteliğine karşı duyduğu öfke ve düşmanlık nedeniyle suçu işlemektedir. AGİT üyesi bazı devletlerin ceza hukuklarında nefret veya düşmanlığın varlığı aranmaktadır. Bu modele göre, failin mağdura karşı gerçekleştirdiği eylemi düşmanlık ve öfke nedeniyle işlediğinin ispatlanması gerekmektedir. Her ne kadar bu ifade biçimi nefret suçunu tanımlamakta ise de uygulamada bir takım sorunlara ve güçlüklerle yol açmaktadır. Bu model

---

¹⁷⁰ Anayasa Mahkemesi 2014 yılında nefret söylemi ile ilgili vermiş olduğu bir kararda cinsel yönelimle ilgili önemli tespitlerde bulunmuştur: “*Nefret söylemi kullanılarak hakaret edildiği iddiası bu söylemin ırk, köken ya da renk temelinde yapıldığı iddiası şeklinde olabileceği gibi sayılanlar kadar ciddi bir olgu olan cinsel yönelim temelinde yapıldığı biçiminde de olabilir. AİHM kararlarında da belirtildiği üzere, cinsel yönelim, bireyin özel hayatının mahrem yönlerinden birisini oluşturmaktadır.*” Anayasa Mahkemesi Başvuru No: 2013/5356, Karar Tarihi: 08/05/2014, §32. Anayasa Mahkemesi’nin vermiş olduğu bu kararda cinsel yönelimin korunması gereken bir kategori olarak ilk kez telaffuz edilmesinin çok önemli olduğu, böylelikle Anayasa Mahkemesi’nin devletin pozitif yükümlülüğü çerçevesinde korunması gereken kategorilere cinsel yönelimi de dahil ederek hem cinsel yönelim temelli ayırımı uygulamaların varlığını kabul ettiği hem de devletin cinsel yönelimden kaynaklı olası saldırılara karşı bireyi koruma yükümlülüğünün bulunduğu vurgu yaptığı ifade edilmektedir. Bkz. Hun, Sinem, “Nefret Söylemi – Yeni Bir Norm, Yeni Bir Mecra?”, Güncel Hukuk Dergisi, Eylül 2014/9, s.55.

¹⁷¹ Bulut, Nefret Suçları, s.102 vd.

¹⁷² Bulut, Nefret Suçları, s.134-135.

popüler nefret suçu algısına daha yakın olsa bile failin düşmanca saikinın kanıtlanmasında çoğu zaman ciddi ispat sorunları yaşanmakta ve subjektif bir olgu olan nefret ve düşmanlığın ispatlanması mümkün olmayabilmektedir. Düşmanlık modeli çerçevesinde hazırlanmış nefret suçu yasalarına şu ülkeler örnek gösterilebilir: ABD, Kanada (...bir suçun korunan bir karakteristiğe karşı önyargı ve nefret saikiyle işlenmesi halinde...), Belçika (...bir suçun korunan bir karakteristiğe karşı nefret, aşağılama ve düşmanlık saiki ile işlenmesi...), Ukrayna (...ırk, ulus veya dinsel düşmanlık ve nefret nedeniyle işlenmesi...)173.

İkinci model olan ayrımcı seçim modelinde ise failin, korunan karakteristik özelliklere karşı düşmanlık veya nefret besleyip beslemediğine bakılmamaktadır. Başka bir ifadeyle bu modele göre, mağdurun korunan karakteristiklerinden birini taşıması dolayısıyla seçilmesi halinde bu suç nefret suçu olarak tanımlanmaktadır. Örneğin fail, bir göçmene fiziksel saldırıda bulunurken onun durumu polise ihbar etme olasılığının zayıf olduğunu düşünerek hareket ediyorsa burada ayrımcı bir yaklaşımla suç seçimi yaptığından bahsedilebilir. AGİT üyesi ülkelerin çoğunun nefret suçu ile ilgili düzenlemelerinde nefret veya düşmanlıktan söz edilmemekte, bunun yerine mağdurun korunan karakteristik özelliklerine vurgu yapılarak “bu nedenle” veya “bu sebep dolayısıyla” gibi ifadeler kullanılmaktadır. Ayrımcı seçim modelini kabul eden ülkelere şunlar örnek gösterilebilir: Fransa (...bir kişinin gerçek veya zannedilen bir etnik, grup, ulusal köken, din ve ırk mensubiyeti sebebiyle saldırıya uğraması...), Danimarka (...suçun mağdurun etnik kökeni, dini, cinsel yönelimi ve benzeri nedenlerden kaynaklanması...), Bulgaristan (...bir kişinin bir başkasına ulusu, ırkı, dini veya politik görüşü sebebiyle şiddet uygulaması veya zarar vermesi...). Bu düzenlemeler bakıldığında, mağdurun karakteristik özelliğinden dolayı seçilmesi hususu zorunlu bir şart olmaktayken, failin mağdura ve mağdurun sahip olduğu karakteristiğe karşı beslediği duygulara herhangi bir atf yapılmamaktadır. Böyle bir tercih yapılmasının temelinde, nefret ve düşmanlık gibi duyguların kanıtlanma zorluğu gösterilmektedir. Örneğin, daha savunmasız ve kolay hedef olduğu için sadece kadınların cüzdanlarını çalan bir hırsızın veya iyi derecede İngilizce konuşmadığı için kendisine yapılan saldırıyı anlatmakta ve yardım istemekte zorluk çekeceğini düşündüğü bir yabancıya karşı suç işleyen failin gerçekleştirdiği fiillerin nefret suçu olarak nitelendirilebilmesi için mağdurların sahip oldukları karakteristiklere nefret beslemesi gerekmemektedir174.

Ayrımcı seçim modeli nefret suçlarının uygulama alanını gereğinden fazla genişletirken, düşmanlık modeli ise fazlasıyla daraltmaktadır. Hangi modelin tercih edileceği tamamen kanun koyucunun takdirinde olup ülkenin tarihi, sosyolojik ve sosyo-politik geçmişi bu tercihte önemli bir rol oynayacaktır.

---

173 Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.168-169; Bulut, Nefret Suçları, s.138-140.

174 Bulut, Nefret Suçları, s.135-138; Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.168-169.

Failin, suça konu olan kişinin ya da malın belirli bir grupta olan ilişkisi konusunda hataya düşmüş olması durumunda ne yapılacağı da önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Nefret suçlarının çok da az sayılmayacak bir kısmında failin, mağdurun kimliğinde yanılarak fiili gerçekleştirdiği görülmektedir. Örneğin Çek Cumhuriyeti'nde bir Türk, ırkçı bir grup tarafından Roman sanılarak saldırıya uğramış ve öldürülmüştür. Yine Almanya'da 16 yaşında bir çocuk Yahudi sanılarak saldırıya uğramış ve işkence edilerek öldürülmüştür. ABD'de de özellikle 11 Eylül saldırılarında sonra pek çok Güney Asyalı kişi Müslüman sanılarak saldırıya uğramıştır¹⁷⁵.

Nefret suçlarında, mağdurun kimliği konusunda failin hataya düşmesinin bu suçun nefret suçu olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği hususunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bir görüş, böyle bir durumda yani failin mağdurun kimliği konusunda hataya düşmesi halinde nefret suçundan bahsedilemeyeceğini savunurken, diğer görüş sahipleri ise, failin bu şekilde bir hataya düşmüş olmasının, nefret suçunun varlığını etkilemeyeceğini ifade etmektedirler; çünkü önyargılı davranmaya ilişkin failin saikinde herhangi bir değişiklik yoktur¹⁷⁶.

Failin, mağdurun karakteristiği bakımından düşmüş olduğu hatanın suçun oluşumuna nasıl bir etkisinin olduğunun tespiti büyük önem arz etmektedir. Nefret suçlarında aranan nefret saiki, failin kastının kapsamına giren bir durumdur¹⁷⁷; başka bir ifadeyle failin nefret saikiyle hareket etmediği durumlarda başka suçların gündeme gelebilmesi mümkünse de nefret suçunun gerçekleştiğinden bahsetmek mümkün olmayacaktır. Buradaki temel sorun, failin, mağdurun sahip olduğunu düşündüğü karakteristiğe mağdurun gerçekte sahip olmadığı durumlarda nasıl bir yol izleneceğidir.

TCK'daki bazı suç tiplerinde de görüldüğü üzere, nefret suçlarının cezanın ağırlaştırılmasını gerektiren nitelikli bir hal olarak kabul edildiği görülmektedir. Suçun nitelikli halini oluşturan unsurlar tipikliğe dahildirler. Cezanın ağırlaştırılması veya hafifletilmesi sonucunu doğuran nitelikli haller doktrinde çeşitli tasniflere tabi tutulmaktadır: Failin veya mağdurun sıfatından doğan nitelikli unsurlar; fail ve mağdur arasındaki ilişkiden kaynaklı nitelikli unsurlar; suçun konusuna ait bir özellikten kaynaklı nitelikli unsurlar; failin işlendiği yer ve zamana dayalı nitelikli unsurlar; failin işleniş şekline kaynaklı nitelikli unsurlar. Bununla birlikte failin işlenmesiyle güdülen amaç veya saik de nitelikli unsur olarak kabul edilmektedir. Örneğin, kasten öldürmenin, kan gütme saikiyle veya töre saikiyle işlenmesi bu suçun daha ağır cezayı gerektiren

---

¹⁷⁵ Aytekin-İnceoğlu, Nefret Suçu Kavramı, s.105; Bulut, Nefret Suçları, s.142-143.

¹⁷⁶ Soykan, Nefret Suçu Kavramı, s.47; Aytekin-İnceoğlu, Nefret Suçu Kavramı, s.105; Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.143; Bulut, Nefret Suçları, s.143.

¹⁷⁷ Saikin suç tipi içerisinde yer alsa bile suçun maddi unsuru kapsamında değerlendirilemeyeceği yolundaki görüş için bkz. Aytekin-İnceoğlu, Nefret Suçu Kavramı, s.106.

nitelikli unsuru oluşturmaktadır¹⁷⁸.

Bu konuda Türk Ceza Hukuku açısından doğru bir sonuca varabilmek için hata kurumunun düzenlendiği TCK'nın 30. maddesinden istifade edilmesi gerekmektedir. Burada inceleme konusu açısından önem arz eden ilk düzenleme, suçun maddi unsurlarında hatanın düzenlendiği TCK'nın 30. maddesinin birinci fıkrasıdır. Söz konusu hükme göre *“(1) Failin icrası sırasında suçun kanuni tanımındaki maddi unsurları bilmeyen bir kimse, kasten hareket etmiş olmaz. Bu hata dolayısıyla taksirli sorumluluk hali saklıdır.”* Tipikliğin maddi unsurları içerisine suçun konusu, fail, mağdur, hareket, netice ve nedensellik bağı girmektedir. Bu hususlardan herhangi birine ilişkin bilgisizlik veya yanlış tasavvur halinde failin kastı ortadan kalkmış olur¹⁷⁹. Bu bağlamda saik ise kasttan ayrı haksızlığın diğer özel subjektif unsuru oluşturmaktadır¹⁸⁰. İnceleme konusu açısından önem arz eden ikinci düzenleme ise, suçun nitelikli hallerinde hatanın düzenlendiği TCK'nın 30. maddesinin ikinci fıkrasıdır. Söz konusu düzenlemeye göre *“(2) Bir suçun daha ağır veya daha az cezayı gerektiren nitelikli hallerinin gerçekleştiği hususunda hataya düşen kişi, bu hatasından yararlanır.”* Nitelikli hallere ilişkin hatanın failin kastını ortadan kaldıracak, başka bir ifadeyle suçun nitelikli haline ilişkin hata durumunda failin suçun temel şeklinden dolayı cezalandırılacağı ifade edilmektedir¹⁸¹.

Kanaatimizce nefret suçlarına daha fazla ceza verilmesinin temelinde failin fiili gerçekleştirirken nefret veya önyargı saikiyle hareket etmiş olması yatmaktadır. Başka bir ifadeyle failin daha ağır cezalandırılmasının gerekçesini, failin sahip olduğu nefret veya önyargı saiki oluşturmaktadır. Bu bağlamda, failin fiili işlerken mağdur olarak seçtiği kişinin gerçekten önyargı veya nefretin temelini oluşturan karakteristiğe sahip olup olmadığı hiçbir önem arz etmemektedir. Bundan dolayı da failin, suça konu olan kişinin veya malın belirli bir grupla olan ilişkisi hususunda hataya düşmüş olması, failin nefret veya önyargı saikiyle hareket ettiği gerçeğini değiştirmeyecek olup işlenen fiil nefret suçu olarak nitelendirilebilecektir.

Hapis cezasının belirlenmesi sırasında nefret veya önyargı saikinin herhangi bir etkisinin olup olmayacağı da çözüme kavuşturulması gereken önemli sorunlardan bir tanesidir. Basamaklı ceza öngören suçlarda, iki sınır arasındaki cezayı belirleme konusunda takdir yetkisi her somut olayın özelliğine göre TCK'nın 61. maddesindeki sıralanan ölçütlere göre kullanılacaktır. Nefret suçları açısından önem arz eden durum TCK'nın 61. maddesinin 1. fıkrasının

---

¹⁷⁸ Koca, Mahmut/Üzülmez, İlhan, Türk Ceza Hukuku – Genel Hükümler, 9.Bası, Ankara 2016, s.135-138.

¹⁷⁹ Koca/Üzülmez, Genel Hükümler, s.247.

¹⁸⁰ Koca/Üzülmez, Genel Hükümler, s.242.

¹⁸¹ Koca/Üzülmez, Genel Hükümler, s.253.

“g” bendinde düzenlenmiş bulunan “failin güttüğü amaç ve saik” hususudur. Amaç ve saik, failin kınanabilirliği ve failin kişiliği hakkında verilecek kararın en önemli göstergesidir. Suçun işlenmesinde etken olan saikler, failin kusurunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Faili belli bir hareketi yapmaya yönelten nedenler saiki, suçla elde edilmek istenen netice ise amacı ortaya koyar. Saik, bazı durumlarda cezayı azaltan bir neden bazı durumlarda ise cezayı artıran bir neden olarak dikkate alınabilecektir. Ancak saik ve amaç suç tipinde unsur olarak düzenlenmişse, çifte değerlendirme yasağı¹⁸² nedeniyle temel cezanın belirlenmesinde dikkate alınamayacaklardır (TCK m.61/3)¹⁸³. Bu bağlamda, yukarıda bahsedilen ve TCK’daki düzenleniş şekillerinden nefret suçu olduğu kabul edilen suç tipleri dışında kalan suçlar bakımından failin nefret veya önyargı saikiyle hareket etmiş olması temel cezanın belirlenmesinde dikkate alınabilecektir. Örnek olarak, nefret veya önyargı saikiyle kasten yaralama, işkence veya eziyet suçunu işleyen faile verilecek temel ceza belirlenirken failin sahip olduğu nefret veya önyargı saiki dikkate alınacak ve temel ceza belirlenirken alt sınırından uzaklaşılacaktır.

Failin, gerçekleştirdiği fiilde önyargı veya nefret saikiyle hareket edip etmediğinin ispatlanması da önemli bir sorundur. Önyargı veya nefret saikinin varlığı, önyargı göstergeleri olarak adlandırılan bazı olguların somut olayda bulunup bulunmadığına bakılarak belirlenebilir. Ancak önyargı ve nefret göstergeleri, olası saikleri değerlendirmeye yönelik objektif bir kriter sunmakla birlikte her durumda failin önyargı saikiyle hareket ettiğini ispatlamaya yetmeyebilir¹⁸⁴.

Önyargı göstergelerinden ilki mağdurun algısıdır. Mağdurun olayı nasıl algıladığı, önyargı saikinin varlığını tespit açısından önemli bir göstergedir. İkinci gösterge, failin olay sırasındaki davranışlarıdır. Failin fiili gerçekleştirirken sarf ettiği sözler ya da kullandığı semboller, jestler, duvar yazıları vs. failin saikinin tespiti konusunda önemli ipuçları içermektedir. Bir diğer gösterge ise mağdurun ve failin karakteristik özellikleridir. Fail ile mağdur arasında ırksal, dinsel, etnik/ulusal köken ya da cinsel yönelim bakımından fark olup olmadığı, mağdurun dahil olduğu grup ile failin grubu arasında geçmişten gelen bir husumet olup olmadığı gibi hususlar bu açıdan dikkatle değerlendirilmelidir. Başka bir gösterge, saldırılan malın niteliğidir. Hedef alınan malın kilise, sinagog, cami,

---

¹⁸² Çifte değerlendirme yasağıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Yerdelen, Erdal, “Çifte Değerlendirme Yasağı”, SÜHFD, Cilt: 20, Sayı: 2, Yıl: 2012, s.106 vd.

¹⁸³ Koca/Üzülmez, Genel Hükümler, s.655.

¹⁸⁴ Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.171-173. ABD’de pek çok eyalet, saik kavramının karışık doğasının soruşturma ve kovuşturma sürecinde meydana getirdiği zorlukları aşmak için nefret suçu yasalarında saik kavramı yerine ‘mağdurun belli karakteristik özellikleri sebebiyle seçilmiş olması’ tabirini kullanmaktadır. Bkz. Bulut, Nefret Suçları, s.20.

havra, mezarlık gibi dini veya sembolik bir öneme sahip olup olmadığı; sosyal kulüp, okul gibi toplumsal hayatta bir merkez teşkil edip etmediği, öncesinde bu tür bir saldırıya maruz kalıp kalmadığı incelenmelidir. Son olarak, daha önce meydana gelen olayların da nefret suçlarını tespit için önyargı göstergesi olarak değerlendirilebileceği ifade edilmektedir. Bu bağlamda aynı bölgede daha önce yaşanan benzer olaylar olup olmadığı, bu olayların mağdurları, olay öncesinde mağdurların taciz edici telefonlar, elektronik postalar alıp almadıkları tespit edilmelidir¹⁸⁵.

Bazı olaylarda failin saikinin birden fazla olması da mümkündür başka bir ifadeyle suç işlerken failin birden fazla saiki bulunabilir. Buna doktrinde *yarışan saikler* ya da *karma saik* de denilmektedir. Örneğin, LGBTİ bireylere nefret ve düşmanlık besleyen bir baba, nefret saikine ilave olarak töre saikiyle lezbiyen kızını öldürürse hem töre saiki (TCK m.82/1-k) hem de nefret saiki karşımıza çıkacaktır. Burada babanın kızını öldürmesinde, belirli ortak özelliklere sahip bir grubun üyesi olup olmamasının yani lezbiyen olmasının ne derece rolü olduğuna bakılması gerekmektedir¹⁸⁶. Başka bir ifadeyle, nefret saiki olmasaydı bu suç işlenir miydi sorusunun cevabı *hayır* ise ortada teknik anlamda bir nefret suçunun olduğundan bahsedilebilecek, aksi durumda ise nefret suçundan bahsedilemeyecektir. Bazı ülke ceza kanunlarında yarışan saiklere ilişkin açık düzenlemeler de yer verildiği görülmektedir. Örneğin Belçika Ceza Kanunu'nda "*Bir suçun saiklerinden birisinin bir kişinin korunan karakteristiklerine karşı var olan nefret, aşağılama ve düşmanlık saiklerinden birisi olması halinde ceza artırılır.*" denilmek suretiyle yarışan saik durumu kabul edilmiş ve failin saiklerinden yalnızca birisinin nefret saiki olması suçun nefret suçu olarak nitelendirilmesi için yeterli görülmüştür¹⁸⁷. Kanaatimizce suçun işlenmesinde nefret saiki belirleyici konumda bulunuyorsa ortada teknik anlamda bir nefret suçunun varlığından bahsedilebilecektir. Başka bir ifadeyle nefret suçundan bahsedilebilmesi için nefret saiki olmasaydı fail bu suçu işlemeyecekti denilmesi gerekmektedir.

9. Nefret Suçlarının ve Nefret Söylemlerinin Engellenmesi İçin Yapılacaklar ve Bu Süreçte Önemli Role Sahip Olanlar

Nefret söylemlerini ve nefret suçlarını engellemenin en etkili yolları olarak toplumsal hoşgörüyü artırmak, önyargıları ortadan kaldırmak, küçük yaşlardan itibaren eğitim yoluyla bireylerin birbirlerine karşı saygı duymalarını sağlamaya yönelik düzenlemeleri hayata geçirmek ilk akla gelenlerdir. Ayrıca toplumdaki hoşgörüyü ve farklılıklara saygıyı artırma anlamında medyanın,

---

¹⁸⁵ Preventing and responding to hate crimes: A resource guide for NGOs in the OSCE region, OSCE-ODIHR 2009, s.21-25 (akt. Aytekin-İnceoğlu, Nefret Suçu Kavramı, s.113-114); Bulut, Nefret Suçları, s.23; Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.23-24.

¹⁸⁶ Aytekin-İnceoğlu, Nefret Suçu Kavramı, s.114.

¹⁸⁷ Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.158-159; Bulut, Nefret Suçları, s.147-149.

siyaset kurumunun ve siyasetçilerin de önemli bir fonksiyon üstlendikleri söylenebilir¹⁸⁸.

Siyasilerin özellikle de siyasi parti liderlerinin kullandığı dilin, o siyasi görüşü destekleyenlerce desteklendiği bilinen bir gerçektir. Siyasi partiler genellikle liderleriyle özdeşleştirildikleri için, liderlerin söylemi, partililer için çok büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda liderin kullandığı dili, siyasetin dili olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. Siyasi parti liderlerinin, nefret söylemine temel teşkil edecek önyargı, hoşgörüsüzlük, taraf tutma, ayrımcılık, yabancı korkusu/düşmanlığı, cinsiyetçilik, homofobi, Yahudi düşmanlığı vb. içeren konuşmalar yaptıkları takdirde bu nefret söyleminin parti tabanına yayılması sonucunda bu söylemlerin toplumda daha geniş bir yer bulacağı aşıkardır¹⁸⁹.

Siyasi partilerin devleti yönetmek, muhalefet etmek gibi temel işlevlerinin yanında, eğitime işlevi denilen ve toplum için önemli olan bir konuyu gündeme getirme, konuyla ilgili olarak kamuoyuna açıklayıcı bilgi verme, bilinç ve farkındalık oluşturma gibi işlevleri de vardır. Nefret söyleminin gündeme getirilip tartışılması konusunda tüm yük siyasilerin omuzlarında olmasa da eğitim işlevlerini gerçekleştirme adına siyasilerin bu konuda adım atmaları büyük önem arz etmektedir¹⁹⁰.

Topluma bilgi aktarma işlevini üstlenmiş olan medyanın da söylem oluşturmada önemli bir etkisi vardır. Siyaset kurumu gibi medya da toplumu geniş çapta etkileme imkanına sahip olduğundan, nefret söylemini kullanması engellenmediği takdirde, nefret söyleminin toplumda oluşturacağı zararlarının sorumlularından birisi de şüphesiz medya olacaktır. Daha da önemlisi bu yolla nefret söyleminin meşru bir zemine oturtulmasında medyanın da katkısı bulunmuş olacaktır¹⁹¹.

12 Şubat 2004 tarihinde kabul edilen “*Medyada Siyasi Tartışma Özgürlüğü Konulu Bakanlar Komitesi Deklarasyonu*”nda, siyasi tartışma özgürlüğünün, ırkçı fikirleri veya nefreti, yabancı düşmanlığını, Yahudi düşmanlığını ve herhangi bir hoşgörüsüzlük biçimini kışkırtan görüşleri içermediğine vurgu yapılmıştır. Söz konusu deklarasyonda ayrıca, medyada kullanılan nefret söylemi gibi karalayıcı ve aşağılayıcı ifadelerle kişilere ait temel haklar ağır biçimde ihlal edilmediği sürece medya tarafından gerçekleştirilen haberlerin ve yayınların hapis cezasına yol açmaması gerektiğine de dikkat çekilmiştir¹⁹².

---

¹⁸⁸ Ozulu, Serpil, “Nefret Söyleminin Engellenmesinde Siyaset Kurumu”, Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:4, Sayı:7, Güz 2014, s.16.

¹⁸⁹ Ozulu, Siyaset Kurumu, s.20-21; Şahinkaya, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, s.18-20.

¹⁹⁰ Ozulu, Siyaset Kurumu, s.22.

¹⁹¹ Ozulu, Siyaset Kurumu, s.22; Yegen, Ceren, “Türk Yazılı Basınının HIV/AIDS Haberlerindeki Nefret Söylemi: Posta Gazetesi Örneği”, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 3, Mart 2014, s.330.

¹⁹² Weber, Nefret Söylemi El Kitabı, s.10.

Türkiye’de medya kuruluşlarının önemli bir bölümünün toplumsal farklılıkları yansıtırken kullandıkları ayrımcı ve önyargılı dil sadece basın etik kurallarını ihlal etmemekte ayın zamanda toplumdaki savunmasız ve dezavantajlı gruplara karşı da kalıp yargıları güçlendirmektedir¹⁹³. Öyle ki, bu tür yayınlar kimi zaman doğrudan bazı kişi veya grupları hedef almakta ve bu tür kışkırtıcı söylemler yüzünden düşman olarak algılanan gruplara yönelik saldırılara uygun bir zemin hazırlanmaktadır. Bunun en belirgin örneği olarak Hrant Dink cinayeti gösterilebilir. Bu cinayetin sanıklarından Y.H.’nin ifadesinde Hrant Dink’i şahsen tanımadığını, ancak gazetelerden okuduğuna göre bir Türk düşmanı olduğunu öğrendiğini belirtmiştir. Dink cinayetinden kısa bir süre sonra İzmir’deki bir kilisenin rahibine saldıran kişi ise olayı “*O.S. gibi kahraman olmak için gerçekleştirdiğini*” ifade etmiştir. İşlenen her iki nefret suçu da yerel ve ulusal bazı yayın organlarının ırkçı propagandaları ve yabancı düşmanlığını teşvik eden manşetlerinin toplumsal çevrelerde meydana getirdiği tehdit ve düşman algısının nasıl şiddete dönüştüğünün üzücü birer örneğidir¹⁹⁴.

Son olarak, nefret söyleminin en çok kullanıldığı yerler olarak “*yeni medya*” veya “*sosyal medya*” olarak da ifade edilen facebook, twitter, instagram, periscope gibi sosyal iletişim araçları örnek gösterilebilir. Sosyal medyada tartışılan siyasi ya da toplumsal olaylar üzerinden, siyasi, dini ya da etnik kimliklere yönelik nefret içeren ifadelerle sıklıkla yer verilmektedir. Tartışmaların yüz yüze olmaması, kişilerin gerçek kimliklerini ortaya koymadan sosyal medyada bulunabilmeleri, bu ortamlarda nefret içerikli ifadeler kullanılmasını kolaylaştırmaktadır. Özellikle facebook ve twitter sayfalarında ya da herhangi bir haberin altına yapılan okuyucu yorumlarında nefret içeren ifadelerle sıklıkla rastlanmaktadır¹⁹⁵. Yeni medya ortamında dolaşıma sokulan ve yeniden üretilen nefret söylemiyle mücadelede başvurulabilecek tekniklerden bazıları şu şekilde sıralanmaktadır: İhbar hatları, filtreleme, erişim yasakları, medya okuryazarlığı. Bununla birlikte yeni medya ortamında dolaşıma sokulan nefret söyleminin izlenmesinin hem yöntembilimsel hem de zaman maliyeti

---

¹⁹³ Türk yazılı basının HIV/AIDS haberlerini veriş şekliyle ilgili yapılan bir akademik çalışmada, Posta Gazetesi’nde 01.04.2010-01.04.2012 tarihleri arasında HIV/AIDS kelimeleri geçen toplamda 151 içeriğe rastlandığı; söz konusu içeriklerin 92 tanesinin haber, 1 tanesi sınav sorusu, 58 tanesi ise köşe yazısı olduğu; 2010 yılında HIV/AIDS kelimesi geçen toplam 36 haber yapıldığı, 2011 yılında 51, 2012 yılının ilk dört ayında ise 5 haber yapıldığı tespit edilmiştir. HIV/AIDS ile yaşayan bireylere yönelik nefret söylemi içerdiği varsayılan haberler ise yıllara göre şu şekilde dağılmıştır: 2010 yılında 8 haber, 2011 yılında 10 haber, 2012 yılında ise 2 haber. Böylece iki yıllık süre zarfında Posta Gazetesi’nde HIV/AIDS ile ilgili toplam 92 haberden 20 tanesinin nefret söylemi içerdiği ve ön plana çıkardığı vurgulanmıştır. Bkz. Yegen, Türk Yazılı Basınının HIV/AIDS Haberlerindeki Nefret Söylemi, s.323-324.

¹⁹⁴ Çetin, Selvet, “Nefret Suçlarının Neresindeyiz”, kaynak: <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/nefret-suclarinin-neresindeyiz/2087> (Erişim Tarihi: 01.08.2016)

¹⁹⁵ Ozulu, Siyaset Kurumu, s.23.

açısından oldukça güç olduğu da ifade edilmektedir¹⁹⁶.

Sonuç

Bu çalışmada, çağımızın, başka bir deyişle modern toplumunun pandemisi olarak nitelendirdiğimiz nefret suçlarından ve nefret söyleminden ne anlaşılması gerektiğiyle ilgili açıklamalarda bulunmaya gayret gösterilmiştir. Ancak konunun çok kapsamlı olması ve başka disiplinlerin de ilgi alanına girmesinden dolayı yalnızca hukuki perspektifte tespit ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Teknik anlamda bir nefret suçunun varlığından bahsedebilmek için iki unsurun varlığı şarttır: i) Fail tarafından gerçekleştirilen ve kanunlarda suç olarak düzenlenmiş bir fiilin varlığı; ii) Bu fiilin, mağdurun veya mağdurun mensubu olduğu düşünülen grubun sahip olduğu bazı ayırt edici karakteristik özelliklere duyulan nefret veya önyargı saiki (*bias motive*) ile işlenmiş olması.

Batılı hukuk sistemlerinin neredeyse tamamında nefret suçlarına ilişkin düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. Bazı ülke ceza kanunlarında nefret suçlarına ilişkin hükümler getirilirken bazı ülkelerde ise ayrı bir nefret suçları kanunu yapılmaktadır. Buna karşın bizim de içinde bulunduğumuz çok az sayıda ülkede nefret suçlarıyla ilgili yasal bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Her ne kadar TCK'da yer alan bazı suç tiplerinin nefret suçu olarak nitelendirilebilmesi mümkünse de somut bir düzenlemenin ceza hukuku mevzuatımızda olmaması büyük bir eksikliktir. Birçok farklı dinden, mezhepten, etnik kökenden, siyasi düşünceden vs. insanların yaşadığı ülkemizde her yıl nefret suçu olarak nitelendirilebilecek çok sayıda suç işlendiği bilinen bir gerçektir. Özellikle Hrant Dink cinayetinden sonra toplumda nefret suçlarına yönelik hassasiyetin arttığı görülmekte ve özellikle sivil toplum kuruluşları tarafından nefret suçlarına ilişkin somut adımlar atılması istenmektedir.

“Nefret” kavramına Türk Ceza Kanunu'nda ilk olarak 2014 tarihli 6529 sayılı Kanun değişikliği yer verilmiştir. TCK'da yapılan bu “*yasal okus pokus*”la teknik anlamda nefret suçlarına başka bir ifadeyle nefret veya önyargı saikiyle işlenen suçlara ilişkin bir düzenleme yapıldığı izlenimi doğurulmak istenmekteyse de aslında bu değişiklik teknik anlamda bir nefret suçu düzenlemesi olarak kabul edilemez. Başka bir ifadeyle, toplumda oluşan genel kanının aksine kanun koyucu nefret suçlarına karşı halen mesafeli bir tutum sergilemektedir.

---

¹⁹⁶ Akın, Altuğ/Kaymak, Ayşe/Doğu, Burak/Aygül, Eser/Bayraktutan-Sütcü, Günseli/Dirini, İlden/Binark, Mutlu/Çomu, Tuğrul, “Yeni Medya Ortamındaki Nefret Söylemine Karşı Mücadele Önerileri/miz”, in: Yeni Medyada Nefret Söylemi, Der.: Tuğrul Çomu, İstanbul 2010, s.286, 291.

Nefret suçları, özel bir ceza hükmünden çok bir kavramı karşılamaktadır. Başka bir ifadeyle, önyargı veya nefret saiki ile işlenen suçlar hakkında bir cezai yaptırımın düzenlenmediği ülkelerde de *-Türkiye’de de olduğu gibi-* bu saikle işlenen suçlar nefret suçu olarak nitelendirilebilir. Bundan dolayı, bir yasal düzenleme olup olmamasından bağımsız olarak nefret suçu kavramına uyan eylemler nefret veya önyargı suçu olarak ifade edilmektedir. Böylelikle failin işlediği suçun nefret suçu olarak nitelendirilmesi deskriptif bir niteleme yapılmasına hizmet etmiş olacak, bunun sonucunda ülkede işlenen nefret suçlarının görünür hale gelmesi sağlanacak ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasına uygun bir zemin hazırlanmış olacaktır. Bu açıdan bakıldığında bir suçun nefret suçu olarak nitelendirilmesinin önemli bir fonksiyon üstlendiği de ortaya çıkmaktadır.

Failin, suça konu olan kişinin ya da malın belirli bir grupla olan ilişkisi konusunda hataya düşmüş olması durumunda ne yapılacağına belirlenmesi önem arz etmektedir. Kanaatimizce nefret suçlarına daha fazla ceza verilmesinin temelinde failin fiili gerçekleştirirken nefret veya önyargı saikiyle hareket etmiş olması yatmaktadır. Başka bir ifadeyle failin daha ağır cezalandırılmasının gerekçesini, failin sahip olduğu nefret veya önyargı saiki oluşturmaktadır. Bu bağlamda, failin fiili işlerken mağdur olarak seçtiği kişinin gerçekten önyargı veya nefretin temelini oluşturan karakteristiğe sahip olup olmadığı hiçbir önem arz etmemektedir. Bundan dolayı da failin, suça konu olan kişinin veya malın belirli bir grupla olan ilişkisi hususunda hataya düşmüş olması, failin nefret veya önyargı saikiyle hareket ettiği gerçeğini değiştirmeyecek olup işlenen fiil nefret suçu olarak nitelendirilebilecektir.

Bu açıklamalar karşısında Türk Ceza Hukuku’nda nefret suçlarına ilişkin somut bir yasal düzenlemeye ihtiyaç olduğu ortadadır. Burada iki seçenek bulunmaktadır: Ya nefret suçlarıyla ilgili müstakil bir kanun hazırlamak ya da TCK’daki suçların nefret saikiyle işlenmesini cezayı ağırlaştırıcı nitelikli bir hal olarak kabul etmek. İkinci seçeneğin kabul edilmesi durumunda da ikili bir yol karşımıza çıkmaktadır: Ya nefret saikini bütün suçlar için ya da sadece belli bazı suçlar için cezayı ağırlaştırıcı nitelikli bir hal olarak düzenlemek. Kanaatimizce Türk Ceza Hukuku açısından olması gereken, TCK’nın tanımlar maddesine nefret saikinden ne anlaşılması gerektiğiyle ilgili bir hüküm eklenmesi, daha sonrasında ise bazı suç tipleri açısından nefret saikinin, cezayı ağırlaştırıcı nitelikli bir hal olarak düzenlenmesi olmalıdır. Hangi suç tiplerinin bu kapsamda ele alınacağıyla ilgili olarak gerek sivil toplum kuruluşlarının görüşlerinin alınması gerek Türkiye’nin kendi iç dinamiklerine uygun bir belirleme yapılması en uygun yol olacaktır. Bu bağlamda özellikle kasten yaralama, kasten öldürme, işkence, eziyet, tehdit, mala zarar verme suçlarındaki nefret saikini, cezayı ağırlaştırıcı nitelikli bir hal olarak kabul etmek gerekmektedir.

Kaynakça

Akın, Altuğ/Kaymak, Ayşe/Doğu, Burak/Aygül, Eser/Bayraktutan-Sütcü, Günseli/Dirini, İlden/Binark, Mutlu/Çomu, Tuğrul, “Yeni Medya Ortamındaki Nefret Söylemine Karşı Mücadele Önerileri/miz”, in: Yeni Medyada Nefret Söylemi, Der.: Tuğrul Çomu, İstanbul 2010.

Ataman, Hakan, “Nefret Suçlarını Farklı Yaklaşımlar Çerçevesinden Ele Almak: Etik, Sosyo-Politik ve Bir İnsan Hakları Problemi Olarak Nefret Suçları”, in: Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları, Der.: Yasemin İnceoğlu, İstanbul 2012.

Aytekin-İnceoğlu/Asuman, “Nefret Suçu Kavramı ve Türk Ceza Mevzuatı Açısından Değerlendirilmesi”, in: Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları, Der.: Yasemin İnceoğlu, İstanbul 2012.

Basu, Biblap, “Nefret Suçunun Önlenmesinde Sivil Toplumun Rolü” (Çev.: Yasemin Koç), in: Nefret Suçlarıyla Mücadele Konferansları – Konuşma Metinleri, Ankara 2010.

Benier, Kathryn, “The Harms of Hate”, International Review of Victimology, Vol. 23, Issue 2, s.179-201.

Bıçak, Vahit, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü”, Liberal Düşünce, Yıl:6, Sayı:24, Güz 2001, s.55-77.

Bulut, İlhan, Nefret Suçları, Ankara 2014.

Combating Hate Crimes in the OSCE Region: An Overview of Statistics, Legislation, and National Initiatives (Warsaw: ODIHR, 2005), kaynak: <http://www.osce.org/odihhr/16405> (Erişim Tarihi:01.05.2016)

Çayır, Kenan, “Gruplararası İlişkiler Bağlamında Ayrımcılık”, in: Ayrımcılık – Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Der.: Kenan Çayır, Müge Ayan Ceyhan, 2. Baskı, İstanbul 2013.

Çelik, Elif, “Nefret Söylemi İfade Özgürlüğünün Neresinde?”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, Yıl:2013, s.205-240.

Çetin, Selvet, “Nefret Suçlarının Neresindeyiz”, kaynak: <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/nefret-suclarinin-neresindeyiz/2087> (Erişim Tarihi: 01.08.2016).

Duymaz, Erkan, “İfade Özgürlüğünün Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Korunması Üzerine Bir İnceleme”, GÜHFD, Cilt: 17, Yıl: 2013, Sayı: 1-2, s.1367-1404.

Erdoğan, Mustafa, “Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif, Liberal Düşünce, Yıl:6, Sayı:24, Güz 2001, s.8-13.

Göregenli, Melek, “Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık”, in: Ayrımcılık – Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Der.: Kenan Çayır, Müge Ayan Ceyhan, 2. Baskı, İstanbul 2013.

Gözler, Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 20. Baskı, Bursa 2016.

Hakyemez, Yusuf Şevki, “Temel Hak ve Özgürlüklerde Objektif Sınır Kavramı ve Düşünce Özgürlüğünün Objektif Sınırları”, AÜSBFD, Cilt: 57, Sayı: 2, Yıl: 2002, s.17-40.

Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses – Annual Report 2010 (Warsaw: ODIHR, 2011), kaynak: <http://tandis.odihr.pl/hcr2010/> (Erişim Tarihi:01.05.2016)

Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses – Annual Report 2009 (Warsaw: ODIHR, 2010), kaynak: <http://www.osce.org/odihr/73636> (Erişim Tarihi:01.05.2016)

Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses – Annual Report 2008 (Warsaw: ODIHR, 2009), kaynak: <http://www.osce.org/odihr/40203> (Erişim Tarihi:01.05.2016)

Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses – Annual Report 2007 (Warsaw: ODIHR, 2008), kaynak: <http://www.osce.org/odihr/33989> (Erişim Tarihi:01.05.2016)

Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses – Annual Report 2006 (Warsaw: ODIHR, 2007), kaynak: <http://www.osce.org/odihr/26759> (Erişim Tarihi:01.05.2016)

Hate Crimes in The OSCE Region: Incidents and Responses, Annual Report For 2011, Warsaw 2012.

Heard, Catherine, “The Law on Hate Crime”, The Journal of Adult Protection, Vol. 15, No. 3, 2013, s.164-166.

Hun, Sinem, “Nefret Söylemi – Yeni Bir Norm, Yeni Bir Mecra?”, Güncel Hukuk Dergisi, Eylül 2014/9, s.54-55.

İnceoğlu, Sibel, Önsöz, in: Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları, Der.: Yasemin İnceoğlu, İstanbul 2012.

İnceoğlu, Yasemin/Sözeri, Ceren, “Nefret Suçlarında Medyanın Sorumluluğu: Ya sev ya terk et ya da...”, in: Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları, Der.: Yasemin İnceoğlu, İstanbul 2012.

Jacobs, James B./Potter, Kimberly, Hate Crimes – Criminal Law&Identity Politics, 1998.

Kanadoğlu, O. Korkut, Türk ve Alman Anayasa Yargısında Anayasal Değerlerin Çatışması ve Uyumlaştırılması, İstanbul 2000.

Karadeniz, Serra, Nefret Söylemi Kapsamında Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik Suçu, İstanbul 2012, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Karan, Ulaş, “Nefret İçerikli İfadeler, İfade Özgürlüğü ve Uluslararası Hukuk”, in: Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları, Der.: Yasemin Inceoğlu, İstanbul 2012.

Keçelioğlu, Elvan, “5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun Kasıt ve Taksire İlişkin Maddelerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, TBB Dergisi, Sayı:83, Yıl:2009, s.123-136.

Keiser, Claudia, “Unerlässliches zur Verteidigung der Rechtsordnung gegen so gennante Hasskriminalität”, ZRP, 2/2010, s.46-49.

Koca, Mahmut/Üzülmez, İlhan, Türk Ceza Hukuku – Genel Hükümler, 9.Bası, Ankara 2016.

Krupna, Karsten, “Almanya’da Nefret Suçu Kavramı”, in: Nefret Suçlarıyla Mücadele Konferansları– Konuşma Metinleri, Ankara 2010, s.95-99.

Küzeci, Elif, “AIHS’nin 10. Maddesi Işığında Nefret İçerikli ve Irkçı Nitelikli Düşünce Açıklamaları”, TBBD, Sayı: 71, Yıl: 2007, s.174-200.

Lang, Kati, Vorurteilskriminalität – Eine Untersuchung vorurteilsmotivierter Taten im Strafrecht und deren Verfolgung durch Polizei, Staatsanwaltschaft und Gerichte, Baden-Baden 2014.

Macovei, Monica, İfade Özgürlüğü-Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. Maddesi’nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları El Kitapları No:2, s.10, online erişim: http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/el_kitaplari/AIHSmad10lfade.pdf (Erişim Tarihi:07.05.2016).

Ozulu, Serpil, “Nefret Söyleminin Engellenmesinde Siyaset Kurumu”, Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:4, Sayı:7, Güz 2014, s.15-29.

Öner, Mehmet Zülfü, “İngiltere Hukukunda Nefret Suçları”, TBB Dergisi, Sayı: 116, Yıl: 2015, s.85-112.

Önok, Murat, “Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi Işığında Siber Suçlarla Mücadelede Uluslararası İşbirliği”, MÜHFHAD, Özel Sayı, Prof.Dr.Nur Centel’e Armağan, Yıl:2013, Cilt:19, Sayı:2, s.1229-1269.

Özbey, Özcan, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları”, TBB Dergisi, Yıl:2013, Sayı:106, s.41-92.

- Özgenç, İzzet, *Türk Ceza Hukuku – Genel Hükümler*, 6.Bası, Ankara 2011.
- Rosenfeld, Michel, “Hate Speech in Constitutional Jurisprudence: A Comparative Analysis” (April 2001), Cardozo Law School, Public Law Research Paper No: 41, <http://ssrn.com/abstract=265939> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.265939> (Erişim Tarihi: 01.08.2016).
- Sağlam, Fazıl, *Temel Hakların Sınırlanması ve Özü*, Ankara 1982.
- Schneider, Hans Joachim, “Hasskriminalität: eine neue kriminologische Deliktstategorie”, *JZ*, 10/2003, s.497-504.
- Sinar, Hasan, “Türk Hukukunda Nefret Suçlarına İlişkin Yasal Düzenleme Çalışmaları”, *MÜHFAD*, Özel Sayı, Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan, Yıl:2013, Cilt:19, Sayı:2, s.1271-1300.
- Solmuş, Tarık, *Aramızdaki Psikopatlar ve Nefret Suçları*, İstanbul 2014.
- Soykan, Tankut Taşkın, “Nefret Suçu Kavramı”, in: *Nefret Suçlarıyla Mücadele Konferansları – Konuşma Metinleri*, Ankara 2010.
- Stegbauer, Andres, “Nefret Suçunun Önlenmesinde Yargıçların Rolü” (Çev.: Yasemin Koç), in: *Nefret Suçlarıyla Mücadele Konferansları – Konuşma Metinleri*, Ankara 2010.
- Streissguth, Tom, *Hate Crimes, Revised Edition*, New York 2009.
- Şahinkaya, Yalçın, *Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Nefret Söylemi ve Karşılaştırmalı Nefret Suçları*, Ankara 2016.
- Tanör, Bülent, *Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası*, İstanbul 1969.
- Uslu, Cennet, “Nefret Söylemi Suçu Versus İfade Hürriyeti”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:38, Ekim 2013, s.185-202.
- Weber, Anne, *Nefret Söylemi El Kitabı* (Çev.: Metin Çulhaoğlu), Avrupa Konseyi Yayınları, Strazburg 2009.
- Yegen, Ceren, “Türk Yazılı Basınının HIV/AIDS Haberlerindeki Nefret Söylemi: Posta Gazetesi Örneği”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, Mart 2014, s.317-349.
- Yerdelen, Erdal, “Çifte Değerlendirme Yasağı”, *SÜHFD*, Cilt: 20, Sayı: 2, Yıl: 2012, s.105-136.
- Yılmaz, Havva, “Bir Nefret Nesnesi Olarak Başörtülü Kadınlar ya da Nefret Suçları Bağlamında Başörtüsü Problemi”, in: *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*, Der.: Yasemin İnceoğlu, İstanbul 2012.